

XV.

Romsdals Amt.

Underdanigst Beretning

om Romsdals Amts økonomiske Tilstand i Femaaret 1871—1875.

Til Kongen.

Herved tillader jeg mig at afgive den befalede Beretning om den økonomiske Tilstand m. M. i Romsdals Amt i Femaarsperioden 1871—1875.

A. Landdistriktet.

a. Jordbruget.

Femaaret har frembudt flere Betingelser for Jordbrugets Opkomst.

Først og fremst har Perioden — takket være det gunstige Veirligt — givet en Række af gode Aaringer, noget som selvfølgelig i sin Almindelighed er skikket, ikke alene til at øge Jordbrugernes Evne til at behandle sin Jord paa en fornuftig Maade, men ogsaa til i vedkommende Retning at vække hans Interesse og i det Hele styrke hans Mod; — de siden Loven af 1857 udkom udførte mangfoldige Udskiftninger have i Perioden antageligen havt gavnlig Indflydelse paa Jordbruget; — Gaardbrugerstanden er i Perioden rekrutteret med mange yngre Kræfter, udrustede med bedre Skolekundskaaber og større Oplysning i det Hele, end de Gamle, som de have afløst; meget Leilændingsgods er overgaaet til Selveiendom o. m.

Imidlertid staar, hvorvel jevnlig noget og paa mange Steder heller ikke ringe Fremskridt spores i Jordbrugets forskellige Brancher, Forbedringerne i Virkeligheden ikke i

Forhold til, hvad man efter de foran paapegede Omstændigheder skulle kunne vente.

Den væsentligste Aarsag dertil er maaske den Mangel paa Arbeidshjælp, hvorunder Distriktet har lidt. Dette Forhold var allerede tilstede ved Periodens Begyndelse og har senere tiltaget Aar for Aar, til betydelig Skade for Jordbruget. Foruden Fiskerierne — baade her i Amtet og paa andre Steder —, som altid har draget megen Arbeidskraft fra Jordbruget og som videre har bidraget til Udviklingen af det i min forrige Beretning omtalte og for Jordbruget uheldige Løskarlevæsen, hvilket i Perioden hellere er tiltaget end aftaget, har de i Tidsrummet paa andre Kanter af Landet drevne store Jernbaneforetagender, samt for en Del ogsaa Veiarbeider og Havneanlæg, draget mangfoldige friske Arbeidskræfter bort fra Distriktet. Dertil kommer, at den dygtige Arbeidsstok, som forhen tyede hid fra Gudbrandsdalen, mere og mere er forsvunden. Mangfoldige Opsiddere paa middels Gaarde som tidligere holdt Tjenestedreng det hele Aar, holdt

ved Femaarets Slutning ingen, dels fordi Udgiften faldt for stor, og dels fordi ingen, som Vedkommende nogenlaude kunde finde sig tjent med, var at faa. Leiehjælpen har ogsaa den hele Tid været meget kostbar, om saadan forøvrigt har været at faa.

Den Mangel paa mandlig Tjenerhjælp, hvoraf Distriktet lider, har forøvrigt ogsaa havt en, for vedkommende Virksomhed meget skadelig Indflydelse paa Forholdet mellem Husbond og Tjener, idet hin har tabt en stor Del af sin Myndighed over denne. Forholdet er, maa jeg tro, mange-steds bleven ganske det modsatte af, hvad Udtrykkene antyde, og ofte hører man fra Gaardbrugere Ytringer om, at de, af Frygt for at de derved skulde finde sig foranlediget til at forlade dem, ikke tør tilrettevise og langt mindre irettesætte sine Tjenestedrenge, og at de maa finde sig i, at disse optræde mod dem som Ligestillede, ja som Overordnede.

Som i min forrige Beretning omtalt, finder jeg for Fuldstændigheds Skyld her at burde berøre, at Fiskeribedriften, hvormed en meget stor Del af Distriktets Jordbrugere befatte sig, eller dog have befattet sig, virker til Skade for Jordbruget derved, at samme giver Afsmag for en Bedrift, der ikke giver sieblikkeligt Udbytte. Paa den anden Side kan det imidlertid heller ikke benægtes, at Enkelte benytte det Overskud, som Fiskeriet maatte give dem, til baade at bekoste sit Jordbrug udvidet og forbedret.

Naar man skjælnet mellem „Jordbrug“ som den Gren af et Gaardsbrugs Drift, der omfatter Korn- og Potetesproduktion, og „Fædrift“ som den Gren, der, hvad Navnet ogsaa korrekt peger hen paa, gaar ud paa Fodning af Kreature og Tilgodegjørelse af disse eller deres Afkastning, er ogsaa den i dette Afsnit omhandlede Branche, Jordbruget, tildeis og paa mange Steder betydelig sat tilside for at afgive Bidrag til den anden Branche, hvilket gjennemgaaende har været Tilfældet i de 2de nordligste Fogderier, navnlig Nordmøre.

Dette har været i Jordbrugernes egen velforstaede Interesse, da Fædriften, under den i Perioden raadende raske Afsætning af Fedevareprodukter til forhen ukjendte høje Priser, har været mere lønnende end Jordbruget. Forholdet i denne Henseende vil forøvrigt nærmere fremgaa af de Opgaver, som nedenfor ville blive meddelte.

At kun saare lidet er udført af Grundforbedringer i Femaaret, siger sig selv efter den i Perioden raadende Mangel paa Arbeidshjælp. Navnlig staar Afgrøftningen, som danner en saa vigtig Betingelse for, at Jorden skal give god Afkastning, tilbage. Heller ikke har det til Bevarelse af en jevn Produktionsevne hos Jorden saa nødvendige Vexelbrug (mellem Ager og Eng saavel som mellem de forskellige Sædarter) faaet synderligt Indpas i det Store, hvorvel enkelte Trakter vise Tegn paa en god Begyndelse.

Det mislige Forhold i disse Henseender begynder vistnok at trænge ind i den romsdalske Bondes Bevidsthed, men han har hidtil almindeligvis været forsigtig til Konservatisme i sin Driftsmaade forsaavidt, saa han kun høist nødigen har villet indlade sig paa Udgift medførende Foretagender, der ikke kunde ventes strax at ville give ham hans Udlæg tilbage. Forøvrigt maa det medgives, at den forløbne Periode, paa Grund af det omtalte Forhold med Hensyn til Arbeidshjælpen, har været lidet gunstig for deslige Foretagender.

I Gjødseleens Behandling viser sig paa de fleste Steder Forbedringer.

Bedre Redskaber anvendes i større Omfang.

Antallet af særskilt matrikulerede Brug var ved Slutningen af Aaret 1875 følgende: Til Sammenligning hidsættes tillige det lignende Antal ved Udgangen af Tiaaret forud:

	i 1875	i 1865	
Nordmøre	3,068	2,380,	altsaa forøget med 688 Brug eller med 29 pCt.
Romsdal	2,440	2,279,	altsaa forøget med 161 Brug eller 7 pCt.
Søndmøre	4,703	4,145,	altsaa forøget med 558 Brug eller 13,5 pCt.
I Amtet	10,211	8,804,	Forøgelsen altsaa 1,407 eller 16 pCt.

Af fornævnte Antal Brug i 1875 var efter de af Lensmændene afgivne Opgaver følgende selvstændige Jordbrug: (undtaget er Underbrug, særskilt skyldsatte Slaatteløse, Havnegange, Skovstykker, Tomter o. l.).

I Nordmøre 2,597 med Skyld 4,295 Daler.

I Romsdal 2,243 med Skyld 3,119 Daler.

Fordelingen herredstvis i de nævnte Fogderier er følgende:

Distrikterne. (Herreder.)	Samtlige Brug.		Af disse Brug ere selvstændige Jordbrug.		
	Antal.	Skyld.		Antal.	Skyld. (Revideret.)
		Daler.	Ort.		Daler. Ort.
Rindalen	261	425	-	166	393 3
Surendalen	372	573	1	178	499 3
Stangvik	179	405	4	148	396 3
Halse	158	266	-	137	258 -
Aure	308	476	1	286	472 2
Edø	159	151	1	158	147 4
Tustern	101	114	2	93	113 2
Kvernæs	622	519	1	611	517 2
Øre	232	303	3	225	301 1
Fredø	89	105	3	84	105 -
Strømsnæsset	100	166	4	90	164 2
Thingvold	215	330	-	187	322 -
Sundalen	167	409	2	144	395 1
Øxendalen	105	221	2	90	208 4
Bud	188	166	3	188	166 3
Frænen	261	335	1	256	334 2
Akerø	202	316	2	201	314 3
Sandø	51	75	1	51	75 1
Bolsø	336	327	-	324	324 1
Næsset	326	459	4	294	448 4
Veø	223	406	1	215	404 4
Gryten	345	393	-	253	362 1
Eid	58	139	1	51	137 2
Vold	118	193	1	98	190 4
Vestnæs	332	368	-	312	360 -

Smaa Afvigelser i den samlede Skyld sees at have ind-
sneget sig i de foranførte Opgaver, men Feilene ere forøv-
rigt uvæsentlige.

Antallet og Skylden af særskilt matrikulerede Brug uden-
for de selvstændige Jodbrug sees efter de anførte Opgaver
kun at være ganske ringe, undtagen forsaavidt angaar 3 Her-
reder, nemlig Surendalen, hvor der er 17 Underbrug af Skyld
23 Daler og 176 særskilt skyldsatte Slaatteland af Skyld
50 Daler, Rindalen, hvor der er 14 Underbrug af Skyld 10
Daler og 79 særskilt skyldsatte Slaatteland af Skyld 21 Daler,
samt Gryten, hvor der er 13 Underbrug af Skyld 11 Daler
og 79 særskilt skyldsatte Slaatteland og Havnegange etc. af
Skyld tilsammen 20 Daler.

For Søndmøre Fogderi henvises til den Udvikling herom,
som Fogden har meddelt i sin Beretning og hvilken nedenfor
vil blive indtagen. Jeg skal dertil alene føie, at Antallet af
Underbrug og andre særskilt skyldsatte Jordstykker, der ikke
indkomme under Begrebet „selvstændige Jordbrug“ kun er
lidet, nemlig for det hele Fogderi i Antal mellem 80 og 100,
af Skyld omkring 40 Daler, hvoraf det meste i Ørskoug, 17
med Skyld 8 Daler.

Af Leilændingsvæsenet er i Amtets 2de nordligste Fog-
derier nu, kan man sige, kun enkelte spredte Rester tilbage.

I Nordmøre Fogderi andrager det egentlige Leilændings-
gods og paa anden Maade bortsatte Jordegods blot til et
Antal (særskilt skyldsatte Brug) af 155 med Skyld 160 Daler,
hvoraf Edø og Kvernæs optager den største Del med hen-
holdsvis 71 Brug af Skyld 56 Daler og 53 Brug af Skyld
55 Daler. Blandt det for Nordmøre anførte Antal Leilæn-
dingsgods, med Skyld, er ogsaa indbefattet enkelte Brug,
der eies af Kommuner saasom Skole- og Klokkergaarde.

I Romsdal optages 141 Brug med Skyld 163 Daler af
Leilændinge eller ved Bortsættelse paa anden lignende Maade,
deraf Frænen 19 Brug med Skyld 34 Daler, Akerø 37, Skyld
15 Daler, Sandø 13, Skyld 13 Daler, Bolsø 11, Skyld 12 Daler,
Næsset 16, Skyld 30 Daler, Gryten 9, Skyld 14 Daler,
Vestnæs 18, Skyld 7 Daler, — de øvrige Herreder blot en-
kelte Brug af nogle faa Dalers Skyld. At heri er indbefat-
tet enkelte Brug, der ikke korrekt henhøre under „Kontoen“
antager jeg.

Embedsgaarde optage i Nordmøre en Skyld af 88 Daler
og i Romsdal 55 Daler.

For Søndmøre Fogderi, hvor Leilændingsvæsenet har været meget stærkt udviklet, og hvor det endnu eksisterer i temmelig vid Udstrækning, indtages her en af Distriktets

Foged i sin Beretning herom leveret Udvikling, der forøvrigt ogsaa omfatter Jordeiendommenes Udstykning.

Søndmøre.

Særskilt matrikulerede Jordbrug.

Præstegjeld eller Thinglag.	1664—66 af Langes Tids- skrift.	1758. Strøm.	1785.	1790.	1800.	1809.	1813.	1830.	1840.	1850.	1860.	1870.	1875.	Matrikul Skyld.		
			Efter Fortegnelser over Reknæs Hospitals tilkommende Told.					Kassebog.		Kassebog.						
														Daler.	Ort.	Skill.
Sunelven . . .	339	141	-	-	-	-	-	155	157	161	167	176	183	259	-	5
Nordalen . .		180	-	-	-	-	-	431	423	431	437	483	240	382	1	17
Stranden . . .	563	226	-	-	-	-	-	335	335	369	394	441	265	463	2	12
Ørskoug . . .		341	-	-	-	-	-	335	335	369	394	441	473	730	2	11
Skoue	635	246	-	-	-	-	-	801	801	250	297	333	354	487	3	19
Borgund . . .		400	-	-	-	-	-	242	242	242	245	261	291	448	3	18
Harham . . .	306	176	-	-	-	-	-	253	253	303	325	359	379	632	-	9
Ulfsten		300	-	-	-	-	-	461	461	473	500	591	340	386	3	20
Sande	257	367	-	-	-	-	-	243	243	245	260	292	318	543	-	18
Herø		219	-	-	-	-	-	531	531	541	556	605	647	1123	-	13
Vanelven . .	550	492	-	-	-	-	-	185	185	182	185	196	211	404	2	11
Volden		180	-	-	-	-	-									
Hjørundfjord		185	-	-	-	-	-									
	2,830	3,273	3,166	3,158	3,214	3,270	3,476	3,637	3,631	3,728	3,913	4,388	4,703			

Anmærkning 1. Opgaven fra 1664—66 er, om end i sit Hovedresultat ret, dog neppe nøiagtig. Naar Antallet af Brug i flere Fjorddistrikter sees at være blevet mindre i Tidsrummet mellem 1666 og 1758, kan dette maa ske sættes i Forbindelse med, at der i Fjordene, specielt Nordalen og Sunelven, gives et ikke ganske lidet Antal af Ødebrug.

Anmærkning 2. Opgaven fra 1758 maa ansees for nøiagtig. Den har ogsaa den Fordel, at den knytter sig til Præstegjeldene, saa at en Sammenligning med Forholdene nu kan anstilles. Dette er ikke Tilfældet med Opgaverne fra 1785—1813, da Skibrede-Inddelingen, forskjellig baade fra Præstegjelds- og Thinglags-Inddelingen, er benyttet i de forhaandenværende Materialier. For disse Aar er derfor alene Hovedsum angivet.

Anmærkning 3. De for sidstnævnte Aar meddelte Opgaver ere væsentlig byggede paa Fortegnelserne over den Told, der betaltes af hvert Brug til Reknæs Hospital. For en Del er dog ogsaa Sammenligning anstillet med Fortegnelsen over Veimestertolden samt med Kassebøgerne.

Anmærkning 4. At Borgund fra 1840—1850 synker fra 801—781 har formentlig sin Grund i, at Aalesunds

Kjøbstads Territorium i dette Tidsrum blev udskilt af Borgund. Som Følge heraf vil jeg gaa ud fra, at Borgund ved en Sammenligning bør opstilles med 781 istedetfor med 801 i sidstnævnte Aar.

Anmærkning 5. Ovenstaaende Tabel viser, at Antallet af matrikulerede Brug er voxet:

fra 1664—1875 med omtr. 66 %, fra 1664—1758 med 16 %.

- 1758—1875 — 44 %, - 1758—1809 - 0 %.

- 1830—1875 — 30 %, - 1809—1840 - 10 %.

- 1860—1875 — 20 %, - 1840—1875 - 30 %.

- 1870—1875 — 7 %.

Anmærkning 6. For den sidste Periode (1840—1875), i hvilken Udstykningen i Særdeleshed har gaaet for sig, stiller det sig for de enkelte Distrikters Vedkommende saaledes, at:

Sunelven er tiltaget med omtrent 19 %.

Nordalen } - — - — 16 %.

Stranden } - — - — 35 %.

Ørskoug } - — - — 33 %.

Borgund } - — - — 20 %.

Skoue } - — - — 50 %.

Harham - — - — 50 %.

Ulfsten - — - — 50 %.

Herø	{	er tiltaget med omtrent 42½ %.			
Sandø					
Vanelven	-	-	-	-	31 %.
Volden	-	-	-	-	22 %.
Hjørundfjord	-	-	-	-	20 %.

Jordudstykningsen har, som det af foranførte For-
tegnelse vil sees, gaaet hurtigt fremad i det sidste Tidsrum
fra 1840—1875, medens den tidligere kun har gjort forholds-
vis smaa Fremskridt. Herved maa rigtignok bemærkes, at
de større Omkostninger ved Skylddeling før Loven af 28de
Mai 1845 oftere hindrede, at saadan formaliter fandt Sted,
idet Gaarden vel faktisk deltes, men dog forblev staaende i
Kassebogen som samlet Brug. Særdeles meget har denne
Omstændighed imidlertid neppe at betyde. Udstykningen
hænger saa nøie sammen med et Distrikts Næringsveie, Lo-
kaliteternes Beskaffenhed og Forhold til disse, samt Folkets
egen Karakter, at en saadan Omstændighed ikke kan have
udøvet nogen betydeligere Virkning. Den hovedsagelige Grund
til den senere Tids stærke Udstykning maa søges i, at Fiske-
rierne, navnlig Vaartorskfiskeriet, har slaaet temmelig regel-
mæssigt til og at dets Produkter have indbragt en temmelig
jevn og god Indtægt. Dette har tilveiebragt større og almin-
deligere Velstand, derigjennem befordret tidligere Ægteskaber
og styrket Evnen til at skabe flere selvstændige Hjem. Naar
man kjender til den Pris vor Almue altid har sat og sætter
paa Besiddelse af Jord, forstaaes det letteligen, hvorledes
disse Omstændigheder have maattet befordre Udstykningen.
I de naturlige Forhold og Næringsveienes Beskaffenhed
har der ikke været noget, som har kunnet stille sig hindrende
i Veien. Vistnok er her i Distriktet ikke nogen Overflødighed
af dyrkbar Jord, og den som haves er i Almindelighed af mid-
delmaadig, eller endog tarvelig, Beskaffenhed, men da Dyrk-
ningen tidligere har været indskrænket til et meget lidet
Areal, har der ved de Fordringer til Udstrækning, der have
været stillede, i Regelen været nok at tage af. Brugene
have altid været smaa, og det er naturligt, at saa maatte
være, da Almuen ligetil den allerseneste Periode ikke har
havt nogen Kapital at lægge i dens Dyrkning; da Udbyttet
fremdeles paa mange Steder, grundet i klimatiske og lokale
Forhold har været saa tvivlsomt, at der ikke har været Op-
fordring til at opofre meget derfor; da endelig den væsent-
lige Betydning for Distriktets Økonomi, der ligger og har
ligget i Fiskerierne, har maattet drage Opmærksomheden og
Interessen i ganske væsentlig Grad hen til disse.

Under disse Omstændigheder er det tydeligt nok, at
Besiddelse af Jord har været betragtet nærmest som et Ryg-
stød, en Sikkerhed for Hjemmet, og i al Fald i flere Bygder
ikke som Grundlag for den væsentligste Næringsvei. Lægger
man hertil, at Fjeldstrækningerne fast overalt have været saa
udstrakte, at Udstykningen af den dyrkede eller i Nærheden
deraf beliggende dyrkbare Mark ikke direkte havde Indfly-
delse paa Fjeldbeiternes Tilstrækkelighed, har Hensynet til

Havnegangen, der for flere af Distriktets Bygder altid har
maattet spille en stor Rolle, heller ikke kunnet stille sig
hindrende i Veien. En nærmere Betragtning af Udstyknin-
gens Fordeling viser som almindelig Regel, at Udstykningen
har gaaet saa meget raskere fremad, som Distrikterne ligge
beleiligt til for Deltagelse i Fiskerierne. Medens saaledes i
Tidsrummet 1830—1875:

Ulfsten er forøget med	50 %.
Borgund med	33 %.
Herø og Sandø med	42½ %.
Vanelven med	31 %.

ere Fjordbygderne

Volden kun gaaet frem med	22 %.
Hjørundfjord med	20 %.
Sunelven med	19 %.
Nordalen og Stranden med	16 %.

En anomal Stilling indtager Ørskoug, der nærmest maa
betragtes som Fjordbygd, med 35 % og Harham, der er fuld-
stændig Havbygd, med 20 %.

Ørskougs Stilling forklares med Lethed, dels af at Annex-
sognet Sykelven har temmelig stor Rigdom af efter vore
Forholde god Jord samt af at der i Hovedsognet ved Gaar-
den Spholt har dannet sig et Strandsted, der tæller ikke faa
Indvaanere. Gaarden Spholt (Skyld omtrent 20 Daler) har
saaledes 32 Opsiddere. For Harhams Vedkommende er For-
holdet vanskeligere at forklare. Her er let og sikker Anled-
ning til Fiskerierne og Udstrækningen af dyrkbart Areal er
ikke liden. Maaske Sagen for en Del kan forklares deraf,
at Distriktet er aldeles træbart, saaat Bygning af Huse her
har været kostbarere, end paa de fleste andre Steder, men
det Samme kan ogsaa tilnærmelsesvis siges om andre Hav-
bygder som Ulfsten og Herø. Vist er det, at der i Harham
har været en fuldbevidst Modvillie mod Udstykning. Dette
gjælder navnlig Annexsognet Roald (Vigerø), hvor Forhol-
dene stærkest skulde synes at opfordre til Udstykning. Thi
her er baade let dyrkbar Jord i nogen Overflødighed tilstede
og Beliggenheden for Fiskeri heldig. Naar der spørges om,
hvorvidt Udstykningen er gavnlig eller skadelig for Distrik-
tets Økonomi i det Hele, maa Svaret utvivlsomt gaa ud paa,
at det Første er Tilfældet; direkte derigjennem at et saa-
meget større Areal bliver Gjenstand for bedre Dyrkning, og
indirekte ved, at en talrig Klasse af selvhjulpne Smaabrugere
i alle Henseender er at foretrække for en Flok af hjem- og
jordløse Arbeidsmænd. Medens jeg saaledes antager, at Ud-
stykningsen hidindtil i Almindelighed har virket gavnligt og
at en Fortsættelse deraf ligeledes vil være af Betydning for
Distriktets og dets Jordbrugs Udvikling, findes der enkelte
Bygder, hvorom dette ikke kan siges. Jeg sigter hermed
nærmest til Herø Præstegjeld. Her har enkelte Aars gode
Sildefiske skabt en Mængde af nye Hjem, hvis Existence
afhænger af dette særdeles usikre Fiskeri, og mange Nybyg-
gere ere derfor ogsaa allerede nedsunkne i Fattigdom og

Usselhed. Det samme kan tilnærmelsesvis siges om Sandø og en Del af Vanelven. Men hermed ere ogsaa Undtagelserne nævnte.

Det vil til Belysning af den ovenfor fremsatte Paastand om, at Udstykningen maa ansees for i Almindelighed at medføre gavnlige Følger, være af Interesse at sammenstille Forholdet mellem Kornavling og Folkemængde til forskjellige Tider.

Folkemængden udgjorde:

1757—60 (efter Strøm) 19,997 Indbyggere. Deraf 3,273 Gaardbrugere, 496 Plads- og Husmænd, i Alt 3,769 Familier.

1801	22,597	Mennesker,
1815	22,328	—
1825	24,653	—
1835	27,660	—
1845	29,930	—
1855 (Landdistriktet)	31,209	—
1865 (Do.)	35,787	— deraf Husmænd med Jord 643.

Kornavlingen angives i 1760 af Strøm til omtrent 60,000 Tønder, formentlig væsentligst Havre.

1782 (cfr. Femaarsberetningen 1835 p. 249) til 14,720 Tdr.

Byg og 45,520 Tdr. Havre, eller i Bygværdi 34,760 Tdr. 1855 udgjorde den 16,529 Tdr. Byg, 15,900 Tdr. Blandkorn, 71,940 Tdr. Havre, 63,080 Tdr. Poteter, eller i Bygværdi 74,125 Tdr.

1865 udgjorde den 150 Tdr. Rug, 14,850 Tdr. Byg, 15,190 Tdr. Blandkorn, 87,800 Tdr. Havre og 96,310 Tdr. Poteter, eller ialt Bygværdi 101,176 Tdr.

Følgelig har man i:

1782 en Folkemængde antagelig omtrent 20,000 og en Avling af 34,760 Tønder Bygværdi,

1865 en Folkemængde antagelig stor 35,787 og en Avling af 101,176 Tdr. Bygværdi.

Medens saaledes Folkemængden er steget med 75 % er Avlingen forøget til det Tredobbelte. Jeg har ikke Materialier til paa samme Maade at sammenligne Kvægholdet og dets Afkastning, men jeg nærer ikke Tvivl om, at tilnærmelsesvis lignende Resultater ogsaa her vil kunne paavises.

Et Forhold, der staar i nøie Forbindelse med Jordbruget er Leilændingsvæsenet. Dette har været meget udbredt paa Søndmøre, ja man tager neppe fejl, naar man antager, at den allerstørste Del af Søndmøres Jord engang tilhørte Kirken, Staten og enkelte større Possessionater. Sammenholder man Strøms Beretning om det offentlige Gods's Beløb i hans Tid, med hvad der et halvt Aarhundrede før tillaa Gidske Gods, fremstiller et saadant Forhold sig med temmelig Sikkerhed.

De senere statistiske Data fra forrige Aarhundrede bekræfter dette, medens de tillige vise en stadig om ikke stærk Formindskelse af Leilændingsgodset.

Søndmøres samlede Matrikulskyld var tidligere omtrent 3,000 Vog Fiskes Leie.

Heraf var Selveiergods:

1699 (Strøm)	397	Vog = 13 %
1778	499	" = 16 $\frac{1}{2}$ %
1799	635	" = 21 %
1815	813	" = 27 %
1825	814	" = 27 %

Senere er Formindskelsen af Leilændingsgodset gaaet hurtigere.

Af Søndmøre omtrent 6,800 Skylddaler udgjorde Selveiendom:

i 1850 . . .	3,420	Skylddaler = 50 %,
i 1865 . . .	4,369	— = 64 "
i 1870 . . .	4,624	— = 68 "
i 1875 . . .	4,900	— = 72 "

Udviklingen viser i det Hele Udvidelsen af Selveiernes Klasse. Den Fremgang i denne Henseende, som nedenanførte Tal paapege, har sin Grund i Forholdene i Almindelighed. (Se Schemaet som indtages senere.)

Enkelte større Komplexer af Leilændingsgods er i sidste Decennier paa Grund af Dødsfald bleven splittede, men dette er kun et enkelt og ikke meget indgribende Moment. Af ulige væsentligere Betydning i denne Henseende er det, at Almuens stigende Velstand og de større Priser paa Jordbrugs Produkter har givet Jorden et Værd i Handel og Vandel, der er ikke lidet højere end den Kapital, der repræsenteres ved Bygsel og Landskyld.

Den Rente, Jordgodseieren har, er derfor liden og han har heri Opfordring til at afhænde, og det saameget mere, som saa godt som alt Leilændingsgods her i Distriktet er Strøgods, ikke større sammenhængende Godser. Leilændingen paa den anden Side, der tidligere har været vant til, at Gaarden under almindelige Omstændigheder er gaaet over til hans Søn, eller hvilken anden, han selv maatte vælge, er i Nutidens mere bevægede Forholde ikke fuldt saa sikker herpaa, som forhen. Han har saaledes Opfordring til at købe.

Lægger man hertil vor Almues Lyst til at eie Jord, til at flere af vore Kirkers Overgang i den senere Tid til Kommunernes Eiendom og deraf flydende Salg af dens Jordegods, og til, som ovenfor omtalt, Kjøbeevnens stærke Stigning, er det let forklarligt, at Leilændingsvæsenet er gaaet stærkt tilbage, og sikkert nok, at denne Tilbagegang vil udvikle sig fremdeles. Nogen særdeles Indflydelse i modsat Retning har det ikke, at formuende Bondemænd oftere finder det hensigtsmæssigere at anbringe sin ledige Kapital i Jord ved at indkøbe nogle faa Leilændingsbrug. Det var navnlig for 10 à 12 Aar siden ikke usædvanligt, at de pengesterke Øboere paa denne Maade erhvervede Eiendom i de forholdsvis fattige Fjordbygder, især forsaavidt de derved skaffede sig Adgang til Skov. Efterat ogsaa Fjordbygderne havde hævet

sig til større Velstand, hænder dette sjeldnere, og Virkningen af de tidligere Indkjøb forsvinder lidt efter lidt gennem Dødsfald, Arv og Skifte.

Under disse Omstændigheder, da Leilændingsvæsenet er i jevn og sikker Tilbagegang, er der liden Opfordring til at dvæle nærmere ved dets Betydning for Jordbruget og dettes Udvikling. Stor har denne heller ikke været. Leilændingen har i Regelen været sikker paa at erholde Kaar i sin Alderdom, og at faa Indflydelse paa Valget af sin Eftermand. Han har derfor i Regelen været knyttet til Jorden med stærke Baand, uden stærk Kontrol brugt den som han lystede, men just derfor ogsaa betragtet den næsten som sin Eiendom, og der har neppe været synderlig Forskjel paa Selveieren og Leilændingen i Behandling af Jorden.

Dette gjælder hidindtil; men den voxende Kapital, hvorover Landalmuen raader, vil naturligvis herefter for en Del blive henlagt i Dyrkning af Jorden og da vil rimeligvis Forskjel vise sig.

Distrikterne. (Herreder.)	Selveiere.		Leilænderne.	
	Antal.	Skatte- skyld.	Antal.	Skatte- skyld.
		Dlr. Ort		Dlr. Ort
Sunelven	162	226 2	29	32 3
Nordalen	197	310 „	72	78 3
Stranden	212	379 3	46	85 „
Ørskoug	259	451 1	209	299 3
Skoue	214	320 „	141	168 „
Borgund	386	384 4	304	284 4
Harham	155	270 4	127	172 4
Ulfsten	273	417 2	125	220 4
Sandø	218	261 3	121	97 3
Herø	186	208 3	130	103 3
Vanelven	274	476 1	47	67 1
Volden	553	965 „	109	170 1
Hjørundfjord . .	149	297 „	71	119 2
	3,238	4,948 3	1,531*)	1,900 1*)

*) Amtets Anm. Heraf optage, saavidt Amtet kan udfinde, Distriktets Embedsgaarde et Antal af 23 Brug med 80 Dalers Skyld.

(Her slutter Søndmøre Fogeds Fremstilling.)

Om Udskiftningsvæsenet oplyses:

5 Formænd have været i travel Virksomhed den hele Periode, og er ved dem megen Jord løst fra sit Fællesskab. Om Arealet af det Udskiftede savner jeg Opgave. Saameget kan imidlertid oplyses, at Søndmøre Fogderi, hvor Kravene til Udskiftning have været størst, optager den største Del.

Personalet har været altfor lidet i Forhold til de mange forlangte Udskiftninger, hvorfor mangfoldige Rekvisitioner have maattet henligge uændsede baade et og flere Aar, et Forhold som maa ansees saare beklageligt, blandt Andet

fordi Jord og Skov derved i Mellemtiden er bleven udsat for Drift paa Rov, hvilket igjen har avlet Chikaner og Uenighed Naboer imellem.

Den i forrige Aar nedsatte kongelige Udskiftningskommission har paa Anledning velvillig tilstillet mig et Uddrag af det Materiale, som af den er erhvervet til Oplysning om Jordfællesskabets Udstrækning ved Udgangen af 1875, hvoraf jeg skal meddele nogle mere sammentrængte Resultater. Dog maa bemærkes, at de til Kommissionen indkomne specielle Opgaver tildels have vist sig mindre rigtige. Imidlertid antages de samlede Summer at træffe det Rette saa nær, at de tilnærmelsesvis vil give et Billede af Forholdet.

Løst fra alt Fællesskab i Jord eller Skov skal være:

I Nordmøre	583 Brug af Skyld	951 Daler
- Romsdal	396 — - „	613 —
- Søndmøre	499 — - „	657 —

I Amtet 1,478 Brug af Skyld 2,221 Daler, eller i Forhold til Distrikternes samlede Skyld ved Udgangen af 1875, i Nordmøre 4,485 Daler, i Romsdal 3,161 Daler, i Søndmøre 6,812 Daler og det hele Amt 14,461 Daler, respektive 21, 19, 10 og 15 pCt.

I Fællesskab med Hensyn til Indmark alene eller Indmark i Forbindelse med Udmark skal ligge:

I Nordmøre	911 Brug af Skyld	1,409 Daler.
- Romsdal	1,093 — - „	1,453 —
- Søndmøre	1,647 — - „	2,828 —

I Amtet 3,651 Brug af Skyld 5,690 Daler.

I Forhold til Distrikternes samlede Skyld udgjør dette henholdsvis 31, 46, 42 og 39 pCt.

I Fællesskab alene i Udmark skal ligge:

I Nordmøre	1,428 Brug af Skyld	2,002 Daler.
- Romsdal	764 — - „	1,032 —
- Søndmøre	2,550 — - „	3,083 —

I Amtet 4,742 Brug af Skyld 6,117 Daler, eller i Forhold til den samlede Skyld respektive 47, 33, 45 og 42 pCt.

For enkelte Brug er imidlertid Forholdet ikke oplyst.

Hvor skadeligt Jordfællesskabet indvirker paa Jordbruget har upaatvivlelig i Almindelighed taget og det med megen Styrke trængt ind i den romsdalske Bondes Bevidsthed, og synderligt skulde det ogsaa være om saa ikke var Tilfældet. Det ligger nemlig i Menneskenaturen, at Enhver helst og det nogenlunde udelukkende vil nyde Frugterne af sit Arbejde og sit Stræv, men det kan Jordbrugerne under det forudsatte Forhold ikke.

Hensynet til at Jordfællesskabet baade her og i andre Amter har et stort Omfang gjør samme til et Samfundsonde af megen Betydning, og vover jeg at udtale det Ønske, at Staten i videre Udstrækning, end tidligere har været Tilfældet kunde og vilde ofre Midler til at faa Forholdet hævet.

At meget i sig selv allerede er udrettet i denne Retning maa imidlertid erkjendes.

Foranstaaende Resultater vise noksom, hvor overordentlig meget her staar tilbage at udrette i Udskiftningsvæsenet.

Det er adskillig flere Formænd som trænges, da Rekvisitioner visselig vilde strømme ind i mængdevis saafremt der blev Anledning til at faa Forretningerne hurtigere fremmet end nu, under de havende Funktionærers Overlæsselse med Arbeide, kan ske.

Et for en hensigtsmæssig Udskiftning meget skadeligt Forhold, ialfald her i Amtet, skal jeg forøvrigt under Behandlingen af denne Materie tillade mig at henlede Opmærksomheden paa, det nemlig, at Lovgivningen ikke har sørget for, at Overudskiftningskommissionen har iallefald et stemmeberettiget Medlem med anerkjendt Fagdygtighed. Forsaa vidt staar den tilbage for Underudskiftningskommissionen, der i ethvert Fald har et saadant, for Faget særligen uddannet, Medlem (Udskiftningsformanden). Vel skal det samme Medlem ogsaa deltage i Overudskiftningskommissionens Forhandlinger, men da han ved Afgjørelsen ikke har nogen Stemme,

vil det ofte være Tilfældet at Kommissionens øvrige Medlemmer betragte ham som en Fremmed, ja, da det er hans eget Arbeide, der skal bedømmes, som en noget mistænkelig Person, paa hvis Udtalelser man ikke ganske kan stole.

Uden fuld kyndig Veileder, vil derhos Overudskiftningskommissionen kanske ikke saa sjelden, ledet af den Anskuelse at man dog maa vise Almenheden, at man har udrettet Noget, finde sig fristet til, naar den ikke formaaede at gjøre dette paa anden Maade, at adskille, hvad Underkommissionen i Medfør af Lov og de tilstedeværende Forholde, har arbeidet for at faa sammenført.

I nedenstaaende Sammendrag for Fogderierne er angivet Udsæden i Femaarsperiodens sidste Aar 1875, samt i Tiaaret forud 1865, begge Dele overensstemmende med de efter Op-gaver indhentede under Folketællingerne udgivne statistiske Tabeller.

Den i Sammendraget opførte Bygværdi støtter sig paa den i Tabellerne brugelige Beregningsmaade efter Forholdet 1 Tønde Byg = $\frac{3}{4}$ Tønde Rug = $1\frac{1}{2}$ Tønde Blandkorn = 2 Tønder Havre og = 3 Tønder Poteter.

	Udsæden i Aarene 1875 og 1865 — i Tønder.							
	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Samlet Kornudsæd.	Den samlede Kornudsæd i Bygværdi.	Poteter.	Samlet Udsæd af Korn og Poteter, beregnet i Bygværdi.
Nordmøre, 1875	64	1,368	903	11,254	13,589	7,682	11,308	11,451
Do., 1865	53	1,326	560	12,669	14,608	8,105	10,358	11,558
+ eller ÷	+ 11	+ 42	+ 343	÷ 1,415	÷ 1,019	÷ 423	+ 950	÷ 107
Romsdal, 1875	21	841	1,153	9,138	11,153	6,207	8,553	9,058
Do., 1865	18	780	894	8,834	10,526	5,817	7,649	8,367
+ eller ÷	+ 3	+ 61	+ 259	+ 304	+ 627	+ 390	+ 904	+ 691
Søndmøre, 1875	13	2,455	2,837	18,391	23,696	13,559	16,187	18,955
Do., 1865	19	2,671	2,638	17,556	22,884	13,233	13,434	17,711
+ eller ÷	÷ 6	÷ 216	+ 199	+ 835	+ 812	+ 326	+ 2,753	+ 1,244
Amtet, 1875	98	4,664	4,893	38,783	48,438	27,449	36,048	39,464
Do., 1865	90	4,777	4,092	39,059	48,018	27,156	31,441	37,636
+ eller ÷	+ 8	÷ 113	+ 801	÷ 276	+ 420	+ 293	+ 4,607	+ 1,828

Udtrykt i Procenter stiller Forholdet med Hensyn til Fremskridt eller Tilbagegang i de respektive forløbne 10 Aar sig saaledes:

I Nordmøre. Tilbagegang i Kornudsæd nemlig i samlet Kornudsæd med 7 pCt. og i Kornudsæd, beregnet i Bygværdi 5,2 pCt., Forøgelse i Potetesudsæd med 9,2 pCt. og Tilbagegang i Bygværdi af den hele Udsæd af Korn og Poteter med 0,93 pCt.

I Romsdal (Fogderiet). Forøgelse i den samlede Kornudsæd med 5,7 pCt., Do. i Kornudsæd, beregnet i Bygværdi med 6,7 pCt., Do. i Potetesudsæd med 11,8 pCt. og Do. i Bygværdi af den hele Udsæd af Korn og Poteter med 8,3 pCt.

I Søndmøre. Forøgelse i den samlede Kornudsæd med 3,6 pCt., Do. i Kornudsæd beregnet i Bygværdi med 2,5 pCt., Do. i Potetesudsæd med 20,3 pCt. og Do. i Bygværdi af den hele Udsæd af Korn og Poteter med 7 pCt.

For det hele Amt viser sig følgende Resultat:

Den betydelige Nedgang, som sees at have fundet Sted med Hensyn til Kornudsæden i Nordmøre Fogderi, er erstattet ved en tilsvarende Forøgelse i de 2de andre Fogderier, navnlig Romsdals, og vel det, saaledes at der i det Hele viser sig en, rigtignok høist ubetydelig, Forøgelse. For det hele Amt er Kornudsæden, beregnet i Tøndetal forøget med 0,87 pCt. og Do., beregnet i Bygværdi, med 1,1 pCt.

Potetesudsæden er derimod væsentlig forøget i alle Fogderier, allermest i Søndmøre Fogderi. Forøgelsen for det hele Amt andrager til 14,7 pCt.

I den hele Korn- og Potetesudsæd, beregnet i Bygværdi, viser der sig nogen Forøgelse for det hele Amt, nemlig 4,9 pCt., hvilken rammer Romsdals og Søndmøre Fogderier, idet Nordmøre udviser en, forøvrigt ubetydelig Tilbagegang.

Bringer man Forandringen i Folkemængden fra Aaret 1865 til 1875 i Sammenligning med den Forandring, som Korn- og Potetesudsæden er undergaaet, viser sig følgende Forhold.

Folkemængden var:

i Nordmøre i 1865	34,094	i 1875	37,114	altsaa Forøgelse	3,020	eller 8,9 pCt.
- Romsdal - —	23,423	- —	25,570	„ —	2,147	- 9,2 „
- Søndmøre - —	35,787	- —	39,141	„ —	3,354	- 9,4 „
I Amtet i 1865	93,304	i 1875	101,825	altsaa Forøgelse	8,521	eller 9,1 pCt.

I Nordmøre har efter de meddelte Opgaver Forøgelsen i Potetesudsæd omtrent holdt Skridt med Forøgelsen i Folkemængde, medens Kornudsæden saavel som den samlede Korn- og Potetesudsæd, beregnet i Bygværdi, staar meget tilbage.

I Romsdal har Kornudsæden ikke ganske holdt Skridt med Folkemængdens Forøgelse, medens Potetesudsæden gaar foran. Den samlede Udsæd af Korn og Poteter, beregnet i Bygværdi, har paa lidet nær gaaet frem i samme Grad som Folkemængden.

I Søndmøre mangler adskilligt paa, at Kornudsæden har holdt Skridt med Folkemængden, medens Potetesudsæden har gjort betydelig større Fremskridt (9,4 pCt. mod 20,5 pCt.). Det mangler ikke meget paa, at den samlede Korn og Potetesudsæd, beregnet i Bygværdi, i dette Distrikt har holdt Skridt med Folkemængden, dog bliver Differencen større i Søndmøre, end i Romsdalen.

For det hele Amt mangler meget paa, at Kornudsæden har holdt Skridt med Folkemængden, medens Potetesavlingen er gaaet en god Del foran. Forøgelsen i Bygværdien af den hele Korn og Potetesavling staar for Amtets Vedkommende adskillig under Folkemængdens Forøgelse (4,9 pCt. og 9,1 pCt.).

Betræffende Forholdet mellem de forskellige Kornsorter fremgaar af Opgaverne Følgende:

Forholdet mellem den samlede Kornudsæd og den samlede Potetesudsæd bliver:

i Nordmøre . .	i 1865 som 59:41	og i 1875 som 54½:45½
i Romsdal . .	i 1865 „ 58:42	og i 1875 „ 56½:43½
i Søndmøre . .	i 1865 „ 63:37	og i 1875 „ 59½:40½
i det hele Amt.	i 1865 „ 60:40	og i 1875 „ 57 :43

Rugudsæden var tidligere kun høist ubetydelig og er ikke undergaaet nogen Forøgelse at tale om.

Bygudsæden er forøget ganske ubetydelig i Nordmøre og Romsdal, men indskrænket forholdsvis mere i Søndmøre, saaledes at der for det hele Amt viser sig nogen Formindskelse, nemlig 2½ pCt.

Blandkornudsæden er betydelig forøget i alle Fogderier, nemlig i Nordmøre med 61 pCt. i Romsdal med 29 pCt., i Søndmøre med 7½ pCt. og i det hele Amt med henved 20 pCt.

Havreudsæden, der er den hovedsagelige Udsæd i alle Fogderier, — for det hele Amt repræsenterede den i 1865 83,4 pCt. og i 1875 80 pCt. af den samlede Kornudsæd — er temmelig betydelig formindsket i Nordmøre, nemlig med 11 pCt., noget forøget i Romsdal og Søndmøre, nemlig med respektive 3½ pCt. og ikke fuldt 5 pCt. og formindsket i det hele Amt med en Ubetydelighed, nemlig 0,7 pCt.

Udsæden af Hvede og Erter er som Intet at regne.

Beregnes et Aars Avling af Korn og Poteter efter den samme Foldighed, som er lagt til Grund ved Udregning af Avlingen i Aaret 1865, udkommer følgende Resultat.

Til Sammenligning har jeg i nedenstaaende Opgave ogsaa opført den beregnede Avling for sidstnævnte Aar. Det bemærkes, at ved dens Affattelse Udsæden er fradraget den opførte Avling.

	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Samlet Kornavling.	Den samlede Kornavling, beregnet i Bygværdi.	Poteter.	Samlet Avling af Korn og Poteter beregnet i Bygværdi.
Nordmøre, beregnet . . .	349	9,001	5,210	65,498	80,058	45,688	74,972	70,679
Do. 1865 . . .	289	8,620	3,229	73,697	85,835	48,007	68,733	70,918
+ eller ÷	+ 60	+ 381	+ 1,981	÷ 8,199	÷ 5,777	÷ 2,319	+ 6,239	÷ 239
Romsdal, beregnet . . .	160	6,232	7,379	51,355	65,126	37,042	63,377	58,168
Do. 1865 . . .	137	5,782	5,716	49,639	61,274	34,595	56,705	53,497
+ eller ÷	+ 23	+ 450	+ 1,663	+ 1,716	+ 3,852	+ 2,447	+ 6,672	+ 4,671
Søndmøre, beregnet . . .	77	13,335	12,993	64,736	91,141	54,468	87,572	83,659
Do. 1865 . . .	113	14,531	12,076	61,806	88,526	53,636	72,735	77,881
+ eller ÷	÷ 36	÷ 1,196	+ 917	+ 2,930	+ 2,615	+ 832	+ 14,837	+ 5,778
Amtet, beregnet	586	28,568	25,582	181,589	236,325	137,198	225,921	212,506
Do. 1865	539	28,933	21,021	185,142	235,635	136,238	198,173	202,296
+ eller ÷	+ 47	÷ 365	+ 4,561	÷ 3,553	+ 690	+ 960	+ 27,748	+ 10,210

Ved Beregningen er følgende Fold lagt til Grund:

	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Poteter.
Nordmøre .	6,45	7,58	6,77	6,82	7,63
Romsdal .	8,61	8,41	7,4	6,62	8,41
Søndmøre .	6,95	6,44	5,58	4,52	6,41

Naar begge Beregninger som anført støttes til den samme antagne Foldighed, stiller Korn- og Potetesproduktionens Fremskridt eller Tilbagegang i Femaaret sig, udtrykt i Procenter, saaledes:

I Nordmøre er den samlede Kornproduktion forringet med 6,73 %, den samlede Kornproduktion, beregnet i Bygværdi, forringet med 4,62 %, Potetesproduktionen forøget med 9,08 % og den samlede Produktion af Korn og Poteter, beregnet i Bygværdi, forringet med 0,34 %.

I Romsdal (Fogderiet) viser sig en Forøgelse i alle 4 Poster (de for Nordmøre nævnte) med respektive 6,29, 7,07, 11,77 og 8,73 %.

I Søndmøre ogsaa Forøgelse i alle 4 Poster med respektive 2,95, 1,55, 20,4 og 7,42 %.

For det hele Amt viser der sig saagodtsom ingen Fremgang med Hensyn til Kornproduktionen — nemlig en Forøgelse i samlet Tøndetal af blot 0,3 % og beregnet i Bygværdi af kun 0,7 %, men derimod en meget betydelig Forøgelse i Potetesproduktionen, nemlig 14 %. Den samlede Korn- og Potetesproduktion, beregnet i Bygværdi, viser en Forøgelse af 5 %, hvilken saagodtsom udelukkende skriver sig fra den stegne Potetesproduktion.

Ved en Sammenligning, som den foran omhandlede, tilkommer imidlertid en Faktor, til hvilken i foranstaaende Beregning ikke er taget Hensyn, nemlig den Forandring som Jordbunden er undergaaet ved Forbedringer eller Vanskjætsel og hvilken selvfølgelig under forøvrigt lige Veirforhold, vil

have Indflydelse paa Foldigheden. Materialier til herpaa at bygge statistiske Beregninger haves ikke. Vistnok antager jeg, at Jordbunden i Almindelighed er noget forbedret, saaat Produktionen i Virkeligheden har gjort noget større Fremskridt, end hvad som fremgaar af Foranførte, men jeg tror ikke, at Forbedringerne paa langt nær ere saa store, at de kunne bøde paa, hvad den samlede Korn- og Potetesproduktion har Underballance under en Sammenligning for Tiaaret med Folke- mængden, — Forøgelsen for begge Faktorer er respektive 5 og 9,1 pCt.

Da Foldigheden i 1865 for Nordmøre og Romsdal omtrent udgjorde et Middelsaars, skulde det oven beregnede Udbytte af Korn og Poteter for de nævnte Fogderiers Vedkommende ogsaa repræsentere et Middelsaars Avling efter den benyttede Udsæd; dog med et mindre Tillæg for den Forbedring, som Jordbunden antagelig er undergaaet. For Søndmøre Fogderi derimod stod Aarsvæksten i 1865 endel under et almindeligt Aars, hvorfor et lidet Tillæg bør ske, naar et omtrentligt Middelsaars Avling skal udfindes. Beregnes den almindelige Fold for Fogderiet til 4,8 for Havre og 7 for Poteter, udkommer som et Middelsaars Kornavling, beregnet i Bygværdi, 57,000 Tønder og samlet Korn- og Potetesavling i Bygværdi 89,500 Tdr. — Udsæden fradraget.

Et Middelsaars Avling skulde efter det Anførte for det hele Amt — Udsæden fradraget — udgjøre i Kornavling, beregnet i Bygværdi, 139,700 Tdr. eller med et Tillæg for den antagelige Forbedring, som Jordbunden er undergaaet i Tiaaret, 140,000 à 143,000 Tdr. og den samlede Korn- og Potetesavling, beregnet i Bygværdi, ca. 219,000 Tdr. eller med Tillæg som oven 219,000 à 222,000 Tdr.

Beregnet efter Udsæden i 1875 og den af Lensmændene for Aaret opgivne Foldighed, skal Korn- og Potetesavlingen — efter Fradrag af Udsæden — i nævnte Aar i Virkeligheden omtrentligt have udgjort:

	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Samlet Kornavling.	Samlet Kornavling, beregnet i Bygværði.	Poteter.	Samlet Korn- og Potetesavling, beregnet i Bygværði.
Nordmøre	663	12,373	6,289	77,916	97,241	56,408	73,479	80,901
Romsdal	192	7,886	8,926	60,224	77,228	44,205	70,089	67,568
Søndmøre	92	17,357	15,444	78,216	111,109	66,884	102,763	101,145
Amtet	947	37,616	30,659	216,356	285,578	167,497	246,331	249,614

Dette udgjør for alle Distrikter betydelig mere end et antaget Middelsaars Avling. Overskudet andrager til: I samlet Kornavling beregnet i Bygværði for Nordmøre til ca. 11,000 Tdr., Romsdal ca. 7,000 Tdr., Søndmøre ca. 10,000 Tdr. og det hele Amt ca. 28,000 Tdr. og i samlet Korn- og Potetesavling, beregnet i Bygværði, for Nordmøre til ca. 10,500 Tdr., Romsdal til ca. 9,500 Tdr., Søndmøre til ca. 10,500 Tdr. og for det hele Amt til omkring 30,000 Tdr.

Man kan ved første Øiekast fristes til at betvivle Muligheden af en saa betydelig Forskjel, men blot en liden Forøgelse i Foldigheden vil paa Grund af den betydelige Udsæd bevirke store Kvantita Tillæg i Avl, og er det at mærke, at Aarsvæxten i 1875 i Virkeligheden stod betydelig over et Middelsaars Udbytte. I Aarsberetningen er Udbyttet for Nordmøre ansat til et godt Aars, i Romsdal til nær et godt Aars og i Søndmøre til noget over et Middelsaars.

Efter den foran beregnede Avling af Korn og Poteter i almindelige Aar udkommer i Forhold til Folkemængden i 1875 — 2,18 Td. Bygværði og efter den beregnede lignende Avling i Aaret 1875 — 2,45 Td. Bygværði pr. Individ.

Gjennemsnitsfolden for den antagne Avling i 1875 udgjør:

	Rug.	Byg.	Blandkorn.	Havre.	Poteter.
Nordmøre . .	11,4	10	8	7,9	7,5
Romsdal . .	10,1	10,4	8,7	7,6	9,2
Søndmøre . .	8,0	8,1	6,4	5,3	7,3

Kornavlingen har i Periodens 4 første Aar været beregnet i Aaret 1871 til et Middelsaars, 1872 og 1873 til et godt Aars samt 1874 til neppe et Middelsaars Udbytte, særlig var Avlingen sidstnævnte Aar ringe i Nordmøre.

Potetesavlingen var i 1871 meget ringe, mangesteds ikke mere end halv. Avlingen i 1872 var rig af Fold, men en stor Deel af Avlen bortraadnede, Avlingerne i 1873 og 1874 vare meget under middels og Avlingen i 1875 omtrent middels, ligesom Sygdom da kun forekom i mindre Grad.

Om den Kornforsyning, som Distriktet tiltrænger andensteds fra, foreligger desværre ikke saadanne Opgaver, at jeg derom kan meddele bestemte detaillerede Oplysninger; imidlertid er det sikkert, at Tilførselen i Aarenes Løb er øget

særdeles betydelig. Stigning i større Grad maa jo ogsaa være en nødvendig Følge af, at Tilvæxten i Folkemængde betydelig har overfløjet Distriktets egen Produktion, men ogsaa en anden Omstændighed har meget og antagelig endmere bidraget dertil, nemlig de i betydelig Grad stegne Krav til en bedre Levemaade. Fogden i Nordmøre bemærker specielt, at der i Distriktet nu forbruges ulige større Kvantita af finere Melsorter (navnlig Gryn timer) end tidligere, et Forhold som vistnok finder Sted i næsten tilsvarende Grad i Romsdals Fogderi og vel ogsaa for en Del i Søndmøre.

Nordmøre Foged antager, at Distriktet nu i almindelige Aar tiltrænger betydelig mere end i forrige Periode i Tilførsel af Korn og i Gjennemsnit mindst omkring 30,000 Tønder. Mig forekommer Opgaven vistnok temmelig strid, men paa den anden Side vil det ogsaa være indlysende, at en overordentlig Forøgelse i Tilførselen her maa være nødvendig, naar sees hen til, at Distriktet, der allerede for 10 Aar siden tiltrængte tilført flere Tusinde Tønder Korn, i sidste Tiaar skal være gaaet flere Hundrede Tønder tilbage i Kornudsæd, medens Folkemængden er stærkt forøget, og Levemaaden er meget forbedret.

Forøvrigt finder jeg her udtrykkelig at burde bemærke, at den saa stærkt stegne Tilførsel ikke er noget Bevis paa Distriktets Tilbagegang i Almindelighed, men blot paa et Omslag i Driften, da Distriktet har taget sig op i Gaardsbedriftens anden Branche, Fædriften.

Naar den almindelige Kornindførsel til Fogderiet i min forrige Beretning er anført at skulle være blot en liden Brøkdelen af foranførte Kvantum, maa dette skrive sig fra en Misforstaaelse eller en Skrivfeil, hvis nærmere Sammenhæng jeg forøvrigt ikke nu nærmere kan forklare, da jeg ikke har de da benyttede specielle Beretninger forhaanden. Indførselen i Femaaret 1865—1870 maa dog antages at have udgjort ialfald halv saa meget som i den følgende Femaarsperiode.

Fogden i Søndmøre ansætter Kornindførselen til Distriktet i almindelige Aar til 15,000 Tønder, eller 2,000 Tønder mere end Distriktet antoges at tiltrænge i forrige Periode.

For Romsdals Fogderi har jeg ikke modtaget nogen Opgave over Tilførselen. I forrige Beretning var den almindelige Tilførsel opgivet til 6,000 Tønder. Formodentlig er Kvantummet nu noget større.

Tilførselen bestaar for den største Del i Byg, dernæst kommer Rug.

Det hele Amt skulde efter Foranførte nu for Tiden i almindelige Aar tiltrænge en Korntilførsel af ca. 50,000 Tønder. Naar Aarsudbyttet af Korn i 1875 er beregnet at overstige det almindelige med ca. 28,000 Tønder, skulde man tro, at Indførselen for vedkommende Aar derved skulde være indskrænket med et tilsvarende Kvantum, eller omkring en Halvpart af den sædvanlige, men saa viser sig i Virkeligheden ikke at være Tilfældet, da Forbruget voxer med de gode Aar, ligesaavel som det afknapnes i mindre gode. At betydeligere Nedgang i Tilførselen har fundet Sted i vedkommende Aar er forøvrigt en given Sag.

Tilførselen falder for den allerstørste Del paa Kystbyggerne; af de indre Bygder hjælpe enkelte sig nogenlunde selv, idet Indførselen af de værdifuldere Kornsorter, hvoraf gennemgaaende ikke avles tilstrækkeligt, omtrent opveies ved Overskud af Havre. Som saadanne omtrent selvhjulpne Distrikter er opgivet Surendalen og Halse i Nordmøre, Eid og Vold i Romsdalen samt Nordalen og Stranden i Søndmøre. At en og anden af de øvrige indre Bygder kan befinde sig i samme Forhold eller ialfald nær dette, er jeg imidlertid tilbøielig til at tro, uanseet at de indkomne Opgaver ikke udvise det.

I Regelen er Potetesavlingen tilstrækkelig ikke alene til Distriktets Behov, men ogsaa til ialfald for en væsentlig Del at forsyne Amtets 3 Byer.

Udsæden pr. Maal af de 3 vigtigste Kornsorter, Byg, Blandkorn og Havre antager jeg efter de af Lensmændene afgivne Opgaver kan ansættes til følgende Skjeppeantal, som den almindeligst brugelige og overhovedet den gennemsnitlige:

	Byg.	Blandkorn.	Havre.
Nordmøre	2	3	3,5
Romsdal	2	3	4
Søndmøre	3	5	6

Som det vil sees, saaes i Søndmøre meget tykkere, end i de andre Fogderier. Søndmøre Foged har herom bemærket, at Forholdet sædvanligvis forsvares ved, at den kolde og raa Vaar i Almindelighed giver Ugræsset Overhaand, dersom Sæden ikke spirer meget tæt frem, men at paa den anden Side den stærke Udsæd dog ogsaa medfører Uleilighed, navnlig i de i Distriktet sædvanlig fugtige Sommere, og at den neppe i det Hele svarer til Øiemedet.

Den tykkere Udsæd i Søndmøre Fogderi afgiver Forklaringsgrunden til, at Foldigheden der, sammenlignet med de andre Fogderier, viser sig betydelig mindre, et Forhold, som ved første Øiekast kunde være skikket til at fremkalde den urigtige Tro, at Distriktet skulde staa saa langt under

de andre i Frugtbarhed. Som et Exempel kan nævnes, at 6 Skjæpper, udsaaet paa 1 Maal, med 5 Fold vil give 30 Skjæpper i samlet Avl og fradraget Udsæden 24 Skjæpper, medens 4 Skjæpper, udsaaet paa 1 Maal, med 7 Fold vil give 28 Skjæpper eller, fradraget Udsæden, netop det samme Kvantum, som oven nævnt, nemlig 24 Skjæpper. At altfor tætte Agre vil give en forholdsvis mindre god Kvalitet er en bekendt Sag.

Potetesudsæden varierer stærkt i de forskellige Bygdelag; i Nordmøre fra 13 Skjæpper pr. Maal i Halse til 32 Skjæpper pr. Maal i Aure; i Romsdal fra 9,2 Skjæpper i Eid til 24 i Frænen og Akerø; i Søndmøre fra 13,2 Skjæpper i Hjørundfjord til 26 i Ørskoug. Gjennemsnitsudsæden bliver mellem 18 og 20 Skjæpper pr. Maal. Grunden til den store Forskel i Udsæden ligger mest i den større eller mindre Udstrækning, hvori Frugten kløves ved Sætningen.

En Smule større Interesse end før spores med Hensyn til Havedyrkningen, der forøvrigt staa paa et meget lavt Trin.

Fogden i Søndmøre antager, at der af Nyland i Perioden er opbrudt ca. 3,500 Maal. Tilsvarende Opgave haves ikke for de andre Fogderier.

Amtets Landbrugsskole blev ifølge Amtsformandskabets Beslutning af 30te Mai 1872 nedlagt fra det paafølgende Aars Høst, en Foranstaltning, som jeg, og Mange med mig, meget beklager.

Af Foreninger med Formaal at ophjælpe Gaardsbrugsbedriften havdes i Perioden:

Romsdals Amts Landhusholdningsskab med Hovedbestyrelse i Romsdals Fogderi og Underafdelinger i de 2 andre Fogderier. Selskabet har virket i forskellige Retninger med Statsbidrag, Bidrag af Amtskommunen og Medlemskontingent af tilsammen omkring 300 Spd. om Aaret, — og Romsdals Fogderies praktiske Landhusholdningsselskab, der har virket uden noget offentligt Tilskud. Begge Selskaber har udrettet meget Godt i Forhold til de til sammes Raadighed staaende indskrænkede Midler.

I flere af Amtets Herreder haves mindre Landboforeninger, der dog ikke staa i nogen planmæssig Forbindelse med nogen af de større Selskaber. Upaatvivlelig have ogsaa de bidraget ikke uvæsentlig til at vække og styrke Interessen for Landbovæsenet og med Hensyn til samme at udbrede gavnlige Kundskab i forskellige Retninger; men beklageligt er det, at mange saadanne i Tidens Løb ere hensygnede, hvortil Grunden formentlig nærmest maa søges i Mangel paa kyndig Ledelse.

Med Hensyn til Matrikulrevisionen for dette Amt meddeles, at Amtskommissionen har fordelt Skylden mellem Fogderierne saaledes:

For Nordmøre tidligere	4,468 Daler 4 Ort 9 Sk.	efter Amtskommissionens Fordeling	5,179 Daler 4 Ort 14 Sk.
- Romsdal	3,184 — 4 " 12 - "	—	3,558 — 2 " 20 -
- Søndmøre	6,835 — 2 " 12 - "	—	5,750 — 3 " 23 -

Denne Kjendelse er indanket for Hovedskylddelingskommissionen uden at samme endnu har afgivet Beslutning.

I den medfølgende Tabel er indtaget Opgave over Folkemængde, Matrikulskyld og Udsæd for hvert Herred.

b. Fædriften.

At denne Næringsgren har gaaet fremad i Femaarsperioden er uomtvisteligt, og rimeligt er det vel, at Fremskridtet er forholdsvis større i denne Periode, end i de nærmest forudgaaende.

Befolkningen har ogsaa i den gennem hele Perioden stedfindende rivende Afsætning paa Fedevareprodukter til hvilken ukjendte høie Priser havt en kraftig Spore til at udvikle sin Produktion.

Foruden at Kreaturantallet gennemgaaende er forøget, hvilket nærmere vil blive paavist ved de senere indtagendes Opgaver, er ogsaa Forbedringer i større og mindre Grad indtraadt i Stellet i det Hele.

Med den tidligere saa almindelige Knapfodring har det efter de modtagne Beretninger ogsaa i den heromhandlede Periode gennemgaaende vist sig en Forandring til det Bedre, — enten nu Aarsagen ligger deri, at Perioden har frembudt jevnt gode Aaringer, eller at Befolkningen mere har faaet Øinene op for det lidet lønnende i en knap og daarlig Fodring. Jeg vil haabe og tro, at det Sidste har medvirket ligesaavel som det Første, men jeg kan ikke frigjøre mig for Frygten for, at mange Gaardmænd ved de flere paa hinanden fulgte gode Aaringer har ladet sig forlede til at paasætte flere Creature, — jeg mener navnlig Storfæ, — end han i Længden kan staa ud med at føde paa ordentlig Maade. Igjen at nedsætte Besætningen vil forekomme Mange som et Tilbageskridt, hvorfor man kvier sig, og hvormed der opsættes i det Længste og ofte forlænge.

Ved Bygningen af nye Kvægstalde lægges Vind paa at faa disse lysere og i det Hele sundere for Kvæget. I denne Retning har Udskiftningerne ogsaa medført sin Nytte, idet samme har medført en hel Del Udflytninger, hvorved gamle og uhensigtsmæssige Kvægstalde, som ellers i lange Tider vilde være forblevne i samme Stand, ere blevne erstattede med nye og mere hensigtsmæssige.

For Forbedringen i Smør- og Osttilvirkningen er virket ved flere, i Forbindelse med Dyrskuer afholdte og af Præmieuddeling ledsagede Udstillinger, saavelsom ved Piger, der efter Foranstaltning af Amtets 2de Landhusholdningsselskaber ere oplærte paa Meieriskoler og udsendte i Bygderne for at vejlede Befolkningen. Sidstnævnte Foranstaltning var forøvrigt i Perioden i sin første Begyndelse, saa deraf endnu ikke har været Tid til at opnaa synderlige Resultater.

Den i min forrige Beretning under Afdelingen „Jordbruget“ omtalte Fjeldslaar, der i Regelen giver liden Løn for

Arbeidet, opgives at være i noget Aftagende. Selvfølgelig gjælder dette de mindst lønnende Slaatter.

Til Racernes Forædling er der i Perioden ikke truffet særegne Foranstaltninger af nogen Betydning. Imidlertid har det bedre Stel og Befolkningens voxende Sands for og Kynighed i Valget af gode Avlsdyr blandt Distriktets egne Racer ogsaa her bidraget til Fremskridt, hvortil de mange afholdte Dyrskuer forbundne med Foredrag af Fagmænd har ydet god Medvirkning.

Om Distriktets (Søndmøres) Storfærace ytrer Søndmøres Foged i sin Beretning:

„Det turde være tvivlsomt, hvorvidt det paa Agerbrugets og Fædriftens nuværende Standpunkt skulde være heldigt at anskaffe Avlsdyr af fremmed Race. Beiterne ere meget ofte af den Art, at store, mindre fjeldvante Dyr aldeles ikke kunne benytte dem, og saadanne vilde vel ogsaa om Vinteren fordre et Pas og et Stel, som nu i Almindelighed paa Grund af flere Omstændigheder kun paa de færreste Steder kan paaregnes. Paa den anden Side er vor Distriktsrace ikke daarlig og leverer i Forhold til hvad den fortærer ikke lidet Melk. Af og til findes blandt dem Dyr, der neppe giver Thelemarksracen noget efter. Men Racen har den store Feil, at den ikke er konstant. Selv om større Omhyggelighed anvendes ved Tillægget, risikerer man at faa en middelmaadig Ko, hvor der var al Grund til at vente en god.“

Som omtalt i min forrige Beretning, er Krydsning med Ayrshireracen forsøgt (i Romsdal) ligesom endel Thelemarks-kjør er indført (til Romsdal og Nordmøre). Saavel Helblods-som Blandingsdyr af disse Racer ere i Perioden udbredte hist og her, og jeg har ikke hørt andet, end at man med Dyr af Blod af sidstnævnte Race har været særdeles vel tilfreds i enhver Henseende, medens Dommen om Dyr med Blod af den anden Race lyder meget forskjellig og paa flere Steder langt fra er rosende; men forøvrigt har nok Bønderne i Regelen fornemmelig holdt sig til Bygdernes gamle Racer og de nyes Indførelse maa derfor endnu blot betragtes som et Forsøg.

Hesteracen har vistnok gaaet adskilligt tilbage, en Følge af det forcerede Salg under de i Periodens første Aar raadende enorme Priser, hvorved Distriktet berøvedes sine bedste Avlsdyr og jevnlig kun beholdt tilbage de mindst værdifulde og saaledes ogsaa daarligste, og til Avlsdyr mindst skikkede, Heste. Dertil kommer, at man paa Grund af de høie Priser i flere Aar har paasat i Almindelighed hvert eneste Føl uden Hensyn til dets Mangler, idet nemlig endog lidet lovende Føl have staaet i en overdreven Pris. At det sidst antydede Forhold vil faa en skadelig Indfyldelse paa Racen, har man ialfald Grund til at nære Frygt for.

Om de til Faareracens Forædling indførte Cheviot- og Blackfacedyr, hvorom jeg gav Meddelelse i min forrige Beretning, ytrer Søndmøres Foged, at han befrygter, at Stellet i Almindelighed ikke er saa godt, at en større varig Forbe-

dring herved kan ventes opnaaet. Antageligen har man mindre Grund til at nære saadan Frygt for de 2de andre Fogderiers Vedkommende.

Den i 1873 emanerede Lov om Indskrænkning i Adgangen til at slippe Hingste, Tyre og Springvædre paa fælles Beite er allerede bragt til Anvendelse hist og her især for Vædres Vedkommende, og tør derved paaregnes adskillig Forbedring.

Ifølge de under Folketællingerne indhentede Opgaver, der findes sammendragne i de af det statistiske Bureau udarbejdede Tabeller, har Kreaturholdet i hvert af Aarene 1865 og 1875 udgjort:

(Det bemærkes at Udregningen af beregnet Antal Kjør er skeet efter den i de statistiske Tabeller brugelige Beregningsmaade, nemlig efter Forholdet 1 Ko = $\frac{1}{2}$ Hest = 6 Faar = 6 Gjeder = 2 Svin.)

	Heste.	Storfæ.	Faar.	Gjeder.	Svin.	Samlet Kreaturhold, beregnet i Kjør.
Nordmøre, 1875	3,031	27,456	66,694	6,437	2,997	47,205
Do., 1865	2,936	24,612	63,240	6,864	2,450	43,393
Forøgelse eller Formindskelse.	+ 95	+ 2,844	+ 3,454	÷ 427	+ 547	+ 3,812
Romsdal, 1875	2,532	18,699	47,278	3,531	1,656	33,059
Do., 1865	2,359	16,232	42,839	2,021	1,376	29,115
Forøgelse eller Formindskelse.	+ 173	+ 2,467	+ 4,439	+ 1,510	+ 280	+ 3,944
Søndmøre, 1875	4,279	38,553	65,876	20,969	3,872	63,521
Do., 1865	3,819	36,247	64,153	16,253	3,507	59,039
Forøgelse eller Formindskelse.	+ 460	+ 2,306	+ 1,723	+ 4,716	+ 365	+ 4,482
Amtet, 1875	9,842	84,708	179,848	30,937	8,525	143,785
Do., 1865	9,114	77,091	170,232	25,138	7,333	131,547
Forøgelse eller Formindskelse.	+ 728	+ 7,617	+ 9,616	+ 5,799	+ 1,192	+ 12,238

Udtrykt i Procenter stiller Forholdet med Hensyn til Fremskridt eller Tilbagegang i de respektive forløbne 10 Aar sig saaledes:

I Nordmøre er Antallet af Heste forøget med 3,24 pCt., af Storfæ med 11,56 pCt., af Faar med 5,46 pCt. og af Svin med 22,32 pCt., medens Antallet af Gjeder er formindsket med 6,22 pCt. I Antallet af beregnede Kjør viser sig en Forøgelse af 8,78 pCt., der omtrent svarer til Folkemængdens Forøgelse.

I Romsdal viser sig Forøgelse for alle Slags Kreature: for Heste med 7,33 pCt., for Storfæ 15,2, for Faar 10,46, for Gjeder 74,23, for Svin 20,35 og for beregnede Kjør 13,55 pCt., altsaa i det Hele en Fremgang, der i sig selv er særdeles betydelig og meget overskrider Folkemængdens Forøgelse.

I Søndmøre viser sig ogsaa Forøgelse for alle Slags Kreature: for Heste 12 pCt., Storfæ, 6,36, Faar 2,69, Gjeder 29,02, Svin 10,40 og for beregnede Kjør 7,57 pCt.

For det hele Amt udgjør Forøgelsen i Tallet af beregnede Kjør, 9,3 pCt. eller 0,2 pCt. mere end Folkemængdens Forøgelse. Tages imidlertid Hensyn til de Forbedringer, som visselig overalt i Tiaaret i ikke ringe Grad er indtraadt i Produkternes Tilvirkning og Stellet i Almindelighed, er Fædriftens Fremskridt gaaet en god Del foran Folkemængden. For at Summen af beregnede Kjør skulde kunne afgive et sandt Billede paa den virkelige Fremgang i Fædriften i

det Hele, maatte det Forhold, hvorefter Beregningen er skeet ogsaa omtrent svare til Værdien af Afkastningen eller Indtægten for hvert Kreaturslags. Taget i denne Forstand, formener jeg, at Storfæet, — der afgiver den med Hensyn til Afkastning og Pengeindtægt allerværdifuldeste Faktor, — ikke paa meget nær er kommen til sin Ret. Er dette rigtigt, hvilket jeg tror, har for Nordmøre, hvor Antallet af Storfæ er forøget med 11,56 pCt., medens Forøgelsen i Antallet af beregnede Kjør blot er 8,78 pCt. og for Romsdal, hvor Antallet af Storfæ er forøget med 15,2 pCt., medens Forøgelsen for beregnede Kjør er 13,55 pCt., Fremskridtet, særlig i førstnævnte Fogderi, i Virkeligheden været en Del større, end Beregningen skulde hentyde paa. For Søndmøre, med Forøgelse for nævnte Faktorer med respektive 6,36 og 7,57 pCt., skulde det her anførte gøre sig gjældende i modsat Retning, dog, da Forskjellen kun er ringe, blot ubetydeligt.

For de specielle Kreaturslags viser sig følgende Resultat (for det hele Amt).

Antallet af Heste forøget med 7,99 pCt. altsaa ikke langt fra lig Folkemængdens Forøgelse. Denne Forøgelse antages indtraadt i Periodens sidste Aar, idet de i de forudgaaende 3 à 4 Aar raadende høje Hestepreiser — hvorom før meldt — bevirkede Salg af Heste i den Grad, at Distriktet selv havde knap Forsyning til den forefaldende Drift. Efter Opgaverne til min forrige Femaarsberetning skulde saa-

ledes Hesteantallet i Aaret 1870 endog have været en god Del mindre end i 1865. Paa Grund af det omtalte Forhold, og da Distriktet (taget i sin Helhed) selv opaler sin Forsyning af Heste, udgjør af det anførte Antal en betydelig Del Ungheste og Føl. Af det hele Hesteantal i 1875 — 9,842 var saaledes 2,882, eller henved 30 pCt. Ungheste under 3 Aar og Føl.

Antallet af Storfæ er forøget med 9,88 pCt. eller noget mere end Folkemængden. Af det samlede Antal i 1875 nemlig 84,708 var 1,994 Tyre, Oxer, og Stude, (2 Aar og derover) 61,534 Kjør og 21,180 Ungnøt og Kalve.

Antallet af Faar forøget med 5,65 pCt.

Antallet af Gjeder forøget med 23 pCt., en Forøgelse, som udelukkende skriver sig fra Romsdals og Søndmøre Fogderier, hvor saaledes Holdet af Gjeder har taget et betydeligt Opsving. Det er vistnok i de aller sidste Aar, at Gjeden, som i de Fredningsloven af 1860 nærmest paafølgende Aar kom i almindelig Miskredit, igjen er kommen i Yndest.

Antallet af Svin er forøget med 16,25 pCt.

Den gennemsnitlige Værdi pr. Stk af de forskjellige Slags Kreature for Aaret 1875 er angivet saaledes:

Paa Arbeidsheste. I Nordmøre fra 240 til 400 Kroner, almindeligst omkring 340 Kroner, i Romsdal fra 200 til 320 Kroner, almindeligst 260 Kroner, i Søndmøre: 120 Kroner i Sandø, 140 Kroner i Herø, 160 Kroner i Ulfsten og forøvrigt almindeligst 260 Kroner.

Sammenlignet med Femaaret tilbage sees Hestepriiserne i Regelen at være forøget med henved det Dobbelte.

Paa Melkekjør i Nordmøre jevnligst omkring 72 Kroner, i Romsdal jevnt 64 Kroner, og i Søndmøre jevnt 52 Kroner undtagen i Borgund og Skoue, hvor Prisen gaar op til 80 Kroner.

Paa Faar i Regelen 8 Kroner.

Paa Gjeder almindeligst 10 Kroner.

Det gennemsnitlige Melkeudbytte pr. Ko synes efter de meddelte Opgaver at dreie sig omkring en 800 à 900 Potter, i Nordmøre nærmest det sidste og i de 2 andre Fogderier nærmest det første Tal. For de mere fremskredne Gaardbrugere er det almindeligst omkring 1,100 Potter, i Nordmøre en Hundrede Potter mere. At faa frem rigtige Opgaver over Melkemængden er forøvrigt meget vanskeligt, selv med den bedste Villie hos vedkommende Funktionærer. Skal man forsøge en Sammenligning fra Femaar til andet mellem de samme Bygder, eller Nabobygder imellem, bliver man i Regelen staaende fast ved, at de Resultater, man har faaet frem, i større og mindre Grad ere feilagtige. Fogden i Søndmøre bemærker med Hensyn til Opgaverne for hans Distrikt, (de specielle), at de hyppigt ere for stride.

At Melkemængden almindelig er forøget i Femaaret holder jeg mig forvissat om, ligesom dette fremgaar af Beretningerne.

Om Salget af Fedevarer, som jo for mange Bygder er af stor Betydning, haves ikke Sumangivelser, men det er oplyst at

Salget af Smør er af megen Betydning for Herrederne Rindalen, Sundalen og Øxendalen i Nordmøre, Væ, Gryten, og Vold i Romsdal, samt Sunelven, Nordalen, Stranden, Ørskoug, Skaue og Hjørundfjord i Søndmøre. Naar undtages Kystdistrikterne foregaar Salg ogsaa i adskillige Kvanta fra de andre Herreder, og kanske at et og andet kan staa omtrent ligesaa gunstigt forsaa vidt, som de foran nævnte.

Smørpriserne i 1875 ere opgivne i Nordmøre jevnt at have været Kroner 11—20, i Romsdal Kroner 11—20 à 10—40. og i Søndmøre jevnligst Kroner 10—40.

Salg af levende Kreature er af megen Betydning for Sundalen, Gryten, Væ, Næssset, Sunelven, Skaue og Hjørundfjord, ogsaa af megen Betydning for flere andre Herreder.

Kjød sælges ogsaa fra mange Bygder.

Melkesalg sker fra de Byerne nærmest liggende Bygder i betydelige Kvanta.

Søndmøre Foged oplyser, at Hjørundfjord efter Opgaven for Femaaret afsætter aarlig for omkring 41,000 Kroner af Fedevarer, og at Sunelven, Stranden, Nordalen og Ørskoug afsætter Tilsvarende i Forhold til Kvægholdet.

Ved Udregning efter Amtets samlede Skyld ved Udgangen af 1875 og det for Aaret opgivne Kreaturhold falder i Gjennemsnit pr. Skylddaler 0,7 Hest, 5,8 Storfæ, 12,4 Faar, 2,2 Gjeder, 0,6 Svin samt Korn og Potetesavling 15½ Td. Bygværdi.

I hermedfølgende Tabel er herredsviis angivet Kreaturholdet ved Udgangen af 1875 samt Melkemængden i samme Aar.

c. Skovdriften.

Forholdet med Forsyning af Skov er yderst forskjelligt endog Naboherreder imellem, hvorfor jeg har anseet det rettest at indtage omtrent i sin Helhed de af Amtets Fogder angaaende denne Materie afgivne Indberetninger.

Beretningerne ere saalydende:

Nordmøre:

Kun undtagelsesvis findes der i Rindal lidt Granskov, medens de gjængse Træsarter ere Furu, Bjerk, Older, Hassel og tildels Ask samt Silje eller Pil. Af Kystdistrikterne er Kvernæs paa det nærmeste og Edø eller Smølen ganske blottet for Skov og af Sundal er det kun øvre Del, der har nogenlunde tilstrækkelig Naaleskov, hvorimod i nedre maa indkjøbes Byggematerial og Brændsel. Stangvik, Thingvold og Rindal har ligetil de senere Aar havt de bedste Furuskove, men nu ogsaa en stærkere Udskibning, saaledes som vil sees af efterstaaende Opgave derover m. M. i Gjennemsnit for Femaaret:

Øxendal	50 Tylter	12 Alens	7" à 20 Kr.
Thingvold	751	— 5	— 10 à 12" à 10 Kr.
Strømsnæsset	200	— 5	— 14" à 12 Kr.

Tustern	160 Tylter.
Halse	300 — fra 5—10 Alens 7 à 8 til 12 à 20" fra 32 til 76 Kr.
Stangvik	4,860 — - 4—12 Alens 4—10".
Surendal	353 — - 5—10 — à Kr. 8. 80 Øre.
Rindal	574 — - 5—10 — à Kr. 8. 80 Øre.

7,248 Tylter,

mod i fore-
gaaende

Femaar . . 5,060 —

altsaa mere 2,188 Tylter Sagtømmer aarlig, hvortil kommer for Aure 50 ansat efter foregaaende Femaar i Mangel af nærmere Opgave. I 1875 sees Tømmerhugsten at have været meget større.

Saaledes i Sundal 500 Tylter aavirket i en til Udhugst indkjøbt Skovstrækning, der kun for en ringe Del kunde faaes fremflødet formedelst lav Vandstand.

i Thingvold 945 Tylter foruden 176 Tylter Trær i en Udhugststrækning.

i Strømsnæsset 325 Tylter.

i Stangvik 6,100 Tylter, hvoraf en væsentlig Del falder paa de til Udhugst solgte Skove af Røkkum og Mulvik.

i Tustern 600 Tylter.

Denne forøgede Hugst, trods Skovenes foregaaende Udyndning, kommer vel for en Del af, at Lastepriiserne have staaet høit, men hovedsagelig er den en Følge af de Salg til Udhugst, som i senere Aar er blevet mere gjængse og som naturligvis er beklageligen forstærkede Skridt til Skovenes Bane saameget mere, som det vanskelig kan undgaaes eller ventes andet, end at under saadan forceret til visse Aar indskrænket Drift, medtages eller beskadiges en større Del af de yngre, ei under Afhændelsen indbefattede Trær, end naar Hugsten udøvedes med varsom Haand af vedkommende Eiere.

Jevnsides med hin udvidede Lasthugst have Skovene ogsaa maattet afgive sin stærke Beskatning til Forarbeidelse af Tøndestav og Fiskekasser, der have staaet i saa høie Priser, at Arbeidet har lønnet sig godt og derfor været drevet i en udvidet Grad.

Til Forarbeidelse af Tøndestav er ogsaa anvendt Or og Birk og tildels Asp, men hovedsagelig har Materialet været Furu, væsentlig af yngre væksterlig Skov.

Af Tøndestav er opgivet i 1875 at være tilvirket for Stangviks Vedkommende 390,000
og for Halse 58,000
samt til Fiskekasser i Stangvik opskaaet 20 Tylter Tømmer $4\frac{1}{2}$ Alens 7 à 8".

Iøvrigt savnes Opgaver, men det er vist, at Tilvirkningen har været af større Betydning.

De fleste af Besvarelserne stadfæste ogsaa, at Skovene i Femaaret ere gaaede mærkhart tilbage, og dette kan van-

skelig ventes anderledes al den Stund de forhøiede Priser paa Trævirke for mange har været en Fristelse til forceret Drift, og derhos Spekulation i Skovkjøb er fremtraadt i en Retning, hvormed Skovens forsvarlige Behandling er en ufor-
enlig Sag. Dette eller Skovenes fortgaaende Aftagen er et for Fremtiden saa betænkeligt Forhold, saa at Bestræbelserne for saavidt muligt at bevirke en forsynligere Skovskjøtsel visselig er en saa vigtig Sag, at den ikke taaler længere Henskyden.

Endelig tillader jeg mig at bemærke, at saavidt mig bekendt, er der fra det Offentliges Side for dette Fogderies Vedkommende ikke foretaget noget til Undervisning angaaende Torvmyrenes Behandling. Medens Kvernæs og Smølen saagodtsom udelukkende er henvist til Torv som Brændsel, findes der næsten i alle Distrikter Myrer, der kunne afgive tjenlig Torv, hvis udvidede Anvendelse vilde blive til ønskværdig Lise for Skoven.

Vedpriserne ere stegne over det dobbelte; thi medens før Kr. 7. 60 pr. Favn Alens Birk og Kr. 5. 60 for Or og Furu ansaaes for god Betaling, var en Favn Birk for et Par Aar siden op i Kr. 16 og Furu Kr. 12 og kan formentlig Middelprisen ansættes til Kr. 12 pr. Favn Birk og Kr. 8 for Or og Furu.

Af det i øvre Del af Sundal og Opdal indkjøbte Tømmer maa Flødning foregaa gennem Driva, ligesom Mesteparten af Tømmer eller Last i Surendal og Rindal føres gennem mindre Vasdrag og flødes videre efter Surnas Hovedvasdrag.

I Thingvold sees Flødning foregaaet over Haneimsvandet til Musingsætvaagen i 1874 af 220 og i 1875 af 296 Tylter.

Romsdal:

I Fogderiets 2 udensundske Thinglag, der dannes af Præstegjeldene Akerø, Frænen og Bud, kan der ikke siges at være nogen Skov af Furutrær. Kun faa Gaarde have saameget af Furu, at de have nok til eget Brug. Omtrent den halve Del af Frænen har dog Birkeskov saavel til eget Brug som for endel til Salg. I den øvrige Del af Frænen og Akerø udgjør Torv det hovedsagelige Brændematerial. Men denne tilvirkes paa en særdeles tarvelig Maade og vilde derfor vinde meget i Godhed ved tidsmæssig Tilvirkning. I Bud benyttes udelukkende Torv.

I Eid (Volds Thinglag) er Naaleskoven i mærkeligt Aftagende. Hugst af Skibstømmer, der afhændes til høie Priser, foraarsager især dette. I Femaaret er saaledes solgt Tømmer og Brændevod for ca. 28,000 Kroner. I Volds Sogn (Volds Thinglag) findes kun Furuskov paa to Gaarde. Her afhændes derfor intet uden Næver, Bark og Ved af Birk (5 à 600 Favne). I Gryten er ogsaa Tømmerskoven gaaet tilbage, hvorfor man mener, at det ikke vil vare længe, førend Distriktet bliver nødsaget til at hente Tømmer andetstedsfra. Brændevod og til Gjerdefang findes derimod endnu til Over-

flod, ligesom ogsaa andre Skovprodukter ere tilstrækkelige til Behovet.

I Vø klages der ligeledes over, at Skovene i Femaarsperioden ere adskilligt formindskede ved Udhugst og Salg af Skibsmaterialier. Imidlertid har man dog endnu nok af Skibs- og Bygningstømmer samt Brændeved og til Gjerdefang. Det samme er Tilfældet i Næsset og Bolsø. I Næsset tilvirkes desuden ikke ubetydeligt af Tøndebaand, der afsettes til Kristianssund, Molde og Aalesund.

Vestnæs er det eneste Distrikt, hvor der endnu haves Overflod baade til Salg og eget Behov. I dette Distrikt tilvirkes ogsaa noget Torv (paa 19 Gaarde); ellers er Torv ikke i Brug i de indre Distrikter uden høist undtagelsesvis.

Skuren af Tømmer til Planker og Bord, der sædvanligvis kun ere af korte Dimensioner (vanligvis 8 Fod lange), foregaar hovedsagelig med Haandsag. Af Furu tilvirkes paa Cirkelsag, dreven med Vandkraft, ikke ubetydelige Kvanta Stav, der enten sælges i Partier eller (hvilket som oftest sker) benyttes til Tønder, der afhændes til de nærmeste Byer.

Tilvirkningen af Kul og Tjære er idetheletaget paa langt nær ikke tilstrækkelig til Distriktets egen Forsyning.

Søndmøre:

Søndmøre har i sin Tid ikke haft Mangel paa Skov. Vistnok ere de Forestillinger, man oftere har gjort sig om Fortidens Skovrigdom, temmelig overdrevne. Man har sluttet fra den Mangfoldighed af Trærødder, der lige ud paa Øerne findes i Torvmyrene, uden at betænke, at disse ere Vidnesbyrd om ikke en, men mange Generationer af Skov, og man har overseet, at Skovterrain og Klima ikke nogensinde har kunnet begunstige Udviklingen af en meget stærk Skovstand og tilvejebringe en let og kraftig Reproduktion.

Men at her tidligere har været Skov fast over hele Distriktet er ikke tvivlsomt. Dette Forhold er undergaaet en sørgelig Forandring. Uvorren Hugst og hensynsløs Beitning har feiet Skoven bort overalt, hvor Forholdene ikke i sær Grad have begunstiget dens Bestaaen.

Nu staar Sagen saaledes, at Skoue Sogn omtrent er det eneste Distrikt, der med Hensyn til Trævare i alle Dele er selvhjulpent og har en Smule tilovers. Af Furuskov findes der derhos noget i Sunelven, Nordalen, Stranden, Ørskoug, Borgund, Volden og Hjørundfjord, men intetsteds tilstrækkeligt til Bygdens Fornødenheder. Af Brændeved har de samme Distrikter med Undtagelse af Borgund tilstrækkeligt og noget til Salg.

Hvor der endnu er Furuskov tilbage, benyttes denne i stærkere Grad end ønskeligt for Skovtilstandens jevne Udvikling. Navnlig har i den senere Tid Skur af Tøndestav faaet en stærk Udvikling, og mindre Dimensioner hugges derfor nu oftere.

Det Anførte er nok til at vise, at Skovpriserne maa være høje. En anden Omstændighed, der virker i samme Retning, er det, at Hugst- og Fremdriftsomkostninger ere

meget store, de sidste nærmest fordi flødbare Elve ikke findes og Terrainet er ujevnt. Disse Omkostninger angives i Skoue til 5 Spd. (20 Kroner) pr. Tylvt, i Volden endog til 8 à 9 Spd. (32 à 36 Kroner).

Det her sædvanlige Bygningstømmer er 8 à 10 Alen langt, 9 à 10 Tommers Top, der anvendes i kløvet Tilstand. Saadant Tømmer betales med 15 à 16 Spd. pr. Tylvt (60 à 64 Kroner).

Brændeved betales med 3 à 3½ Spd. (12 à 14 Kroner) pr. Favn* Birk og 2 à 2½ Spd. (8 à 10 Kroner) pr. Favn Or.

Furustav 5 à 6 Spd. (20 à 24 Kroner) pr. 1,000 (store Hundreder).

Sagbrugene ere faa og smaa. Af Cirkelsage til Stav findes der i Skoue et ikke lidet Antal.

Kul brændes kun til eget Brug.

Tjærebrænding finder ikke Sted.

Løvskov reproducerer sig ulige sikrere, navnlig i de indre Distrikter, end Naaleskov.

Efter Beretning fra Lensmanden i Volden er i dette Distrikt plantet 25,000 Stykker Furu- og Grantrær. Om denne Plantaings Udvikling er jeg ikke underrettet; heller ikke om hvorvidt det er skeet sammenhængende, eller, som jeg er mest tilbøielig til at antage, fordelt paa flere Steder. Derimod er paa Nedregaard i Borgund plantet henved 30,000 Trær, væsentlig forskellige Naaletærarter. Disse ere udplantede i samlet Strækning, fredet omhyggeligt og trives vel. Blandt de forskellige Arter synes den norske Furu at trives bedst.

Torv benyttes i de træbare Distrikter til Brændsel. Kvantiteten deraf er ikke liden, men meget ujevnt fordelt; Kvaliteten paa mange Steder middelmaadig. I de indre Distrikter er Torv derimod ikke kommet i Brug, skjønt der utvivlsomt næsten allesteds findes brugbart, om end ikke ret godt, Materiale. Et almindeligt Skjøn over Torvmarkens Udstrækning og Tilstrækkelighed selv for en nærmere Fremtid har det ikke været mig muligt at erhverve, og jeg bemærker derfor alene, at jeg finder det sandsynligt, at man har for store Tanker derom."

Disse Beretninger, til hvilke jeg i alt Væsentligt henholder mig, skal jeg alene supplere med den Oplysning, at Amtets Landhusholdningsselskab har bekostet oplært en Torvmester og at denne for Selskabets Regning hver Sommer udsendes rundt om i Distriktet for at yde Veiledning med Bedømmelsen af Brændtorvmyrers Kvalitet, ligesom med Hensyn til Omgangen med Torvens Skjæring og videre Behandling.

Denne Foranstaltning, hvoraf man tør vente sig gode Resultater, er forøvrigt saa ny, at synderligt Udbytte af samme endnu ikke har kunnet spores. Torvmesterens Omreise begyndte Sommeren 1873.

* 1 Alens Ved.

d. Fiskeri.

Af Amtets forskellige Fiskerier er Vaartorskefiskeriet det første i Rækken, ikke alene som det Fiskeri, der

afgiver det overveiende største, men tillige det, som giver det sikreste og jevneste Udbytte.

Efter Fogdernes Beretninger hidsættes følgende Opgave over nævnte Fiskeris Drift og Udbytte i Femaarsperioden:

A a r.	Antal Baade.	Antal Mandskab.	Udbytte i Stykker Fisk.	Antal Tønder Rogn.	Antal Tønder Lever.	Samlet Pen- goudbytte i Kroner.
Nordmøre.						
1871	585	3,436	Ikke opgivet.	Ikke opgivet.	Ikke opgivet.	444,872
1872	891	4,749	—	—	—	1,044,636
1873	836	5,023	—	—	—	874,584
1874	801	4,728	—	—	—	754,960
1875	785	4,513	—	—	—	914,168
Tilsammen i Femaaret	3,898	22,449	—	—	—	4,033,220
I Gjennemsnit i Femaaret	779	4,490	—	—	—	806,644
Romsdal.						
1871	204	1,351	284,700	400	948	125,872
1872	190	1,276	612,600	1,021	2,042	251,224
1873	220	1,416	359,500	600	1,200	156,000
1874	190	1,291	483,000	805	1,610	267,260
1875	193	1,297	905,000	1,508	1,810	300,836
Tilsammen i Femaaret	997	6,631	2,644,800	4,334	7,610	1,101,192
I Gjennemsnit i Femaaret	200	1,326	528,960	867	1,522	220,238
Søndmøre.						
1871 *)	1,127	7,846	1,219,800	2,780	3,474	710,520
1872 *)	1,111	7,714	3,063,000	7,358	9,895	1,334,548
1873	1,187	8,166	3,500,000	7,000	11,500	1,948,000
1874	1,264	8,524	2,250,000	4,500	5,625	1,446,500
1875	1,172	8,095	3,000,000	4,300	6,000	1,152,000
Tilsammen i Femaaret	5,861	40,345	13,032,800	25,938	36,494	6,591,568
I Gjennemsnit i Femaaret	1,172	8,069	2,606,560	5,187	7,298	1,318,314
Amtet.						
1871	1,916	12,633	Kan ikke opgives.	Kan ikke opgives.	Kan ikke opgives.	1,281,264
1872	2,192	13,739	—	—	—	2,630,408
1873	2,243	14,605	—	—	—	2,978,584
1874	2,255	14,543	—	—	—	2,468,720
1875	2,150	13,905	—	—	—	2,367,004
Tilsammen i Femaaret	10,756	69,425	—	—	—	11,725,980
I Gjennemsnit i Femaaret	2,151	13,885	—	—	—	2,345,196

*) Søndmøre Foged antager, at Udbyttet for 1871 og 1872 er ansat noget for lavt.

Naar undtages det første Aar, 1871, da Fiskeriet sees gjennemgaaende at have givet et ringe Udbytte, og for Romsdals Fogderi tillige Aaret 1873, hvori Fisket der ogsaa faldt smaat, skjönt dog større end i 1871, viser Perioden et godt, ja jevnlig rigt Udbytte af Vaartorskfiskeriet.

Det samlede Udbytte for den hele Periode er særdeles tilfredsstillende, hvilket noksom fremgaar ved en Sammenligning med de nærmest foregaaende Perioder.

Det hele Udbytte i Perioden 1871—75 androg efter foranstaaende Opgave til 11,726,000 Kroner og i den forrige, 1866—70, til 7,802,000 Kroner, altsaa en Halvpart mere i den første. De forøvrigt ikke ganske udtømmende Opgaver, som haves for Perioden 1861—66, vise ogsaa, at Udbyttet i den stod langt under sidste Femaars.

For de specielle Fogderiers Vedkommende stiller Forholdet sig saaledes:

For Nordmøre 1,040,000 Kroner (eller over $\frac{1}{3}$) større Udbytte i 1871—75, end i den forudgaaende Periode, da Udbyttet var 2,991,600 Kroner. For Romsdals Fogderi 314,000 Kroner (eller vel $\frac{1}{3}$) større i Perioden 1871—75 end i 1866—70, da Udbyttet var 787,000 Kroner. Udbyttet for Fogderiet i sidstnævnte Periode var forøvrigt nok adskilligt under det almindelige. I Perioden æstforud, 1861 til 1866, var det saaledes 1,072,000 Kroner eller blot 29,000 Kroner mindre end i 1871—75. For Søndmøre 2,587,000 Kroner (eller noget over $\frac{1}{2}$ Part) mere end i Perioden forud, 1866—70, da Udbyttet var 4,023,820 Kroner. Sidstnævnte Udbytte maa forøvrigt henregnes til under det Almindelige; ogsaa kan det være, at det var opgivet forlidet, saaat Differencen i Virkeligheden ikke er saa overordentlig stor, som det fremgaar af Opgaverne.

Med Hensyn til at Søndmørsfisket i Beretningen for Aalesunds By er opført med et meget større Beløb end her, bemærkes, at i hin er Beregningen skeet efter Udskibningspriser, medens den her er opgjørt efter de Priser, som Fiskerne have opnaaet.

Den til Fiskeriet anvendte Mandskabsstyrke har været omtrent den samme i den heromhandlede Periode (1871—75) som i den nærmest forudgaaende. Den har i Gjennemsnit udgjort henholdsvis 13,885 og 13,676 Mand pr. Aar, altsaa ca. 200 Mand pr. Aar mere i sidste Femaar.

Baadantallet har derimod været mindre i den sidste Periode, end i den foregaaende, i Gjennemsnit pr. Aar 2,151 i 1871—75 og Do. 2,341 i 1866—70. Forøvrigt udtaler Nordmøre Foged Frygt for, at baade Mandskabs- og Baadantallet for hans Distrikt for Perioden 1866—70 kan være opgivet vel stort derved, at de samme Baade, efterat have flyttet fra Vær til andet, ere blevne talt 2 Gange.

At Baadantallet er gaaet ned paa samme Tid som Mandskabsstyrken er forøget, kan forøvrigt gjerne være muligt, da der antagelig nu jevnlig benyttes større Baade og

saaledes ogsaa i Gjennemsnit større Besætning pr. Baad end tidligere.

Vistnok antager jeg, at Antallet af benyttede Redskaber, navnlig Garn og Liner, har været noget større i den heromhandlede Periode end i den nærmest forudgaaende, men da Mandskabsstyrken og Baadstyrken i begge Perioder er noget nær den samme, kan det saa meget større Udbytte i 1871—75 ikke for nogen betydelig Del skrive sig fra, at Fiskeriet er drevet i saa meget større Udstrækning.

Det er saaledes antageligen for den overveiende Del større Fangst og høiere Priser, — begge Dele i Forening — som har bevirket de foran paapegede gunstige Resultater af Vaartorskfiskeriet i sidste Femaar.

I det foran beregnede Udbytte er forøvrigt for Søndmøre og Romsdal ikke indbefattet de Beløb, som ere indkomne ved Salg af Torskehoveder og Rygge, hvorefter tilvirkes Gjødning (Fiskeguano). Hvorvidt saa ogsaa er Tilfældet for Nordmøre kan ikke bestemt erfares af Fogdens Beretning. Nævnte Dele af Fiskeriet, som før i Tiden ofte kastedes paa Søen eller i det høieste benyttedes i raa Tilstand til Gjødning paa Fiskernes egne Eiendomme, repræsentere nu, efterat Konkurrencen mellem de mange oprettede Guanofabrikker har bragt dem op i Pris, ogsaa i og for sig temmelig betydelige Værdier. Prisen paa Torskehoveder er af Fogden i Romsdal opgivet i 1871 at have været 80 Øre pr. stort Hundrede (120 Stk.), medens den senere har steget for hvert Aar, saaledes at den i 1875 var Kroner 1,73 pr. stort Hundrede. Prisen paa Rygge har dreiet sig omkring 40 Øre pr. stort Hundrede.

Heller ikke er i Udbyttet indbefattet det fra Aalesund drevne Bankfiske (det er omhandlet i Beretningen for denne By) og det i Borgundfjorden om Vaaren drevne Fiske af Torsk.

Fiskeriet kræver en kostbar Udrustning og under Driften slides Redskaberne betydeligt, ligesom mange tabes.

Fiskeriets Produkter afsættes af Fiskerne, dels til Handelsmænd i selve Fiskeridistrikterne, dels til Do. i Amtets Byer. For en stor Del ere imidlertid de første Indkjøbere kun Mellemmænd (Bondehandlere), der igjen afhænde Varerne til de store Udskibningshuse (i Kristianssund og Aalesund), hvilke sidste imidlertid for en Del ogsaa gjøre sine Indkjøb direkte af Fiskerne.

Deltagelsen i Fiskeriet ved fremmede Fiskere (for disses egen Regning og med egne Redskaber) foregaar kun i ringe Omfang.

Amtets Kystbeboere, der ere de egentlige Drivere af Fiskeriet, idet de holde Baade og Redskaber og leie Mandskab, saavidt det trænges, høste selvfølgelig den overveiende Fordel af Fiskeriet, som ogsaa til en vis Grad er Betingelsen for deres Existence, men ogsaa de indre Bygder have Gavn deraf, idet Løskarle, Tjenestekarle, der have betinget sig „frit Fiske“, Husmænd og mindre Gaardbrugere hyppigt lade

sig engagere som Rorskarle eller Leiekarle, hvorved de i Løbet af Fisketiden kunne fortjene omkring en 80 Kroner, og ofte mere, i Netto hver. Fogden i Romsdal opgiver Antallet af saadanne Rorskarle fra de indre Bygder til ca. 500 Mand pr. Aar.

I min forrige Beretning har jeg paapeget, hvorledes Fiskeriet i den senere Tid har trukket sig længere ud paa Bankerne, noget som man har antaget skriver sig fra den stærkere Efterstræbelse, som Fisken har været udsat for, navnlig derved, at den under Indsiget paa Grund af den Mængde udsatte Redskaber er bleven hindret og forstyrret i sin frie Gang. I samme Beretning har jeg ogsaa gjort opmærksom paa Ønskeligheden af Lovbestemmelser til Indførelse af en bedre Orden under Fisket og en fornuftigere Driftsmaade i det Hele.

Klagerne over Mangelen paa Lovregler i ommeldte Retning have lydt stærkest fra Søndmøre, hvor ogsaa det exceptionelle Forhold finder Sted, at Baadfiskerne have Konkurrence af Skøitefiskere (Bankfiskerne) — et Forhold, der har medført mange Forviklinger de respektive Fiskere mellem. Navnlig have Baadfiskerne besværet sig over, at deres Fiskeri aftager derved, at Skøitefiskeriet, som drives længere ud paa Bankerne, bidrager til, at Fisken, hindret eller afledet i sin Gang, ikke i saa store Masser som før komme ind paa de indre Banker, hvor Baadfiskerne, der ikke, som Skøitefiskerne, i Almindelighed ligge ude om Natten, have lettere for at holde sig.

Der har været fremsat Forslag til Lovbestemmelser for Søndmørsfisket og ført Forhandlinger i lignende Retning angaaende Nordmørsfisket, uden at nogen Lov endnu er udkommen.

Om forskellige i Forbindelse med Vaartorskfiskeriet staaende Forhold har Nordmøre Foged bemærket:

„Nogen Forandring i de foregaaende Forhold kjender jeg ikke til at være foregaaet uden forsaavidt det skulde være, at Fiskeriet er drevet længere ud paa Havet og paa større Dyb. Dette var navnlig Tilfældet i 1875, da der indtraf en almindelig langvarig og streng Kulde, og Fisken, antagelig paa Grund heraf, ikke kom op paa de sædvanlige Meer førend den Tid, da den almindelig har pleiet at vandre tilbage efter fuldendt Gyldning.

Iøvrigt er det faktisk, at Fisken mere har fjernet sig fra de ældre Pladse og maa søges ved længere Udtoer, hvortil jeg har hørt Fiskere antage som Grund, at Garnsætningen sker for tidlig, saa at Fisken hindres paa sit Indsig og for en større Del vender tilbage.

Almindeligere er dog den Mening, at det i høi Grad øgede Garnbrug og den dermed forenede uvorne Drift er den sande Aarsag til, at Fisken har fjernet sig. Ganske naturligt synes det ogsaa, at naar den i store Vidder mødes med Garn paa Garn, den da tildels i alle Fald maa vige tilbage, og denne Hindring tør saameget mere fortjene at

tillægges Betydning naar, som Tilfældet er, efter den i senere Tid indførte Driftsmaade, der saagodtsom bestandig under den hele Fisketid bliver henstaaende Garn.

Dette følger med Nødvendighed deraf, at Stordelen af Fiskerne drive med flere Garnlænker, end de, selv under gunstige Veirforhold, kan skjøtte, og heraf følger tillige, at Oversætning, endog med Forsæt, bliver mere almindelig i Forening med tiltagende Misbrug, Uvorrenhed og Klammeri. Blandt de skikkelige Fiskere er derfor Klagemaalene herover fortvarende. Visselig bør Savnet af saagodtsom al Rets-sikkerhed under omhandlede Bedrift ansees som en høist beklagelig og demoraliserende Tilstand. Derfor bliver det mere og mere gjængs at drive Fiskeriet Helg som Ørk, og dette skal just heller ikke formindske det uheldige Indtryk af den forøvrigt raadende Lovløshed.

Naar der for lignende Fiskerier i Nordland og Finmarken, for Sild- og Ferskvandsfiskerierne, eksisterer Forbud mod Benyttelse af Søn- og Helligdage undtagen under særegne Omstændigheder, da maa det naturligen vække underlige Begreber, at der i et enkelt Strøg skal gjælde Undtagelse fra den almindelige Lovgivning.“

Angaaende Søndmørsfiskeriet, har Distriktets Foged meddelt nogle historiske Oplysninger, som jeg her skal indtage:

„Efter Strøms Beretning dreves Torskfiskeriet paa Havet i hans Tid (1756):

fra Harhams og Borgunds Præstegjelde med 250 Baade à 6

Mands Besætning = 1500 Mand;

- Hjørundfjord, Skoue og Volden med 249 Baade à 6 Mands Besætning = 1494 Mand;

- Vanelven med 40 smaa Baade.

- Ulfsten og Herø har Strøm ingen Opgave, men ansætter man Antallet her til 100 Baade med 600 Mands Besætning, gaar man neppe for lavt.

Dette skulde altsaa (Vanelvens Smaabaade fraregnet) give en samlet Sum af Baade af omtrent 600 med 3,600 Mands Besætning.

Den omtrentlige Rigtighed af denne Beregning bestyrkes ved, at der i 1783 efter en ved Fogedkontoret beroende Opgave skal have været brugt til Havfiske 348 Ottringer og 178 Fjørungfarer (otteaarede Baade), tilsammen altsaa 526 Storbade. Ansættes Besætningen, som nu brugeligt, til 7 Mand pr. Ottring og 6 pr. Fjørungfare, udkommer et samlet Antal af 35 à 3600. Udbyttet for 1756 anslaaer Strøm for Distriktet (Herø, Ulfsten og Vanelvens Præstegjelde undtaget) til 98,200 Vog Rotskjær, 2994 Tønder Rogn, 3,661 Tønder Lever. Suppleres dette i samme Forhold som ovenfor for Baadenes Vedkommende, fremkommer et samlet Resultat af omtrent 120,000 Vog Rotskjær, 3,600 Tønder Rogn, 4,400 Tønder Lever, hvilket svarer til en Fangst af 17 à 1800,000 Torsk.

For Femaaret 1840—45 beregnes Udbyttet til omtrent 100,000 Vog = 1,500,000 Fisk.

For Femaaret 1846—1850 beregnes Udbyttet (Rogn og Tran iberegnet) aarligt til 66,000 Spd.; for Femaaret 1851—55 til 200,000 Vog Klipfisk, 3,600 Tdr. Lever, 3,000 Tdr. Rogn.

(Den sidste Opgave af Klipfisk er for høi; den svarer ikke til Tran- og Lever-Udbyttet, og er beregnet efter Aalesunds Export, uanseet at herifra er gaaet ogsaa en hel Del nordlandsk Fisk. Lever- og Rogn-Udbyttet svarer til omtrent 2 Millioner Fisk, der høist kan have givet 140 à 150,000 Vog pr. Aar.)

I det sidste Femaar har Fiskeriets Drift og Udbytte stillet sig saaledes:

(Amtets Anmk. Opgaven er indtaget foran.)

Er Ovenanførte rigtigt, skulde altsaa Fiskeriets Produkt nu til Dags omtrent være det Dobbelte af, hvad der var Tilfælde i 1756 eller for en Hundrede Aar siden. Naar Hensyn tages til det forøgede Antal Baade, det anvendte Mandskab samt til Garnbrugets stærke Udvikling siden hin Tid synes dette Resultat ogsaa at være ganske rimeligt.

Som No. 2 i Rækken af Amtets Fiskerier kommer Sommersildfiskeriet. Dette har ifølge de for hvert Aar afgivne specielle Beretninger i Perioden givet følgende Udbytte:

	Nordmøre.		Romsdal.		Søndmøre.		Amtet.	
	Tøndeantal.	Pengeværdi.	Tøndeantal.	Pengeværdi.	Tøndeantal.	Pengeværdi.	Tøndeantal.	Pengeværdi.
		Kr.		Kr.		Kr.		Kr.
1871	32,200	212,000	15,600	60,000	15,000	76,000	62,800	348,000
1872	6,300	50,800	55,400	421,000	13,900	136,800	75,600	608,600
1873	2,300	21,200	17,300	138,000	6,600	75,200	26,200	234,400
1874	4,800	20,800	6,900	44,400	21,000	179,600	32,700	244,800
1875	8,000	63,200	4,450	24,800	11,000	116,800	23,450	204,800
Tilsammen	53,600	368,000	99,650	688,200	67,500	584,400	220,750	1,640,600

Det vil heraf sees, at Fiskeriet har faldt meget forskelligt, idet det snart har slaaet godt til i et Distrikt, medens det samtidig har faldt smaat i de øvrige, hvori Sild fanges. Romsdals Fogderi har det største Udbytte i det Hele, hvilket særlig skriver sig fra Aaret 1872, der udviser en ganske overordentlig stor Fangst, nemlig ikke langt fra dobbelt saa meget som de øvrige 4 Aar tilsammen. Nordmøre Fogderi har været mindst heldigt, og repræsenterer alene Aaret 1871 en brav Fangst, medens Udbyttet i de paafølgende 4 Aar har været meget lidet. I Søndmøre har Fiskeriet faldt mest jævnt, ikke særdeles meget noget Aar, men heller ikke særdeles lidet.

Udbyttet for den hele Femaarsperiode er i Tøndetal lidt mere og i Pengeværdi omtrent det samme som i forrige Periode.

Sommersildfiskeriet er en saare lunefuld Bedrift, og man kan trygt sige, at af de, som drive den i det Store, nemlig ved „Notbrug“, opnaar kun de Allerfærreste en Fangst, som giver Vederlag for den anvendte Mandskabsstyrke og for Slid paa det kostbare Redskab samt Renter af den i dette liggende Kapital, men saa kan En og Anden have Lykken med sig tilgavns og opnaa et overordentligt Udbytte, hvilket igjen virker paa de Andre, der jevnlig have været uheldige, saa de glemme Aarrækkers Uheld, og igjen drage ud for at friste Lykken.

Ledede af upaalidelige Beretninger drage Notlag oftere hen til fjernere Steder for at søge Leilighed til Kast, end oftere maaske komme de for sent til Sildevaage, hvor Fisket

virkelig har slaaet til en Tid og i begge Tilfælde kan Udbyttet blive Skuffelse og et ikke ringe Pengetab. I ældre Tider var det ialfald ikke usædvanligt, at saadanne Lag i de Sommermaaneder, da Silden pleier at støde til Land, endog uden Mærke paa Sildens Forekomst nogetsteds og uden Støtte i Rygter derom, drog ud for at søge efter Sild. I senere Aar og navnlig i Periodens har saadanne Expeditioner ganske paa det Uvisse ialfald kun undtagelsesvis fundet Sted, — en rimelig Følge af, at Indsiget af den værdifuldere Fedsild ind i Amtsdistriktets Fjorde ikke har foregaaet i saadant Omfang som tidligere og af, at Sildens Hensøgen til bestemte Sildevaage har været mindreaarvis end i gamle Dage.

Garnbrugerne holde sig i Regelen i Ro eller forsøger blot paa nærliggende Fiskepladse, indtil de høre, at Silden et eller andet Sted forekommer i større Mængder, og sætter derfor ved denne Fiskemaade, der forholdsvis ikke kræver nogen kostbar Udrustning, men som paa den anden Side heller ikke i Regelen bringer større Fangst, lidet paa Spil, ligesom den ikke optager saamegen Tid fra Jordbrugsbedriften, som Notfisket saa ofte gjør og saa ofte uden tilsvarende Udbytte.

Imidlertid er, trods at saamange af Fiskerne lide Tab derpaa og det Usikre i Bedriften, Sommersildfiskeriet i det Hele af ikke ringe Betydning for Amtet, først og fremst derved at Befolkningen har jevnlig Anledning til, dels uden direkte Udgift og dels for en billig Penge at forsyne sig med ommeldte, for Husholdningerne saa nødvendige Artikel, og dernæst specielt for de Distrikter, hvor Fiskeriet tilfalder,

idet i samme paa mange Maader, ved Landslod, ved god Fortjeneste for Arbeidsklassen, gode Priser paa Bøndernes Varer, Fangst for Bygdens egne Fiskere, livligere Handels- trafik o. m. indflyder mange Penge.

De fleste Jordbrugere, som bo nær Søen, eie selv ialfald nogle faa Sildegarn hvormed de, naar Silden er i Fjorden, i Fristunder kan fiske sammen Smaaslumper til Husbrug, ofte saa meget, at de have tilstrækkelig Forsyning det hele Aar rundt, og forøvrigt passe Folk paa, naar større Fiskeri forefalder, at forsyne sig paa den Maade, at de — jevnlig til billig Pris — indkjøbe fersk Sild, som de selv tilberede til eget Brug.

Naar sees hen til, at Oplandsbønderne maa kjøbe al sin Sild til høi Pris (vel almindeligst omkring 20 à 24 Kroner Tønden) er det indlysende, at Amtets Sommersildfiskeri, med de almindelige Kvanta, det indbringer — i de sidste 2 Fem-aarsperioder omkring en 220,000 Tønder for hver — er af ikke ringe Betydning.

Udtrykket „Sommersildfiskeri“ er ikke korrekt, forsaavidt man derved kunde ledes paa den Tro, at samme blot dreves om Sommeren, medens det i Virkeligheden foregaar til alle Aarets Tider, jevnligst dog i Løbet af Sommeren. Betegnelsen omfatter alt det Sildefiske, som foregaar inden Amtet, alene med Undtagelse af Vaarsildfiskeriet, der i Vinterens sidste Del drives, eller dog har været drevet, paa Søndre Søndmøre.

I Sommersildfiskeriet deltage for en mindre Del fremmede Fiskere. Ogsaa Amtets egne Fiskere søge af og til til Steder udenfor Distriktet.

De bedre Sorter Sild opkjøbes i Regelen af Handelsmænd paa Landet og i Byerne til Udførsel til Udlandet eller Salg til Steder her i Landet, de ringere Sorter afhændes og forbruges hovedsagelig i Distriktet.

Søndmøre Foged oplyser, at Vaarsildfiskeriet i Løbet af Perioden kun har fundet Sted i Vanelven, Herø og Sandø Herreder, og det almindeligvis i saa ubetydelig Maalestok, at Udbyttet vanskelig kan opføres med noget bestemt Beløb.

Udbyttet af Laxefiskeriet er opgivet saaledes: for Nordmøre til i 1871 15,700 Kroner, i 1872 13,500 Kroner, i 1873 15,400 Kroner, i 1874 17,900 Kroner, i 1875 21,400 Kroner eller tilsammen for Femaaret 83,900 Kroner, for Romsdal i 1875 8,400 Kroner og tidligere 4,000 à 5,000 Kroner pr. Aar, og for Søndmøre i Gjennemsnit omkring 14,000 Kroner pr. Aar.

For Nordmøre og Romsdal er indbefattet Afgift, som Englændere erlægge for leiede Laxeelve; saadan Bortleie finder ikke Sted paa Søndmøre.

Fra Begyndelsen af 1873 har været i Kraft Bestemmelser om Indskrænkninger i Brugen af Kilenot og andre lignende selvfangende Redskaber.

I Nordmøre eksisterer Fredningsforening for samtlige Laxe-

elve af nogen Vigtighed, medens saadanne Foreninger ikke have vundet Trivsel i de 2 andre Fogderier. De enkelte Foreninger, som der have været istandbragte, have efter kort Tids Forløb gaaet ind.

Det for Havdistrikterne drevne Udrorsfiske efter Lange, Torsk, Brosme, Kveite o. m. (udenfor det almindelige Vaartorskfiske) repræsenterer ikke saa ganske ubetydelige Værdier. For Søndmøre angives Udbyttet til henved 50,000 Kroner i Gjennemsnit pr. Aar, taget i Betragtning Fiskeriet det hele Aar igjennem. Det samme Fiskeri er for Edø i Nordmøre opgivet til 50,000 Kroner for Femaaret. For de andre Distrikter savnes bestemte Opgaver.

Torskfiskeriet i Borgundfjorden (i Søndmøre), der drives i den sidste Del af Vinteren og undertiden lidt udover Vaaren, har givet følgende Udbytte: i 1871 76,000 Kroner, i 1872 2,000 Kroner, i 1873 Intet, i 1874 127,000 Kroner, i 1875 5,000 Kroner eller tilsammen i Femaaret 210,000 Kroner.

Hummerfiskeriet er aftaget, maaske som Følge af et tidligere drevet forceret Fiskeri.

Østersbankerne have paa Grund af Sygdom blandt Østerserne og vel ogsaa uvorren Fangst gaaet stærkt tilbage.

Det daglige Fiske i Havet, Fjorde og Strømme, der drives med Garn, Not, Line og Snøre, er ved det Bidrag det afgiver til Husholdningerne af ikke ringe Betydning for Distriktet. At faa Udbyttet af dette Fiskeri ansat i Pengeværdi lader sig ikke gjøre.

Ferskvandsfiskeriet drives i Regelen kun af en og anden Liebhaber som Sport og afgiver ikke noget Udbytte, der er værd at omtale.

e. Bergværksdrift.

Der er skjærpet paa mangfoldige Steder inden Amtet, men kun i enkelte faa Tilfælde er derefter forsøgt nogen Drift. Kun paa 2de Steder har Drift af større Udstrækning været sat i Gang af engelske Spekulanter, nemlig af Tafjord Gruber i Nordalen og af Lieds Gruber i Ørskaug, paa hvilke Steder i nogle af Periodens Aar har været anvendt større Mandkabsstyrke og mange Penge, men hvor Driften antageligen som ulønnende igjen er bleven nedlagt.

f. Fabrikker.

Af Indretninger, som kunne henføres under ovenstaaende Benævnelse, forefandtes ved Periodens Udgang følgende:

Nordmøre:

i Thingvold: Nordmøre Trælastforenings Sagbrug og Høvleri, sysselsættende 1 Bestyrer, 2 Kontorister, 4 Opsynsmænd og 50 Mand, hvoraf 30 faste. Til Driften benyttes 3 Lokomobiler paa 28 Hestes Kraft (tilsammen).

i Gimnæs: En Fyrstikfabrik, sysselsættende indtil 20 Arbejdere paa „Forsagd“.

- i Fredø: Et Teglværk, sysselsættende fra 9—4 Arbeidere.
En Fiskeguanofabrik, sysselsættende 10 Arbeidere.
- i Kværnæs: 4 Tranbrænderier, sysselsættende de 3 hver 4 Mand og det 4de 2 Mand.
Bolgen Møllebrug, sysselsættende 5 Arbeidere.
Kristianssunds Bryggeri med 1 Bestyrer, 2 Opsynsmænd og 17 Arbeidere, hvoraf 11 faste.
2de Fiskeguanofabrikker, den ene med 1 Bestyrer, 1 Opsynsmand og indtil 25 Arbeidere og den anden med 1 Bestyrer og 6 Arbeidere.
- i Edø: 6 Tranbrænderier med fra 3 til 9 Arbeidere paa hvert.
- i Stangvik og Hulse: Øien Sagbrug med 2 Mestere og 5 Mand.
Ausnæs Sagbrug med 3 Mestere og 9 Mand.
Follerø Sagbrug med 2 Mestere og 16 Mand.
Torjulvaagens Træoliefabrik med 1 Bestyrer og 17 Arbeidere, hvoraf 4 faste.
- i Surendalen: Høgsæt Teglværk med 1 Bestyrer og 9 Mand, hvoraf 7 faste.

Romsdal:

- i Bud: En Fiskeguanofabrik med 11 Mand.
- i Frænen: Et Tranbrænderi med 4 Mand.
- i Akerø: Et Tranbrænderi med 6 Mand.
- i Bolsø: En Fyrstikfabrik, sysselsættende 22 Personer.
Fabrikken nedlagdes i Midten af 1875 for at afløses af en større og fuldkomnere Fabrik, til hvilken Byggearbejder sættes i Gang ved Femaarets Slutning.
- i Vestnæs: Et Skibsværft, hvorpaa i Femaaret er bygget 3 nye Skibe, drægtige tilsammen 892 Kom.-L. og ellers foretaget Reparationer. Arbeidsstyrken omkring 50 Mand.

Søndmøre:

- i Nordalen: En Fiskeguanofabrik med 4 Mand.
- i Borgund: Langevaags Uldspinderi, drevet med Vandkraft af ca. 40 Hestes Kraft og sysselsættende en Arbeidsstok af 1 Opsynsmand og 25 Arbeidere pr. Aar.
Aalesunds Slyngefabrik, i Virksomhed i Aarene 1874 og 1875 med 1 Bestyrer og 4 Arbeidere.
De benyttede Maskiner, hvormed tilvirkes forskellige Slags Fiskesnører og Fortommer, ere opfundne af Skomager T. O. Dahl, som paa sin Opfindelse har erholdt Patent.
16 Stk. Tranbrænderier, sysselsættende hvert en Bestyrer og fra 3 og op til 10 Arbeidere.
- i Skoue: En Fiskeguanofabrik med af og til op til 12 Arbeidere.
- i Harham: 8 Stk. Tranbrænderier, sysselsættende hvert fra 7 til 16 Arbeidere.

- i Ulfsten: En Fiskeguanofabrik med 4 Arbeidere.
2de Tranbrænderier med 2 og 5 Arbeidere hvert.
- i Herø: 3de Tranbrænderier, sysselsættende respektive 3, 5 og 10 Arbeidere.
- i Volden: Et Garveri og Læderfabrik, drevet med Vand og sysselsættende 1 Bestyrer og 23 Arbeidere.
Følgende Arbeidsmaskiner benyttes: 1 Jernbarkemølle, 1 Lædervaltse, 1 Lædervalke og 1 Læderhammer.
Et Garveri med 4 Arbeidere.
En Korn- og Guanomølle med 3 Mand.

Tranbrænderierne og Guanomøllerne have kun været i Virksomhed en kortere Tid af Aaret.

Foruden de foran opregnede Indretninger haves en Mængde mindre Kornmøller og Sagbrug samt endel smaa Farverier, Garverier etc.

Noget Brændevinsbrænderi findes fremdeles ikke i Distriktet.

g. Binæringer.

Herom er ikke meget at berette for dette Distrikt.

Befolkningens Tid og Interesse er i de fleste Distrikter fuldt optaget med Gaardsbedriften og Fiskerierne, hvorfor der lidet eller intet bliver gjort for Udviklingen af Binæringer. Særlig for Havbygdernes Vedkommende maa det ogsaa erkjendes, at det meget Arbeide, som Vedligeholdelsen af deres mange Fiskeredskaber kræver, fuldt optage deres ledige Tid.

Med Hensyn til de specielle Brancher oplyses:

Husfliden: Noget Fremskridt heri er formentlig ikke gjort i Perioden. Virksomheden gaar nærmest ud paa at tilveiebringe de for Familiens Behov nødvendige Gang- og Sengklæder samt Forfærdigelse og Reparation af de for Gaards- og Fiskeribedriften nødvendige Redskaber.

I de fleste Bygder tilvirker Bondealmuen selv de fornødne Beklædningsstoffer.

Man nærede i sin Tid Frygt for, at den friere Handelslovning paa Husflidens Bekostning vilde bidrage til Indførelse i betydelig Grad af finere fabriksvævede Tøier og unødvendig Luxus forøvrigt i Klædedragten. At disse Følger ikke ere udeblevne berettes der vistnok om fra enkelte Steder, men dette er visselig ikke Tilfældet i nogen betydelig Grad, og jeg tror, at man til Almuens Ros kan sige, at den har ladet sig paavirke mindre i den antydende Retning end man kunde vente, og meget mindre end paa mange andre Steder i Landet. Ialfald har jeg, hvor jeg har færdedes, seet Landsfolket saagodtsom altid paa gammel Vis optræde i deres selvvirkede, solide Klæder.

Alene i Gryten har været underholdt Haandgjerningskoler for Pigebørn.

Husflidsforeninger haves ikke.

Skibs- og Baadbyggeri. Udenfor det blandt Fabrikker opførte Skibsværft, bygges en enkelt Jagt hist og her.

Baadbygning drives i størst Udstrækning i Volden i Søndmøre, hvorfra der til andre Bygder har været solgt for en 12,000 Kroner aarlig og i Surendalen i Nordmøre, hvorfra i Perioden er solgt Baade for en 17,000 Kroner. Forøvrigt drives lidt Baadbyggeri i Halse og Thingvold i Nordmøre, i Næsset, Væ og Vestnæs i Romsdalen og i Stranden i Søndmøre.

Tønder, Stav og Tøndebaand tilvirkes i de fleste Distrikter, som dertil har skikket Skov. Som Distrikter, hvori denne Virksomhed foregaar i nogen større Udstrækning, kan nævnes Surendalen, Stangvik, Halse og Øre i Nordmøre, Næsset, Væ og Vestnæs i Romsdal og Skoue i Søndmøre. Af Klipfiskkasser tilvirkes adskilligt i Surendalen og Rindalen.

Jagt drives ikke af nogen som udelukkende Næringsvei. Enkelte Bygder afsætte dog endel Vildt, navnlig Fuglevildt. Som saadanne Distrikter kan nævnes Sundalen, Næsset, Vold, Sunelven, Nordalen, Stranden og Volden.

Nedenstaaende Opgave udviser Antallet af Rovdyr og Rovfugle, for hvis Ødelæggelse i Femaaret er udbetalt Præmie:

	Bjørne.	Gauper.	Jerv.	Ørne.	Hønshege.
Nordmøre . . .	26	13	1	99	164
Romsdal . . .	11	22	2	80	229
Søndmøre . . .	14	11	1	161	213
Tilsammen	51	46	4	340	606

Fragtfart og Landtransport af Varer er ikke af nogen Betydning at tale om i noget Herred.

Handel. Af Landhandlere og Frihandlere havdes ved Femaarets Slutning i Nordmøre 83, i Romsdal 53 og i Søndmøre 89, tilsammen for det hele Amt 225 eller 58 mere end ved Udgangen af forrige Periode.

Kun de færreste af disse Handlende drive nogen Virksomhed af større Udstrækning.

Af Forbrugsforeninger havdes ved samme Tidspunkt: i Nordmøre 6 med Omsætning i 1875 tilsammen 166,000 Kr., i Romsdal 5 med Omsætning i 1875 tilsammen 36,000 Kr. og i Søndmøre 11 med Omsætning i 1875 tilsammen 280,000 Kr., ialt altsaa 22 Forbrugsforeninger med en Omsætning i 1875 af tilsammen ca. 482,000 Kr.

Romsdals Marked, der mere og mere havde vakt Misnøje mod sig paa Grund af de derunder stedfundne Udskeielser og Bortsløsen af Penge i Sus og Dus, blev efter Foranledning af Amtsformandskabet hævet fra og med Aaret 1875. Handelen ved Markedet var forøvrigt i Aftagende. Istedetfor Markedet har, til samme Tid paa Aaret som dette afholdtes, dannet sig et privat Handelsstevne, særlig for Hestehandel, og hvorunder Fjordbønder og Oplandsbønder komme sammen for at afslutte Handler.

Nærmere Opgave over Omsætningen ved Markedet og Handelsstevnet kan ikke meddeles.

Paa Haandværkere have de ytre Distrikter Mangel i de fleste Retninger. De indre Bygder ere derimod i Regelen saa nogetnær forsynede dermed og fra enkelte spores Begyndelse til nogen Drift til Salg til fremmede Steder. Fra Gryten sendes saaledes Sko og Skrædderarbeide til Nordland. Fra Sunelven afsættes endel Smedarbeide, saaledes aarlig 4 à 500 Tylvter Ljaaer til andre Bygder, i Stranden og Nordalen drives Smede- og Snedkerarbeide til Salg.

Frugtavlen oplyses i Nordalens og Strandens Herreder at begynde at tage sig op, saaledes at der nu i gode Aar afsættes endel Frugt, navnlig Kirsebær og Æbler.

Om en i Femaaret optagen ny Binæring Tangaskebrændingen meddeler Søndmøre Foged:

„I Slutningen af forrige og Begyndelsen af dette Aarhundrede fandt den (Tangaskebrændingen) i ikke liden Udstrækning Sted ved vore Kyster. Den ophørte imidlertid lidt efter lidt som Følge af, at man paa billigere Maade kunde skaffe Potaske og Soda tilveie, og senere end Aarene 1820 og 30 har den ikke fundet Sted før den i det forløbne Femaar, navnligst ved Bestræbelse af Konsul Frederik Hanssen i Aalesund, igjen er bragt i Gang. Det er de høie Priser paa Jod, der have givet denne Bedrift ny Næring.

Asken brændes af Kurv- eller Bladtarre (*Caminaria digitata*), der i utrolig Mængde voxer omkring vore Øer, Holmer og Skjær og som med Nordveststørme river sig løs og driver op paa Kysten.

Hr. Hanssen satte Sagen i Gang i 1872, men opnaaede første Aar kun at faa indkjøbt 400 Vog. I 1874 og 1875 er derimod tilvirket mindst 14,000 Vog, der er afhændet til en Pris til Producenten af 48 Skilling pr. Vog. I indeværende Aar antages Tilvirkningen at ville blive ulige større. Hidtil er det kun i Harham og Borgund, at Sagen har vundet Indgang, men den vil utvivlsomt saafremt Jodpriserne holde sig nogenlunde (de skulle forresten nu være i Nedgang) blive en ganske betydelig Binæring for alle vore Havdistrikter, da Raamaterialet er tilstede i stor Mangfoldighed og er let tilgængeligt, og Tilvirkningen ikke fordrer synderlig Indsigt eller Arbeidskraft.“

h. Om Distriktets økonomiske Tilstand i Almindelighed.

Af hvad jeg i foranstaaende Afsnit har udviklet, fremgaar, at Amtets Hovednæringsvei have slaaet godt til i Femaarsperioden, ja jeg tror, at man ikke bruger et for stærkt Udtryk ved at sige, at de i Almindelighed taget have floreret.

Gode Aaringer saavel paa Land som, og det især, paa Hav, have gaaet Haand i Haand med bedre Priser paa Produkterne end nogensinde, og intet Uheld af nogen Betydenhed har i nogen Retning tilstødt de Næringsdrivende.

Af disse Forhold fremgaar som en rimelig Følge, at Amtsdistriktet har gaaet fremad, og tyde mange Mærker ogsaa hen paa, at saa i Virkeligheden er Tilfældet.

Ved Periodens Slutning fremtraadte, efter hvad jeg har troet at erfare, Fremskridtet ikke saa meget i en rask Udvikling i Retninger, hvor Befolkningen tidligere har staaet tilbage, som i en forøget Kraft og Bæreevne i sin Almindelighed. I sidstnævnte Henseende kan særlig mærkes, at megen Gjæld er afviklet i Perioden, at Befolkningen har seet sig Raaderum til at skaffe sig bedre Huse, Redskaber og Fornødenhedsgjenstande forøvrigt, ja Mange have ogsaa opsparet Beløb, som de ved Indsættelse i Banker eller paa anden Maade har gjort rentebærende.

Dette foreligger som almindelige og paatagelige Resultater, og man tør trygt sige, at den økonomiske Tilstand i Distriktet, efter dets Forholde, ved Periodens Slutning i Almindelighed var god. Navnlig har de Distrikter, hvor Vaartorskfiskeriet foregaar, taget sig op.

I enkelte Bygdelaag kan maaske Tilfældet vel være det, at Jordeiendommene overhovedet endog ere blevne mere behæftede, end de vare tidligere, men saa vil antageligen en nærmere Undersøgelse som oftest vise, at Eiernes Formuesomstændigheder dog ere forbedrede, idet deres Brug og andre deres Eiendele i overveiende Grad have vundet i Værdi.

Det skal i Regelen længere Tid til, førend de heldige Følger, som gode Aar jevnlig medføre for den almindelige Udvikling, kan fremtræde i større Resultater, og særlig vil dette være Tilfældet i et Distrikt som dette, hvor Befolkningen, som foran berørt, almindelig er meget forsigtig og saaledes gjerne vil se Tiden an i længste Laget, førend den skrider til større Foretagender, om den end erkjender deres Nytte og Betimelighed.

Interessen for Udvikling af Næringsveiene og af Brancher, som dermed staa i nær Forbindelse, saasom for Kommunikationsvæsenet, og ligeledes for et forbedret Skolevæsen er nu almindelig tilstede, og om end denne Periode — rigtignok ved Siden af hæderlige Undtagelser — kan opvise mange Exempler paa utidig Knebenhed i de nævnte Retninger fra de bevilgende, kommunale Korporationers Side, tør den forøgede Bæreevne, om den ikke maa optages til Udjevning af uheldige Tider, i Fremtiden i større Grad, end ved Periodens Udgang, vise sin heldbringende Indflydelse. Flere Vidnesbyrd om en god Begyndelse havdes allerede ved Periodens Slutning.

Undtagelser fra det almindelige Forhold, at Velstanden er forøget, kan forøvrigt ogsaa paavises. Som saadanne fremstille sig flere af de Bygdelaag, hvor tidligere Tidens jevnt tilfaldende Sildefiske har spilt en større Rolle som Næringsgren, og derfor har sammendraget en tættere Befolkning, end ellers vilde have samlet sig. Da Sildefisken har faldt ujevnt, idet et godt eller rigt Fiske paa et Sted almindeligst har været paafulgt af flere daarlige Fiskeaar, er det paa saadanne Steder jevnligt gaaet tilbage med Velstanden; — kan nok ogsaa være, at Forholdet i enkelte Strøg har medført en jevn Nedadgaan i Velstand. For Søndmøre Fogderies Vedkommende henvises i denne Henseende til, hvad Fogden derom har anført i hans,

under foranstaaende Afsnit „Jordbruget“ indtagne, Udvikling om Eiendommenes Udstykning, i hvilken er paapeget, at ommeldte mislige Følger for en Del har vist sig i Herø, Sandø og Vanelvens Herreder. Fra Aure i Nordmøre berettes, at Distriktet, særlig paa Grund af det mislykkede Sommersildfiskeri, er gaaet noget tilbage i Perioden, hvorvel det nok kan siges, at Folket sammesteds endnu overhovedet befinder sig i forholdsvis gode Kaar. Ogsaa Dele af Frænen i Romsdal viser maaske ved Periodens Slutning af samme Grund snarere Tilbagegang end Fremgang.

For Arbeidsklassen har Tiderne paa Grund af de høje Arbejdspriser været gode, men det tør dog med Hensyn til Tjenere og Løskarle være tvivlsomt, om deres Stilling ved Periodens Slutning var bedre, end ved dens Begyndelse, da deres Fordringer til Livet ere stegne med Fortjenesten. At Fordringerne til Livet paa Grund af de gode Aar ogsaa ere stegne i Almindelighed er en Selvfølge, men dog maa Leve-maaden blandt Almuesmanden fremdeles regnes for tarvelig.

Efterat have forudskikket disse almindelige Bemærkninger og med Henvisning forøvrigt til hvad er omhandlet under de foranstaaende Afsnit, skal jeg nedenfor meddele endel specielle Oplysninger.

Skolevæsenet. Amtsskolekassens Bidrag til Indkjøb og Indretning af Skolehuse — de fleste med Lærerbolig, men kun enkelte med Jordvei til — andrager for Perioden til 42,140 Kroner. Da Amtsskolekassen i Almindelighed tilskyder det Halve af de nævnte Udgifter, har altsaa de engere Skolekommuner anvendt omtrent ligesaa meget.

Distriktet har lidt under Mangel baade paa tilstrækkelig og tildels tilbørlig uddannet Lærerbjelp, et Forhold som vistnok for den største Del skriver sig derfra, at Skolelæreroposterne, under den almindelig raadende Knaphed ved Bestemmelsen af Løn og Vilkaar forøvrigt, ikke har kunnet taale Konkurrence med andre Livsstillinger.

En for Skolevæsenet uheldig Omstændighed er det ogsaa, at der — hidtil ialfald — er lagt saa lidet an paa at forsyne Lærerhusene med Jordvei, noget som jeg tror vilde have været til stort Gavn for Skolelæreren og derved ogsaa for Skolen.

Fattigvæsenet. Den til og med Aaret 1873 udkomne Fattigstatistik viser ikke liden Stigning i Fattigbyrderne. Efter de her raadende Forholde tror jeg forøvrigt, at de stegne Fattigudgifter mere og ofte udelukkende have sin Grund i rigeligere Understøttelse mod før, end i forøget Trang. Her maa ogsaa lægges Mærke til Pengenes forringede Værdi. Amtsdistriktet staar, sammenlignet med Rigets andre Amter, fremdeles, som det længe har gjort, blandt de sidste i Rækken med Hensyn til Fattigudgifter.

Med Hensyn til Ædruelighedstilstanden tør det være muligt, at Forholdet var slettere ved Periodens Slutning end ved dens Begyndelse; jeg er forøvrigt mest tilbøielig til at tro, at den staar omtrent paa samme Standpunkt.

Forbrydelsernes Antal har snarere været mindre i denne Periode, end i de foregaaende. Større Forbrydelser forekommer, som før, kun sjældent.

Den almindelige Aarsløn for en Tjenestekarls har almindeligst været 160 Kr., men forøvrigt mange Steder lavere, ned til 120 Kr., og enkelte Steder højere, op til 240 Kr. (Klæder og frit Fiske, hvor det bruges, kapitaliseret). For Tjenestepiger har Aarslønnen jevnligst været 60 Kr.

Daglønnen har været for Arbeidskarle om Sommeren paa egen Kost almindeligst 2 Kr. pr. Dag, i enkelte indre Bygder noget mindre, dog ikke under Kr. 1,60; om Vinteren paa egen Kost almindeligst Kr. 1,60, i de indre Bygder dog i Regelen mindre, ned til Kr. 1,20; om Sommeren paa Husbondens Kost Kr. 1 à 1,20 i de indre Bygder og Kr. 1,20 à 1,60 i Fiskeridistrikterne, om Vinteren paa Husbondens Kost i de indre Bygder jevnligst Kr. 0,67 og i Fiskeridistrikterne jevnligst Kr. 1.

Husmændene ere som oftest ikke underkastede tvungen Arbeidspligt og oppebære derfor i Regelen Betaling som andre Arbeidere.

Daglønnen for Kvinder har været, om Sommeren paa egen Kost Kr. 0,80 à Kr. 1,20, om Vinteren jevnligst Kr. 0,80; og paa Husbondens Kost, om Sommeren Kr. 0,40 à Kr. 0,80 og om Vinteren almindeligst Kr. 0,40.

Kommunikationsvæsenet:

Med 6 Dampskibe, idet et nyt er tilkommet i Perioden, har været underholdt en livlig Samfærdsel mellem Amtets 3 Byer og Landdistriktet. Ruterne have udstrakt sig til alle

Fjorde af større Vigtighed, og har alle Herreder, som stode til Søen (Landsbygden Rindalen altsaa alene undtaget) havt mindst 1 og tildels flere Stoppesteder. Trafiken har tiltaget Aar for Aar.

Angaaende Veivæsenets Udvikling i Femaaret, skal jeg meddele følgende Oplysninger:

Længden af offentlige Veie udgjorde ved Femaarets Slutning:

	Hovedvei.	Bygdevei.	Tilsammen Hoved- og Bygdevei.
i Nordmøre . . .	17,02 Mil.	54,40 Mil.	71,42 Mil.
i Romsdal . . .	17,13	33,27	50,40
i Søndmøre . . .	15,89	34,31	50,20
Tilsammen i Amtet	50,04 Mil.	121,98 Mil.	172,02 Mil.

Sammenlignet med Aaret 1870 viser det sig, at Længden af Hovedvei omtrent er uforandret — den stedfindende Forøgelse er høist ubetydelig — medens Længden af Bygdevei er forøget med ca. 15 Mil eller 16 pCt. Denne Forøgelse falder paa Nordmøre med 6,40 Mil, paa Romsdal med 5,39 Mil og paa Søndmøre med 3,18 Mil. I sidstnævnte Distrikt er forøvrigt Længden af Hovedvei forøget med ca. 1,50 Mil.

Til de foran anførte Længder af offentlig Vei kommer 8 à 9 Mile Ridevei, hvoraf i Søndmøre omkring 7 Mil.

Med Hensyn til Veienes Beskaffenhed hidsættes følgende Sammendrag for Fogderierne af de gennem Veinspektørerne indhentede Oplysninger om Veienes Transportevne.

Distrikterne.	Længden af Veie inden Herredet, paa hvilke kan kjøres med 1 Hest paa Hjulføre i Nettolast					
	indtil 6 Centner		fra 6—10 Centner		fra 10—14 Centner	
	Hovedvei.	Bygdevei.	Hovedvei.	Bygdevei.	Hovedvei.	Bygdevei.
	Mil.	Mil.	Mil.	Mil.	Mil.	Mil.
Nordmøre	4,82	43,15	9,07	10,50	3,13	0,75
Romsdal	6,50	22,64	7,38	9,63	3,25	1,00
Søndmøre	14,14	29,43	1,00	4,88	0,75	„
Amtet	25,46	95,22	17,45	25,01	7,13	1,75

Af denne Opgave vil sees, at Veienes Transportevne overhovedet ikke staar høit, men dette forklares naturligen deraf, at de for den allerstørste Del ere Lokalveie — Forbindelseslinier mellem enkelte Bygdelaag, Bygder og Fjorde —, hvor Trafiken ikke er saa meget stor, og hvor man saaledes kan finde sig hjulpen med simplere Veie, der, i Modsætning til de bedre udstyrede, forvolde mindre Anlægs- og Vedligeholdelsesudgifter. Transportevnen viser sig at staa gunstigst i Nordmøre og Romsdals Fogderier, særlig, i Forhold til Veilængden, i det sidste, medens Søndmøre Fogderi i saa Henseende sees at staa meget tilbage. Grunden til dette sidste Forhold maa formentlig udledes deraf, at der i de

2de førstnævnte Fogderier, i Modsætning til det sidste, gives flere og længere Færdselsveie af Betydning, hvilke fra først af ere givne et bedre Udstyr, eller hvis oprindelige Mangler ere rettede ved Omlægning og for hvis Vedligeholdelse der drages omhyggeligere Omsorg. Navnlig maa i saa Henseende mærkes de som Chausseer oparbejdede Forbindelseslinier gennem Sundalen med Søndre Trondhjems Amt og gennem Romsdalen (Herredet) med Kristians Amt. Den anden Forbindelseslinie mellem Nordmøre og Søndre Trondhjems Amt, gennem Surendalen og Rindalen, afgiver ogsaa stykkevis en nok saa god Transportvei, men en Omlægning vilde i væsentlig Grad forøge Transportevnen, og har ogsaa

Spørgsmaal om saadan i længere Tid staaet paa Dagsordenen.

Femaarsperiodens sidste Aar maa vistnok betragtes som et Vendepunkt med Hensyn til Bygdeveivæsenets Udvikling for en Del af Amtet, nemlig for de ytre Distrikter, de saakaldte Havdistrikter. Medens der i de andre Bygder i tidligere Perioder har været arbeidet jevnt — om tildels smaat — paa Anlæg af nye og Udbedring af ældre Veilinier, har overhovedet Havdistrikterne indtil de sidste Aar kun gjort lidet og mangesteds intet for sin Veikommunikation, idet Befolkningen i Almindelighed taget har hjulpet sig frem paa samme Maade, som sine Forfædre, med Baaden.

I de sidste Aar synes imidlertid Sandsen ogsaa i de sidstnævnte Distrikter at være vakt for Alvor. Grunden dertil tør man vel søge i den stegne Oplysning, den større Bæreevne og vel ogsaa i fortjenstfuld Iver fra de underordnede Veifunktionærers Side. Rimeligt er det ogsaa, at Dampskibsfarten har bidraget dertil, idet Befolkningen har faaet Øinene mere op for dens Nytte og derfor har villet skaffe sig saavidt mulig let og sikker Adkomst til Stoppestederne.

Dette af mig antydede Omslag godtgjøres forøvrigt ikke just saa meget ved allerede fuldførte Veie, men, foruden det som i den Retning allerede er udrettet, og dette maa erkjendes at være respektabelt, er der gennem Detailundersøgelser og ydede Bevilgninger forberedt en Mængde Bygdeveiarbeider, der ville naa sin Fuldførelse i den nu indtraadte Femaarsperiode.

I det forløbne Femaar er i Ulfsten fuldført 3,74 Mil; i Herø er 1,63 Mil under Oparbeidelse; i Harham, hvilket Distrikt tidligere ikke havde offentlig Vei, er bevilget en større Sum til Oparbeidelse af Veie af flere Miles Længde. I Akersø Herred er fuldført 2 Mil, i Bod 1,25 Mil, i det lille Sandø Herred (i Romsdal) 0,50 Mil og i Frænen 2,50 Mil. I Kvernæs er fuldført 1,20 Mil, i Edø, hvor tidligere ikke fandtes offentlig Vei, 0,63 Mil. Fornævnte Distrikter ere saagodtsom udelukkende at henregne til Havbygder. Anlæg og Omlæg af Veie i de øvrige Herreder omfatter kuns Smaastubber af tilsammen ikke over $\frac{1}{2}$ Mil for nogen Bygd, udenfor 2de Chausséanlæg, nemlig i Volden Nyanlæg af 1,25 Mil og i Sundalen Omlægning af 1,25 Mil.

I de fleste Tilfælde foregaar Anlæg og Omlægninger af Veie — udenfor Chausséanlæggene — ved Pligtarbeide, saaledes at vedkommende engere Kommune alene yder Pengebidrag til Lønning af Opsyn, Broarbeide, Minering o. lign. Herfra danner enkelte Bygder i Søndmøre Undtagelser. Har-

ham har saaledes bevilget Penge til det hele Arbeide ved de inden denne Bygd besluttede Veiforetagender. Veienes Vedligeholdelse skaffer selvfølgelig Gaardbrugerne et Arbeide, der er meget betydeligt og repræsenterer en anseelig Pengesum for Aaret. Gjennem Veinspektørerne er erhvervet Opgaver over dette Arbeides Udstrækning i Periodens sidste Aar (1875), hvoraf nedenfor anføres et samlet Uddrag for hvert af Fogderierne. Med Hensyn til dette Uddrag, skal jeg dog bemærke, at nogetnær paalidelige statistiske Opgaver i denne Materie ere meget vanskelige at skaffe tilveie, maa-ske nærmest fordi de maa støttes til et i sig selv saare vanskeligt Skjøn.

I Nordmøre antages anvendt ca. 10,600 Manddagsværk og 7,200 Hestedagsværk til en Pengeværdi af tilsammen 30,000 Kroner. I Romsdal 6,800 Manddagsværk og 5,400 Hestedagsværk til en Værdi af tilsammen 19,000 Kroner. I Søndmøre for Sunelvns, Strandens, Nordalens, Ørskougs, Skoue, Borgunds, Hjørundfjords og Vanelvns Herreder 5,800 Manddagsværk og 3,600 Hestedagsværk. For den øvrige Del af Søndmøre mangler Opgaver over anvendt Arbeide, hvorimod den samlede Pengeværdi for hele Fogderiet efter Opgaverne andrager til 25,000 Kroner.

For det hele Amt skulde saaledes Pengeværdien af Vedligeholdelsesarbeidet for et Aar gaa op til 74,000 Kroner; vistnok en betydelig Sum, men jeg er tilbøielig til at tro, at den snarere er for liden end for stor, da Vedligeholdelsesudgiften, beregnet efter Amtets hele Veilængde, 172 Mil, i Gjennemsnit blot bliver 12 Kroner pr. 500 Alen, hvilket forekommer mig lidet.

Ved Opgjøret har jeg for enkelte Herreder, hvori Vinterveiarbeidet bortsattes mod Pengebetaling, ansat dette Arbeide i Dagsværk efter Skjøn. I de Herreder, hvor Vinterarbeidet er bortsat som omhandlet, er dette betalt med i Øre 1,300 Kroner, i Sundalen 1,440 Kroner, i Frænen 680 Kroner, i Bolsø 2,052 Kroner, i Romsdal 2,100 Kroner, i Sunelven 520 Kroner, i Ørskoug 790 Kroner, i Hjørundfjord 240 Kroner og i Volden med 280 Kroner.

I nedenstaaende Tabel angives Længden af oparbeidet Vei i hvert af Amtets Herreder med deres Transportevne. Ved at sammenholde de nu tilveiebragte specielle Opgaver med de til forrige Femaarsberetning erhvervede og meddelte, opdages nogle Uoverensstemmelser, men disse ere smaa og uvæsentlige, saa at de her meddelte Opgaver vistnok bør ansees for omtrent rigtige.

Distrikterne.	Samlet Længde Hovedvei. Mil.	Samlet Længde Bygdevei. Mil.	Samlet Længde Hovedvei og Bygdevei. Mil.	Længden af Veie inden Herredet, paa hvilke kan kjøres med en Hest paa Hjulføre i Nettolast					
				indtil 6 Centner.		fra 6—10 Centner.		fra 10—14 Centner.	
				Hovedvei.	Bygdevei.	Hovedvei.	Bygdevei.	Hovedvei.	Bygdevei.
Nordmøre.									
Rindalen . . .	1,88	4,25	6,13	-	4,25	1,13	-	0,75	-
Surendalen . .	2,88	3,12	6,00	-	1,00	0,50	1,37	2,38	0,75
Aure	-	5,75	5,75	-	5,25	-	0,50	-	-
Edø	-	0,63	0,63	-	0,63	-	-	-	-
Tustern	-	1,50	1,50	-	0,75	-	0,75	-	-
Halse	-	4,75	4,75	-	3,50	-	1,25	-	-
Stangvik . . .	2,13	4,75	6,88	0,50	3,00	1,63	1,75	-	-
Kvernæs	2,32	10,14	12,46	2,32	10,14	-	-	-	-
Fredø	0,44	2,50	2,94	-	2,50	0,44	-	-	-
Øre	1,50	3,00	4,50	0,88	2,25	0,62	0,75	-	-
Thingvold . . .	1,62	4,63	6,25	0,62	3,38	1,00	1,25	-	-
Strømsnæsset .	-	3,75	3,75	-	3,25	-	0,50	-	-
Øxendalen . . .	0,75	2,38	3,13	-	0,50	0,75	1,88	-	-
Sundalen	3,50	3,25	6,75	0,50	2,75	3,00	0,50	-	-
Romsdal.									
Bod	-	1,50	1,50	-	1,50	-	-	-	-
Frænen	1,63	3,50	5,13	1,63	2,00	-	1,50	-	-
Akerø	-	4,25	4,25	-	4,25	-	-	-	-
Sandø	-	0,50	0,50	-	0,50	-	-	-	-
Bolsø	4,75	1,88	6,63	0,75	0,13	3,75	1,75	0,25	-
Næsset	1,75	3,88	5,63	0,75	1,13	1,00	2,25	-	0,50
Vesø	2,00	4,00	6,00	2,00	4,00	-	-	-	-
Eid	1,00	0,63	1,63	1,00	0,63	-	-	-	-
Romsdal	4,38	4,50	8,88	-	2,75	1,38	1,25	3,00	0,50
Vold	-	2,25	2,25	-	2,25	-	-	-	-
Vestnæs	1,62	6,38	8,00	0,37	3,50	1,25	2,88	-	-
Søndmøre.									
Sunelven	1,63	0,75	2,38	1,63	0,75	-	-	-	-
Stranden	1,75	2,75	4,50	1,75	2,75	-	-	-	-
Nordalen	-	4,00	4,00	-	4,00	-	-	-	-
Ørskoug	2,00	7,00	9,00	2,00	7,00	-	-	-	-
Skoue	1,63	1,87	3,50	1,63	1,87	-	-	-	-
Borgund	1,25	1,13	2,38	1,25	1,13	-	-	-	-
Harham	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ulfsten	2,12	4,88	7,00	1,75	1,00	0,37	3,88	-	-
Herø	1,13	-	1,13	0,50	-	0,63	-	-	-
Sandø	0,75	0,06	0,81	0,75	0,06	-	-	-	-
Hjørundfjord . .	-	3,25	3,25	-	2,25	-	1,00	-	-
Volden	1,50	5,00	6,50	0,75	5,00	-	-	0,75	-
Vanelven	2,13	3,62	5,75	2,13	3,62	-	-	-	-

Skydsstationernes Antal var ved Femaarets Slutning 146, hvoraf 14 Landstilsigelsesstationer, 25 Søtilsigelses, 80 kombineret Land- og Søtilsigelses, 9 fast Landskyds, med almindelig Skydsbetaling, 9 do. do. med forhøjet Skydsbetaling (Kr. 1,60), 4 kombinerede faste Sø- og Landskyds-

stationer med almindelig Skydsbetaling og 5 do. med forhøjet Skydsbetaling (Kr. 1,60 for Landskyds og Kr. 0,93 for Søskyds).

Ved Periodens Slutning havdes i Distriktet følgende Brandforsikringsindretninger:

I Nordmøre:

Sundals	Brandforsikringsindretning for Huse med samlet Forsikringssum $^{31/12}$ 1875	366,840 Kr.
Øxendals	—	206,720 -
Thingvolds	—	381,280 -
Aure	—	447,624 -
Halse	—	381,200 -
Surendals	—	418,820 -
Rindals	—	317,460 -

I Romsdal:

Vesø	Brandforsikringsindretning for Huse med samlet Forsikringssum $^{31/12}$ 75	2,800,000 -
do.	— Løvsøre	400,000 -
Bolsø	— Huse og Løvsøre med samlet Forsikringssum $^{31/12}$ 75, tilsammen	486,613 -
Vestnæs	— Huse med samlet Forsikringssum $^{31/12}$ 75	2,333,820 -
Sandø	—	160,260 -

I Søndmøre:

Borgund og Skoues	Brandforsikringsindretning for Huse med samlet Forsikringssum den $^{31/12}$ 1875	1,432,000 -
Strandens og Nordalens	—	800,000 -
Herø og Ulfstens	—	302,500 -
Voldens	— for Huse 753,400 Kr. og for Løvsøre 118,616 Kr.	872,016 -
Hjørundfjords	— for Huse og Løvsøre, tilsammen	228,000 -

Indretningerne have i Almindelighed ikke meget store Beholdninger, almindeligst 3 à 4,000 Kr., undtagelsesvis mere, op til 8,000 Kr. Forholdet for Romsdals Fogderi forsaavidt er dog ikke oplyst.

Af Forsikringsforeninger for Husdyr havdes kun 3 mindre paa Søndmøre, i Sunelven for Heste med Forsikringssum henved 8,000 Kroner, i Geiranger for Heste og Storfæ med Forsikringssum 12,000 Kr. og i Hjørundfjord for Heste med Medlemsantal 135 — Forsikringssum ikke opgivet.

Nedenstaaende Opgave viser Sparebankernes Status ved Udgangen af Aarene 1875 og 1865:

	Formue. Kr.	Forvaltningssum (indbefattet Formuen). Kr.	Indskydernes Antal.
Nordmøre: i 1875	33,408	402,888	1193
i 1865	12,592	62,660	320
(i 1875: 3 Banker.)			
Romsdal: i 1875	28,176	495,956	1325
i 1865	8,336	123,196	607
(i 1875: 3 Banker.)			
Søndmøre: i 1875	201,040	2,619,884	6967
i 1865	66,872	988,820	3511
(i 1875: 11 Banker.)			
Amtet: i 1875	262,624	3,518,728	9485
i 1865	87,800	1,174,676	4438

Heraf vil erfares, at saavel Sparebankernes Formue som Indskuddene ere forøgede ganske overordentlig i Løbet af 10

Aar. Ved Siden heraf optage Bankindretningerne i Amtets 3 Byer betydelige Beløb fra Landdistrikterne, noget som antagelig i større Grad gjælder Nordmøre og Romsdal med de færre og mindre Sparebanker, end Søndmøre med dets Landdistrikts flere og større lignende Instituter.

Ved Forligelseskommissionerne er behandlet følgende Antal Sager:

	Nordmøre.	Romsdal.	Søndmøre.	Amtet.
1871	838	617	1,129	2,584
1872	660	461	891	2,012
1873	428	337	674	1,439
1874	440	331	626	1,397
1875	501	488	689	1,678
Tilsammen	2,867	2,234	4,009	9,110

Til Sammenligning

hidsættes det
lignende Antal.
i Perioden 1866

—1870.	4,044	4,065	6,363	14,472
--------	-------	-------	-------	--------

Den betydelige Nedgang i Sager for Forligelseskommissionerne er et godt Vidnesbyrd om, at Befolkningen nu bedre end før gjør Rede for sine Gjældsforpligtelser.

Efter Meddelelser fra Sorenskriverne anføres nedenfor Opgave over thinglæste og aflæste Pantehæftelser, afhændede faste Eiendomme samt afholdte Tvangsauktioner.

Til Sammenligning hidsættes de lignende Opgaver for Femaaret forud.

Thinglæste Hæftelsesbreve og Skifteudlæg:

	Antal	Antal	Beløb	Beløb
	1871—75.	1866—70.	1871—75.	1866—70.
Nordmøre	1,277	1,208	1,227,644 Kr.	1,206,820 Kr.
Romsdal	1,455	2,790	1,112,612 „	1,152,057 „
Søndmøre	1,755	1,161	1,371,440 „	1,249,804 „
Amtet	4,487	5,159	3,711,696 Kr.	3,608,681 Kr.

Aflæste Hæftelsesbreve:

	Antal	Antal	Beløb	Beløb
	1871—75.	1866—70.	1871—75.	1866—70.
Nordmøre	1,002	662	896,532 Kr.	516,705 Kr.
Romsdal	849	527	650,836 „	411,850 „
Søndmøre	654	476	602,684 „	375,345 „
Amtet	2,505	1,665	2,150,052 Kr.	1,303,900 Kr.

Ved at sammenholde thinglæste og aflæste Hæftelser for begge Perioder vil sees, at Pantegjældens Forøgelse i Perioden 1870—75 er meget mindre end i Perioden forud. Forøvrigt give Opgaverne ikke noget sandt Billede af det virkelige Forhold vedrørende Pantegjælden, da Hæftelser i mange Tilfælde kan staa uafslæste længe efter at de ere indfrie.

Det virkelige Forhold er forøvrigt, at Amtets Eiendomme ikke ere stærkt behæftede.

Afhændede faste Eiendomme:

	Antal	Antal	Beløb	Beløb
	1871—75.	1866—70.	1871—75.	1866—70.
Nordmøre	674	724	1,252,368 Kr.	1,407,141 Kr.
Romsdal	623	530	1,106,156 „	917,136 „
Søndmøre	1,084	1,005	1,709,988 „	1,534,698 „
Amtet	2,381	2,259	4,068,512 Kr.	3,858,975 Kr.

Tvangsauktioner over fast Gods:

	Antal	Antal	Beløb	Beløb
	1871—75.	1866—70.	1871—75.	1866—70.
Nordmøre	12	54	45,736 Kr.	42,397 Kr.
Romsdal	32	53	50,676 „	78,786 „
Søndmøre	59	48	70,756 „	52,417 „
Amtet	103	155	167,168 Kr.	173,600 Kr.

Tvangsauktioner over Løssøre:

	Antal	Antal	Beløb	Beløb
	1871—75.	1866—70.	1871—75.	1866—70.
Nordmøre	78	91	11,472 Kr.	14,673 Kr.
Romsdal	91	96	17,832 „	18,015 „
Søndmøre	115	122	31,700 „	21,604 „
Amtet	284	309	61,004 Kr.	54,292 Kr.

Efter Opgaver fra Lensmændene er i Perioden afholdt af Udpantningsforretninger:

	Antal	Antal	Beløb	Beløb
	1871—75.	1866—70.	1871—75.	1866—70.
Nordmøre	6,830	7,764	110,580 Kr.	139,110 Kr.
Romsdal	7,178	ikke opgivet	123,720 „	ikke opgivet
Søndmøre	2,687	2,536	38,916 „	57,012 „

Udpantningsforretningerne ere for den allerstørste Del afholdte for Skatter.

Af Exekutionsforretninger er i Perioden afholdt:

Nordmøre:				
af Fogden	119	Beløb 51,276 Kr.	I Perioden 1866—70	
- Lensmændene	384	— 19,612 „	555 =	94,152 Kr.
Romsdal:				
af Fogden	113	— 105,904 „	I Perioden 1866—70	
- Lensmændene	352	— 21,252 „	Ikke opgivet.	
Søndmøre:				
af Fogden	74	— 61,528 „	I Perioden 1866—70	
- Lensmændene	563	— 65,988 „	755 =	181,660 Kr.

B. Kjøbstæderne.

a. Christianssund.

Med Hensyn til Stedets økonomiske Tilstand, har Byfogden meddelt:

1. Handelen.

Paa Henvendelse til Toldkassereren om at erholde Opgaver over Udførselen og Indførselen til og fra Udlandet af de vigtigste Varer har han meddelt, at han ikke ser sig istand til at give nogen Oplysning i saa Henseende for Aarene 1871—1873, hvorimod han har oplyst, at der er udført:

	Klipfisk.	Tørfisk.	Sild.	Rogn.	Tran.	Trælast.
	Vog.	Vog.	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Tons.
1874	975,462	11,871	68,562	4,463	6,271	4,598
1875	1,141,074	17,190	87,949	5,997	5,272	2,051

samt at der er indført:

i 1874 af Rug	8,295	Tønder	og af Byg	2,593	Tønder
i 1875 - Do.	4,800	—	- - Do.	6,633	—

At Udførselen især af Fiskevarer ogsaa i Aarene 1871 til 1873 har været meget betydelig, er imidlertid ikke tvivlsomt. Exporten af Hovedartikelen Klipfisk har saaledes i

Sammenligning med forrige Femaar tiltaget betydelig, og Handelen med denne Vare koncentrerer nu mere og mere til denne By. Udslibningen heraf gaar fornemmelig til Spanien, men store Partier afsættes ogsaa til Portugal, Storbritannien og Amerika, fornemmelig Havana. Exportørernes Fortjeneste paa denne Vare antages gjennemsnitlig at have været god. Det samme forment at have været Tilfældet med Hensyn til Tørfisk, Sild og Rogn, men i mindre Grad med Hensyn til Tran og Trælast.

Importhandelen har, som før, bestaaet fornemmelig af Kornvarer, Salt, Kolonial- og Manufakturvarer. Handelsomsætningen inden Byen og med dens Opland er i stadigt Stigende.

Der eksisterer en ældre Handelsforening, der den 31te December 1875 havde 17 Medlemmer og en nyere „Handelsborgernes“ Forening med 20 Medlemmer.

2. Skibsfart og Skibsbyggeri.

Uden Hensyn til den særdeles betydelige og stærkt tiltagende Gjennemgangstrafik af Fartøier, har Skibsfarten været livlig og tiltagende; men medens Fragtkonjunkturerne i den første Halvdel af Femaaret har været gode og tildels glimrende, have de i den sidste Del været flauere og daarligere her som andre Steder, dog kanske mindre her, eftersom vor egen Exporthandel beskæftiger den største Del af Skibsrummet og Salt indføres med egne Skibe. Differentialtolden i Spanien er ogsaa nu bortfaldt, saa at Skibningen til dette Land nu saagodtsom udelukkende foregaar med egne Skibe, forsaavidt Seilskibe angaar. De herværende 3 Skibsværfter beskæftiger sig hovedsagelig med Reparationer af Skibe og mindre Fartøier, dog leveres fra Nedrekranens Værft i Almindelighed 1 nyt Skib aarlig.

I Femaaret er oprettet en Assuranceforening for Søfolk.

Efter Toldkassererens Opgivende var ved Udgangen af 1875 Antallet af her hjemmehørende Seilskibe:

- a) i udenrigs Fart 72, hvoraf 71 med en Drægtighed af 4,655½ Kom.-L., medens et i Udlandet indkjøbt Skib endnu ikke var hjemkommet og derfor ei maalt;
- b) i indenrigs Fart 25, hvorafflere umaalte, men hvis samlede Drægtighed ansættes til 300 à 400 Kom.-L. Af Dampskibe er, foruden de 2 Fjorddampskibe, 1 hjemmehørende her, der gaar i udenrigs Fart og har en Drægtighed af 161 Kom.-L.

Der er stiftet en Sømandsforening med 52 Medlemmer og en Skipperforening med 77 Medlemmer.

3. Haandværksdrift.

Haandværksdriften staar formentlig omtrent paa samme Standpunkt som før og indskrænker sig i det Væsentlige til at tilfredsstille Stedets Behov, dog afsættes store Kvanta af Læder til Nordland. I Femaaret er oprettet en Jodfabrik, en Mineralvandfabrik og en Olielædefabrik.

Den offentlige Tegneskole er fremdeles i Virksomhed og skal nu blive mere flittigt besøgt af Folk, der agte at uddanne sig som Haandværkere.

Foruden Haandgjerningsskoler for Piger ved Almuskolerne paa Kirklandet, Nordlandet og Indlandet med et Elevantal i 1875 af respektive 113, 60 og 74, er der ved en „Forening til Fremme af Haandfærdighed“, hvis Medlemsantal i f. A. var 150 med en Kontingent af ca. 400 Kroner, oprettet en Haandgjerningsskole for Gutter med 4 Afdelinger, hvoraf 2 paa Kirklandet, 1 paa Nordlandet og 1 paa Indlandet. Hver Afdeling har 3 Klasser og 1 Lærer, dog saaledes at Nord- og Indlandet har samme Lærer. Elevantallet var i f. A. 221, og Skolen holdes i de 6 Vintermaaneder med 3 Timers daglig Undervisning. Eleverne fra Skolen for den høiere Almendannelse danne en egen Afdeling med 2 Timers Undervisning 3 Dage i Ugen.

Fremdeles er her en Haandværkerforening, der i 1875 havde 33 Medlemmer, og som har oprettet en Understøttelseskasse, hvoraf nogen Uddeling dog endnu ikke har fundet Sted, eftersom Grundfondet endnu kun udgjør omtrent 4,400 Kroner.

Ligesaa er her en Arbejderforening med et Medlemsantal i f. A. af 252.

4. Bergværksdrift.

Noget hertil hørende Anlæg findes ikke i Byen eller paa den samme tilhørende Mark.

5. Jordbrug.

Bymarken benyttes næsten udelukkende til Græsavl, der ogsaa er den mest lønnende Anvendelsesmaade, da Melken altid finder Afsætning til høi Pris, nu 30 Øre pr. Kande nysilet. Efter Oplysninger erhvervede under sidste Folketælling fandtes her 33 Heste, 339 Storfæ og Kalve, 54 Svin og 46 Faar, og Udsæden var 4 Tdr. Poteter, 40 $\mathcal{W}$ Græsfrø, 2⅔ Tdr. Havre til Grønfoder, hvorhos 4 Maal Jord anvendtes til andre Rodfrugter end Poteter. Dyrkningen af Havevæxter og Frugttræer har i Femaaret ikke gjort nogen Fremgang.

6. Almindelige Bemærkninger.

Byen gaar fremdeles fremad med raske, men jevne og sikre Skridt, og Fremgangen er ikke bevirket ved kunstige eller forbigaaende Omstændigheder. Folkemængden, der den 31te December 1865 udgjorde 5,709 Individer og ved Udgangen af 1870 6,732, var den 31te December f. A. stegen til 7,585 Personer.

De brandtaxerede Bygningers Taxtsum beløb sig til den 31/12 70 3,629,920 Kr., men den 31/12 75 til 4,629,960 Kr., en Forøgelse altsaa i Femaaret af 1 Million Kr., hvorved dog maa bemærkes, at Forøgelsen for en ikke uvæsentlig Del grunder sig paa Prisstigninger. Større Antal nye Byg-

ninger ere først opførte i 1875, men Byggevirksomheden fortsættes i indeværende Aar (1876) i stor Udstrækning.

Paa Grund af den store Rørelse og Virksomhed i alle Retninger maa den økonomiske Tilstand ansees for tilfredsstillende god blandt alle Klasser af Befolkningen, saaledes ogsaa for Arbejdsklassens Vedkommende, hvis Fortjeneste er steget ikke saa ubetydeligt. Exekutionernes og Tvangsauktionernes Antal og Beløb er derfor ogsaa forholdsvis ringe. Konkursen af nogen Betydning har ikke i Femaaret fundet Sted. Ædruelighedstilstanden maa derhos for Byens egen Befolknings Vedkommende ansees for nogenlunde god og ialfald ikke daarligere end i de fleste andre Byer. Byens Budget udgjorde i 1871 85,627 Kroner

i 1872 77,027 —

i 1873 83,347 —

i 1874 93,483 —

og i 1875 96,256 —

Deraf var besluttet udlignet:

	som Byskat	som Eiendomsskat	som Fattigskat
i 1871 . .	50,124 Kr.	21,482 Kr.	14,022 Kr.
i 1872 . .	46,081 „	19,749 „	11,196 „
i 1873 . .	43,829 „	18,784 „	20,733 „
i 1874 . .	57,239 „	14,310 „	21,933 „
i 1875 . .	55,482 „	13,870 „	26,904 „

Til Fattigvæsenet var ialt bevilget:

i 1871	28,955 Kr.
i 1872	28,296 „
i 1873	29,600 „
i 1874	30,800 „
i 1875	36,104 „

Det bemærkes, at af Brændevinsafgiften, der i 1871 udgjorde 13,333 Kr., i hvert af Aarene 1872, 1873 og 1874 15,333 Kr. og i 1875 16,000 Kr. — tilfaldt i 1871 den hele Afgift Fattigkassen, medens i 1872 $\frac{3}{4}$ Del tilfaldt Fattigkassen og $\frac{1}{4}$ Del Bykassen og i de 3 følgende Aar Afgiften blev delt lige mellem begge Kasser.

Til Almuskolevæsenet var bevilget:

i 1871	13,496 Kr.
i 1872	13,586 „
i 1873	13,600 „
i 1874	13,500 „
i 1875	15,264 „

Byens Gjæld var ved Udgangen af 1875 ca. 272,000 Kroner, hvoraf ca. 80,000 Kroner var løs Gjæld, der skal indtages i et større fast Laan, der er optaget iaar (1876).

Af offentlige Bygninger er i Femaaret opført:

- a) en Almuskolebygning paa Indlandet, hvori 6 Skolerum med 670 □ Alen samlet Gulvareal, Lærerbolig paa 4 Rum, stort Mørkloft, stor Kjælder og 2 Lokumer. Dens Kostende er 18,000 Kroner.
- b) en Almuskolebygning paa Kirklandet, hvori 9 Skolerum af 1,120 □ Alens Gulvareal, Lærerbolig med 4 Rum,

Kjælder, et større Udhus med Vedbod og Lokumer. Dens Kostende ca. 22,000 Kr.

- c) en Brandstationsbygning, hvori 2 Vagt- og 6 Beboelsesrum, med tilbygget Sprøitehus og Værkstedrum. Kostende ca. 7,200 Kr.

Vandværket har i Femaaret faaet saadan Udvidelse:

1. paa Kirklandet: a) Vanddammene forhøiet saaledes, at de fra i 1870: 446,000 Kubikfods Indhold i 1875 rumme 760,250 Kubikfod; b) nye Ledninger 900 Fod 7toms og 1,400 Fod 5toms Ledning med 8 nye Brandventiler;
2. paa Nordlandet: a) Vanddammene forhøiet til 138,335 Kubikfods Indhold mod i 1870: 93,750; b) nye Ledninger 1,120 Fod med 5 nye Brandventiler.
3. paa Indlandet er paabegyndt et nyt Anlæg, der bliver fuldført iaar. Samtlige Damme ere derhos blevne indhegnede.

Den samlede Længde af

	Gader	og Veie	udgjør:
Paa Kirklandet . . .	7,280 +	9,060 =	16,340 Alen,
„ Nordlandet . . .	2,100 +	4,700 =	6,800 „
„ Indlandet . . .	950 +	2,600 =	3,550 „
Sum	10,330 +	16,360 =	26,690 Alen.

Herafer i Femaaret tilkommet a) af nye Veie paa Kirklandet til og langs Vanddammene 650 Alen, og b) af Gader paa Kirklandet 520 Alen og paa Nordlandet 90 Alen. Flere ældre Gader og Veie ere derhos udbedrede og istandsatte.

Gadelygternes Antal udgjør ialt 46, hvoraf paa Kirklandet 33 Stykker, paa Nordlandet 5 og paa Indlandet 8.

Til Havnen er anskaffet flere nye Bøier, hvorhos Kirkealmenningen med et Kostende, inklusive Expropriation, af ca. 12,000 Kr. er fra en smal 60 Alen lang og nogle faa Alen bred Træbrygge omdannet og udvidet til en med Grusdække forsynet Almenning af omtrentlig 2,400 □ Alens Areal, ligesom Vestre Almenning er forlænget 8 Alen udad over Søen med et Kostende af ca. 1,400 Kroner.“

Til foranstaaende Beretning skal jeg tillade mig at føie:

Stedets 3 Skibsværfter sysselsætte omkring 52 Mand, dets Mineralvandfabrik 5, Jodfabriken 5 à 6, Olieklædefabriken 15.

Assuranceindretningen for Søfolk i Romsdals Amt havde ved Udgangen af Aaret 1875 forsikret Beløb 49,600 Kr.

Daglønnen i 1875 var almindeligvis: for simple Arbejdere 2 Kr. om Sommeren og Kr. 1,80 om Vinteren, for Veiarbejdere noget mere, for Svende omkring Kr. 2,40, for Bundtmagersvende dog kun Kr. 2 og for Mursvende Kr. 3,20.

Ved Udgangen af Aaret 1875 udgjorde Antallet af Personer, der havde Borgerskab til Byen, 538, hvortil kommer Kvinder med Næringsbrev, nemlig 36 som Handelsberettigede og 3 som Haandværksberettigede. Til Udsalg af Brændevin var ved samme Tidspunkt kun en Enkelt berettiget, medens 9 havde Ret til Salg i mindre Partier og Udskjænkning af Varen og 25 til Udskjænkning af Øl og Vin.

Ifølge Opgave fra Byfogden er i Perioden afhændet			
faste Eiendomme . . .	217 Stkr. for Beløb	1,103,772 Kr.	
thinglæst Pantehæftelser .	445 " —	1,577,668 "	
aflæst do. .	432 " —	981,240 "	
afholdt Tvangsauktioner			
over fast Gods . .	26 " —	96,104 "	

afholdt Tvangsauktioner			
over Løssøre . . .	50 Stkr. for Beløb	61,892 Kr.	
afholdt Exekutioner . .	118 " —	59,552 "	
— Udpantninger . .	4,483 " —	98,500 "	
hvoraf for Skatter . . .	4,448 " —	97,032 "	
Om til Stedet i Perioden indførte Kornvarer har ingen brugbar Opgave været at erholde.			

b. Molde.

Om Byens Tilstand har dens Byfoged meddelt:

„1. Handelen.

Af efternævnte Varer har i Femaaret Udskebningen til Udlandet andraget til:

A a r.	Klipfisk.	Tørfisk.	Tran.	Rogn.	Sild.
	Vog.	Vog.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
1871	10,000	"	103	324	1,745
1872	18,570	"	110	"	12,951
1873	6,000	90	72	560	4,724
1874	19,022	"	20	"	7,522
1875	29,277	"	156	652	7,184
Tilsammen	82,869	90	461	1,536	34,126

Som Følge af den udvidede Handelsfrihed paa Landet har selvfølgelig den lokale Handel stadigen aftaget. Dette har nødsaget ialfald endel af de Handlende til at søge sin Virksomhed udvidet ved Expeditioner, særlig til Nordland og Finmarken til Indkjøb af Sild eller Torsk. Klipfisk- og Silde-expeditionerne som Klipfiskhandelen have i Femaarsperioden visselig givet de Handlende nogenlunde godt Udbytte.

Avancen paa Tran var mindre god; Rogn derimod gav god Fordel.

Efter ovenstaaende Opgave over Udskebningen, til Udlandet, har denne udgjort 25,245 Voger Klipfisk, 59 Voger

Tørfisk, 92 Tønder Tran, 604 Tønder Rogn og 4,079 Tønder Sild mere i sidste end i forrige Femaarsperiode.

Udførselen af Fiskeprodukterne, der udgjøre Stedets vigtigste Vareudførsel, foregaar nu som bekjendt til Udlandet ved indenlandske Skibe.

Trælastudskibningen er for intet at regne.

De vigtigste Gjenstande for Stedets Import ere, som i forrige Beretning angivet, Korn, Melvarer, Tobak, Hamp, Kolonial- og Manufakturvarer, Jern, Vin og Brændevin, hvilke Varer hovedsageligen indføres fra indenrigske Steder, fornemmelig fra Bergen og Kristiania.

Af Kornvarer ere efter Opgave fra Toldboden indførte:

a. fortoldede.

Aar.	Rug.	Byg.	Byggryn.	Rugmel.	Hvedemel.	Erter.	Havremel.
	Tdr.	Tdr.	Tdr.	Vog.	Vog.	Tdr.	Vog.
1871.	241	300	-	-	160	-	-
1872.	868	950	1	-	176	1	6
1873.	156	305	18½	64	120	20½	-
1874.	520	357	10	-	129	5	-
1875.	-	734	10	-	92	10	-
Tilsammen	1,785	2,646	39½	64	677	36½	6

b. ufortoldede.

Aar.	Rugmel.	Hvedemel.	Rug.	Byg.
	Vog.	Vog.	Tdr.	Tdr.
1872	31,045	339	959	1,677
1873	24,920	79	450	570
1874	38,655	185	625	557
1875	31,980	21	971	869
Tilsammen	126,600	624	3,005	3,673

Opgave over frigjorte Kornvarer for 1871 har ikke været at erholde fra Toldboden.

2. Skibsfarten

har været ubetydelig. Antallet af Fartøier udgjør 24 med Drægtighed 630 Kom.-L., altsaa en Forøgelse i Perioden af 130 Kom.-L. Af større Skibe haves kun 2; et Barkskib drægtigt 136 og et Dampskib drægtigt 92 Kom.-L. De mindre Fartøier benyttes væsentligst til Fiskeexpeditioner.

Skibsfarten har givet lidet eller intet Udbytte.

3. Haandværksdriften.

Denne staar paa samme Udviklingstrin som i forrige Periode og indskrænker sig til at fyldestgjøre Stedets og nærmestliggende Landdistrikters Behov. Enkelte Haandværkere have i Samlag forsøgt at afhænde sine Produkter ved Forsendelse til nordlandske Markeder, — men denne Trafik bragte, saavidt jeg har erfaret, Tab, og ophørte følgelig.

4. Fabrikdrift.

I 1872 oprettedes her en Guanofabrik, der vel maa siges at drives i større Maalestok.

Størsteparten af Guanoen sendes antagelig til Tydskland. Over Hamburg er der i Aarene 1873, 1874 og 1875 udskibet 3,413 Sække, hver indeholdende 200 P Guano.

Kordsvæveriet drives med 2 Vævstole og ved Vand fra Vandværket. I 1875 produceredes efter Fabrikantens Opgave 12,000 Alen.

5. Bergværksdrift

har Byen ikke.

6. Skibsbyggeri.

Intet.

7. Jordbrug.

De Jorder, der ligge paa Byens Grund, eies af Private.

Dyrkningsmaaden har været som i forrige Periode. Kreaturholdet var ved Udgangen af 1875: 10 Heste, 87 Storfæ, 11 Ungnøt og Kalve, 35 Faar og 13 Svin.

Dyrkningen af Havevæxter staar fremdeles tilbage.

8. Om Tilstanden i Almindelighed.

Byens økonomiske Tilstand antages i de sidste fem Aar ikke at have forværret sig, men snarere forbedret sig. Som forhen anført have endel af de Handlende udvidet sin Virksomhed ved Fiskeexpeditioner og derved, om end ikke den direkte Fordel har været stor, indirekte havt sine Fordele.

De Handlende have derhos ved at indskrænke Kreditgivning bragt sundere Forholde ind i sin Virksomhed.

Arbeidspriserne have stadigt været i Stigende og altsaa skaffet saavel Haandværkere som Dagsarbeidere god Fortjeneste.

Der er derfor Grund til at antage, at Tilstanden i sin Almindelighed er upaaklagelig.

Nydelsen af stærke Drikke kan ikke siges at have været i Tilvæxt. Vel har Brændevinsindførselen i Perioden aarlig steget, men en stor Del af Tilførselen gaar gennem Byen til de omliggende Landdistrikter.

Her findes 1 Handelsforening, 1 Haandværkerforening og 1 Arbejderforening.

Handelsforeningen bestaar af 16 Medlemmer.

Haandværkerforeningen stiftedes i 1849; Medlemmernes Antal i 1875 udgjorde 28 med aarlig Kontingent 2 Kroner for hvert Medlem.

Arbejderforeningen oprettedes for 15 Aar siden. Kontingenten er fastsat til (4 Skilling) 13 Øre pr. Uge. Ved Udgangen af 1875 tællede denne Forening 125 Medlemmer; dens Formue var da 3,000 Kroner. Foreningen eier derhos en Bogsamling paa 600 Bind. Den giver sine Medlemmer af Arbejdsklassen i Sygdomstilfælde frit Lægetilsyn og 4 Kroner pr. Uge i Understøttelse.

Byens Folkemængde er siden 1870 forøget med 17 Indbyggere. Den udgjorde ved Udgangen af 1870 1,698 og ved Udgangen af 1875 1,715.

Byens Skolevæsen vides ei at være undergaaet nogen Forandring, undtagen at Stedets højere Skole tilfølgende Loven af 17de Juni 1869 er omdannet til Middelskole og Latin-gymnasium.

Haandgjerningsskolen er fremdeles i Virksomhed.

Byens Gader og Veie ere forbedrede og vel vedligeholdte. Hovedgaden har en Længde af 2,000 Alen, Tværgaderne en Længde af 2,500 Alen og Veiene en Længde af 3,400 Alen. Samtlige Gader ere belagte med Sand og Singel og for endel forsynede med brolagte Rendestene og Kloakledninger.

Her findes 1 Kai, der er 100 Alen lang, 13 Alen bred og opført af Graasten med Grusdække.

14 Lygter, hvori Lamper med Jordolie, udgjør Byens Gadebelysning.

Vandværket er fremdeles i god Stand.

Kommunens Gjæld andrager til 63,013 Kroner.

Byens Budget androg:

i 1871 til	17,400 Kroner, deraf Byskat	12,289 Kroner og Fattigskat	5,111 Kroner
- 1872 -	17,800 — — —	12,600 — - —	5,200 —
- 1873 -	17,200 — — —	13,069 — - —	4,131 —
- 1874 -	16,800 — — —	12,867 — - —	3,933 —
- 1875 -	18,027 — — —	14,294 — - —	3,733 —

Til foranstaaende Beretning skal jeg føie:

Af den meddelte Opgave over Fiskevarer, der i Perioden ere udførte til Udlandet, kan ikke drages nogen Slutning om et forøget Salg af nævnte Varer i det Hele taget, idet saadanne for en større Del afhændes af Stedets Handlende til Exportører i Kristianssund og Aalesund. Andre Hensyn gjøre det imidlertid antageligt, at Moldekjøbmændene i Perioden have haft større Partier af nævnte Varer paa Lager, end i den nærmest foregaaende Periode.

Den Klipfisk, der fra Stedet udskibes til Udlandet, har gaaet til Spanien og Portugal, hovedsageligen til det første Land. Til transatlantiske Havne har, saavidt vides, aldrig fra Stedet været skibet Klipfisk.

Trælast har i Perioden ikke været skibet til Udlandet, men vel i ubetydelige Partier til indenlandske Steder.

Efter Opgave fra Eierne var Guanofabriken i Drift næsten hele Aaret 1875 og sysselsatte i dette Aar en 30 à 40 Arbeidere.

Kordsvæveriet sysselsatte 2 Arbeidere.

Byen har et Ølbryggeri, der sysselsætter 1 Bestyrer og 8 Arbeidere om Aaret.

Antallet af Personer, der have Borgerskab til Byen, udgjør 86.

Den almindelige Dagløn har i Perioden været: for Svende fra Kroner 2 til Kroner 2,40, dog for Mursvende indtil Kr. 2,80, for simple Arbeidere af Mandkøn, Sommeren omkring Kroner 2 — og Vinteren omkring Krone 1,60, af Kvindeskønnet Sommer som Vinter omkring Krone 1. Aarslønnen for Tjenestegutter har varieret fra Kroner 160 til Kroner 200 og for Tjenestepiger fra Kroner 64 til Kroner 80.

Formentlig har saavel Haandværks- som Tjenerklassen i den her omhandlede Periode gaaet noget fremad i økonomisk Velvære.

Ifølge Opgave fra Byfogden er i Perioden afhændet			
faste Eiendomme	37 Stkr. for Beløb	136,084 Kr.	
thinglæst Pantehæftelser .	83 — - —	142,544 „	
afslæst Do.	64 — - —	79,756 „	
afholdt Tvangsauktioner			
over fast Gods	11 — - —	72,064 „	
afholdt Tvangsauktioner			
over Løssøre	16 — - —	27,860 „	
afholdt Exekutioner . .	23 — - —	8,720 „	
og afholdt Udpantninger .	243 — - —	7,840 „	
hvoraf for Skatter og kom-			
munale Afgifter	114 — - —	4,780 „	

c. Aalesund.

Med Hensyn til Stedets økonomiske Tilstand i Perioden har Byfogden afgivet følgende Beretning:

„1. Handelen.

Aalesunds Handelsvirksomhed har i de sidste 5 Aar i det Hele taget været tilfredsstillende, hvortil har bidraget dels de gunstige Resultater af de søndmørske Torske- og Bankfiskerier, dels de jevnt gode Konjunkturer for Produktens Afsætning paa de udenlandske Markeder. Samtlige af Fiskeribedriften erhvervede Produkter ere afhændede i Aalesund. Samhandelen med Landdistriktet har ikke været i Tiltagende. Grunden hertil maa søges i det forøgede Antal af Landhandlere og Forbrugsforeninger, hvilke tildels have taget sine Varer fra Bergen og andre Steder.

Aalesunds vigtigste Exportvare er Klipfisk. Deraf er udført:

1871	255,700 Voger til Værdi	1,444,480 Kr.
1872	425,000 „ —	2,040,000 „
1873	394,000 „ —	2,226,400 „
1874	360,000 „ —	2,304,000 „
1875	444,000 „ —	2,308,800 „

Værdien er beregnet efter Udskibningspriserne. Hvad der heraf vedkommer Distriktets egne Fiskerier, findes i en Opgave nedenfor; Resten er tilført fra Nordland, dels ved direkte Kjøb af Varen i tør Tilstand, dels ved Indkjøb af Raafisk i Lofoten og Finmarken.

Klipfisken har hovedsagelig været udført til Spanien og Portugal. Til Kuba og Brasilien har været udført et Par Ladninger aarligt.

Den søndmørske Klipfisk har fremdeles hævdet sin Anseelse for dens gode Kvalitet, dog staar der adskilligt tilbage at ønske med Hensyn til en forbedret Tilberedning og Tørring.

Af Tørfisk er udført:

1871	2,542 Voger til Værdi	10,168 Kr.
1872	1,472 „ —	5,888 „
1873	2,000 „ —	8,000 „
1874	1,800 „ —	7,200 „
1875	4,400 „ —	17,600 „

Af Tran er udført:

1871	3,420 Tønder til Værdi	232,560 Kr.
1872	6,700 „ —	402,000 „

1873	7,850	Tønder til Værdi	471,000	Kr.
1874	6,100	"	—	366,000 "
1875	5,400	"	—	302,400 "

Af denne Artikel er en større Del dampsmeltet Medicintran, som fremdeles staar høit anskrevet for dens gode Kvalitet.

Af Rogn er udført:

1871	3,900	Tønder til Værdi	140,400	Kr.
1872	9,600	"	—	307,200 "
1873	8,300	"	—	398,400 "
1874	8,400	"	—	504,000 "
1875	9,000	"	—	378,000 "

Af Klipfisk, Rogn og Tran er kun en forsvindende Del afsendt til indenlandske Steder.

Naar undtages i Aarene 1873 og 1874, da der blev udført respektive 1,500 og 2,400 Tønder Vaarsild, har der af denne Vare Intet været fisket i Femaaret. Derimod har Fedsildfisket været som almindeligt. Stedets Smaafartøier have jevnlig været beskæftigede med Expeditioner til de nordligere Egne efter Fedsild.

Den samlede Export af Sild udgjør:

1871	20,800	Tønder	Silden har været af meget forskjellig Kvalitet, og da Oplysning om Mængden af hver Sort ikke har været at erholde, kan Værdien ikke angives.
1872	79,000	—	
1873	24,000	—	
1874	64,000	—	
1875	43,000	—	

Udbyttet af de søndmørske Torskefiskerier udgjør for Femaaret:

	Klipfisk.	Tran.	Rogn.	Samlet Værdi.
	Vog.	Tdr.	Tdr.	Kr.
1871 . . .	151,000	2,400	3,060	1,239,760
1872 . . .	270,000	5,500	8,000	1,882,000
1873 . . .	280,000	7,000	6,900	2,319,200
1874 . . .	250,000	5,600	7,500	2,356,000
1875 . . .	280,000	5,000	8,300	2,088,000

Byens direkte Deltagelse i Torskefiskerierne med egne udrustede Baade og Fartøier kan af Mangel paa nøiagtige Opgaver ikke anføres. I de sidste Aar har et større Antal Baade end tidligere søgt til Byen for at drive Fisket herfra, dels for at sælge Fisken i raa Tilstand og dels for at nyde godt af den rigelige Tilgang af Agnsild, som tilføres Stedet med Dampskibene. Brugen af Dæksfartøier under Torskefisket antages at være i Tiltagende.

Bankfiskeriet, der begynder i Mai og vedvarer til sidst i August, drives fremdeles hovedsagelig af Dæksfartøier — for største Delen svenske. De Bankskøiter, som oprindeligt bleve anskaffede for dette Steds Regning, ere gaaede over til en anden Bedrift, medens andre ere komne istedet, men bemandede med Svensker, der ansees mere udholdende end vore egne Fiskere. Om Baadenes Deltagelse i Bankfiskeriet haves ingen nøiagtige Opgaver, men den er forøvrigt af underordnet Betydning. Bankfiskeriet drives udelukkende med Liner. Udbyttet af dette Fiskeri har udgjort for Femaaret (det opfiskede Kvantum regnes her ikke efter Stykketal, men efter Vægt):

	Antal Fartøier.		Voger Længer.		Voger Brosmer.		Tønder Lever.		Tønder Rogn.		Besætning.		Raaproduktets Værdi.	
	nor-ske.	svenske.	norske	svenske.	norske.	svenske.	norske.	svenske.	norske.	svenske.	norske.	svenske.	norske.	svenske.
1871	8	10	16,530	42,450	1,128	2,220	174	500	34	161	80	141	Kr. 35,604	Kr. 82,744
1872	6	9	16,807	47,900	1,246	2,225	185	170	49	170	67	131	29,128	81,444
1873	7	12	19,286	50,291	2,035	4,723	187	522	52	186	75	158	39,928	103,380
1874	7	20	16,063	34,500	3,107	7,867	185	490	54	151	77	233	40,400	89,020
1875	5	16	12,746	49,383	1,541	5,333	127	436	30	139	55	212	25,828	99,708

Værdien heraf er indtaget i foranstaaende Opgaver over Udbyttet af de søndmørske Fiskerier.

Derhos bemærkes, at de foran angivne Værdier paa samtlige ovenomhandlede Fiskeprodukter ere Udskibningspriser.

Som Produkt af Fiskerierne kan nævnes Fiskeguano, hvoraf har været udført:

1872	1,400	Centner til Værdi	14,000	Kr.
1873	3,200	—	—	32,000 "
1874	6,800	—	—	68,000 "
1875	5,600	—	—	56,000 "

Af andre Udførselsartikler ere Ben og Skind de vigtigste; der blev af Skind udført:

1871	24,200	Ø	Skindene have været af meget forskjellig Kvalitet, og da Oplysning om Mængden af hver Sort ikke har været at erholde, kan Værdien ikke angives.
1872	25,500	-	
1873	28,700	-	
1874	39,000	-	
1875	34,000	-	

Betydelige Kvanta af Smør og Talg gaar igjennem Aalesund til forskjellige Byer i Landet.

Disse Varer ere kun for en Ubetydelighed Gjenstand for Samhandel med Byen udenfor hvad der gaar til Husholdningerne.

Med Hensyn til Importen ved Aalesunds Toldsted op-

lyser en af Toldvæsenet hersteds meddelt Opgave, der ikke har kunnet skaffes fuldstændig for Femaaret, Følgende:

	1874.	1875.
Af Kaffe er indført	1,135 $\mathcal{R}$	2,786 $\mathcal{R}$.
- Vin - —	36,771 -	22,211 -
- Rug - —	5,491 Tdr.	antagelig ca. 2,000 Tdr.
- Byg - —	5,687 -	2,000 -
- Hvedemel - —	6,012 L $\mathcal{R}$	3,932 L $\mathcal{R}$.
- Rugmel - —	7,334 -	16,415 -
- Salt - —	68,005 Tdr.	46,285 Tdr.
- Tobak - —	71,136 $\mathcal{R}$,	omtrent det Samme som i 1874.

Af Brændevin er indført i 1872 236,622 Potter, i 1873 215,717 Ptr., i 1874 325,275 Ptr., i 1875 272,485 Ptr.

Fordelen ved Udskibning af alle Slags Fiskeprodukter har i Femaaret været jevnt tilfredsstillende. Det maa imidlertid bemærkes, at specielt Klipfisk ikke her i Byen er Gjenstand for Spekulation, da Hovedmassen sælges til Kommissionærer, som igjen udfører Varen for fremmed Regning. Den Fordel, Bondehandlerne have, bestaar i en Overpris af 18 à 24 Skill. pr. Vog. Ogsaa Rogn og tildels Tran sælges som anført til Kommissionshusene; derimod er Sild udelukkende Gjenstand for Spekulation og Afskibning for egen Regning.

Ifølge en til Amtet indsendt Opgave var ved Udgangen af 1875 Antallet af de Handlende med Borgerskab her i Byen ialt 118, hvoraf 7 ikke vare bosatte hersteds. Antallet af Kvinder, der havde Næringsbrev som Handelsberettigede, var 10; 1 Mand og 3 Kvinder vare berettigede til Udsalg af Brændevin, 4 Mænd og 4 Kvinder til Salg og Udskjænkning af samme Drik, 17 Mænd og 6 Kvinder havde Ret til Udskjænkning af Øl og Vin, og endelig var 1 Mand og 1 Kvinde berettigede til Handel paa Byens Torve m. V. Ved Slutningen af Aaret 1875 vare 5 Handelsborgere under Konkurs.

2. Skibsfarten.

Ved Udgangen af 1875 havde Byen 54 større og mindre Seilfartøier til en samlet Drægtighed af 2,029 Kom.-L. og med 298 Mands Besætning, og desuden et Lastedampskib paa 203 Kom.-L. med 17 Mands Besætning samt 3 Fjorddampskibe, drægtige tilsammen 81 Kom.-L. Ifølge den fornævnte tidligere indsendte Opgave havde Stedet 28 Skibsførere, hvoraf 4 vare bosatte udenfor Byen.

Lønnen for helbefarne Matroser var i Aaret 1875 gennemsnitlig 52 Kr. pr. Maaned og Kr. 2 daglig.

Skibsfarten har i Femaaret paa Grund af flaue Fragtkonjunkturer neppe givet nogen videre Fordel, uden dog at have foraarsaget egentligt Tab. Paa faa Undtagelser nær har til Exporten af Klipfisk været benyttet norske Skibe, fordetmeste Dampskibe, dels under norsk dels under svensk Flag. Udførselen af Sild har paa enkelte Undtagelser nær fundet Sted i norske Skibe. Den tidligere Benyttelse af spanske Skibe er bortfaldt paa Grund af Differentialtoldens Ophævelse.

3. Fabrikdriften.

Et i 1874 oprettet Damptrankogeri, der kun har været i Drift et Par Maaneder om Aaret (i Fisketiden) har beskæftiget 4 Arbeidere. Ved Aalesunds Udvidelse ifølge Lov af 3die Juni 1874 er indlemmet under Byen en Reberbane, der i 1875 sysselsatte 18 Mandspersoner, deraf 7 under 15 Aar, samt et Væveri for Trikotage og andre uldne Varer, der ved Udgangen af 1875 gav 6 voxne Mænd og 49 voxne Kvinder — foruden 3 Kontorbetjente — fast Sysselsættelse. Daglønnen for de ved Væveriet arbejdende Mænd var Kr. 3 à Kr. 3.20 og for Kvinder Kr. 0.50 à Kr. 0.60.

4. Haandværksdriften.

Forfærdigelsen af Medicintransponder af Blik, hvis Opfindelse skyldes Aalesund, er florerende, og disse Tønder rekvireres herfra til andre Steder paa Grund af deres fortrinlige Beskaffenhed.

En Enkelt har med Held forsøgt sig i Nedlægning af hermetiske Sager, der have vundet Anerkjendelse ved flere Industri-Udstillinger.

Ved Udgangen af 1875 havde Byen 155 Haandværksborgere (deraf 18 tillige Handlende), af hvilke 18 vare bosatte udenfor Byen.

Den gennemsnitlige Dagløn for Haandværkssvende varierede mellem Kr. 1.88 (for Smedesvende) og Kr. 4 (for Mursvende).

I Femaaret have Haandværkerne haft baade tilstrækkeligt og lønnende Arbeide.

I Forbindelse hermed bemærkes, at Byen har en i Begyndelsen af 1874 stiftet Husflidsskole for Gutter; den er oprettet og vedligeholdes ved frivillige Bidrag af Borgerne, Sparebanken og Kommunen. Denne Skole meddeler Undervisning i Snedkerarbeide, Træskjæring, Løvsagning, Dreining og Kurvarbeide til 50 à 60 Elever. Interessen for Skolen er stor og antages denne at have virket med Held til Vækelse af Sandsen for og til Udbredelse af Husfliden. Foruden Husflidsskolen var her ogsaa en til Almuskolen knyttet Haandgjerningsskole for Piger samt forskellige Kvindeforeninger, hvis væsentligste Formaal har været at arbeide til Fremme af Missionsvirksomheden.

5. Skibsbyggeriet.

Et større og to mindre Skibsværfter vare i Virksomhed. Paa det første er i Femaaret færdigbygget 3 nye Skibe til en samlet Drægtighed af 565 Kom.-L., hvorhos Bygning af et Skib paa antagelig 430 Kom.-L. er paabegyndt i 1875. Dette Værft, som stadig har sysselsat omtrent 50 Arbeidere, har desuden udført 57 større og mindre Reparationer; deraf 16 paa her ikke hjemmehørende Skibe. De to andre Værfter, af hvilke det ene kun har virket i 1874 og 1875, have alene udført mindre Reparationsarbeider og tilsammen beskæftiget gennemsnitlig 12 Mand. Daglønnen

for de ved Værfterne arbejdende Skibstømmermænd har gennemsnitlig været Kr. 2,20.

6. Jordbruget.

I 1875 var Udsæden i Aalesund af Byg 2,7 Tønder, Blandkorn 5 Tønder, Havre 14,5 Tønder og Poteter 18 Tønder.

Kreaturholdet var ved Udgangen af 1875: 10 Heste og Føl, 130 Stykker Storfæ og Kalve, 75 Faar og Lam og 44 Svin. Det bemærkes, at Byens Udvidelse ved Lov af 3die Juni 1874 har væsentlig bidraget til Kreaturholdets Forøgelse.

7. Kommunele Indretninger.

Til Veivæsenet er medgaaet et forholdsvis stort Beløb aarlig, da Gadernes Udstrækning er temmelig stor og Grunden næsten overalt bestaar af Fjeld. Ingen af Byens Gader er brolagt, men de ere macadamiserede; kun de paa Gadernes Sider værende Rendestene brolægges.

Af oparbejdede Gader har Byen ca. . 4,000 løbende Alen.

„ regulerede Gader, for en Del oparbejdede 1,300 — —

Et Veistykke, 7 Alen bredt fra Vestkanten af den egentlige By til Stenvaagsundet, er 1,700 — —

Et Veistykke gennem den fra 1ste Januar 1875 tilkomne Bydel . . 2,260 — —

Tilsammen 9,260 løbende Alen, hvortil kommer 5 Broer af Tømmer, tilsammen henimod 100 løbende Alen.

Til Stedets Forsyning med Vand haves 2 paa et Fjeld inden Byens Grændser anlagte Bassiner, af hvilke det nederste og mindste, naar dette ikke er tilstrækkeligt, fyldes fra det øverste gennem en 4 Toms Rørledning.

Det øverste og største Basin blev i 1872 forhøjet fra 21½ Fods Mure til 30 Fod, hvorved Vandmængden i dette Basin er bleven henimod det dobbelte af hvad den før var, og maa ansees tilstrækkelig til Byens daglige Behov saavel som for Ildebrandstilfælde. Fra nederste Basin er 6,5 og 4 Toms Vandledningsrør af Jern nedlagte i Byens Hovedgader, og det Net, disse danne, er i Tilfælde af Ildebrand tilstrækkeligt til at dominere den egentlige By.

En Brandstation med dertil hørende faste Brandmandskaber haves paa et af Byens højeste og mest centrale Punkter. Brandredskaber — foruden en 18 $\overline{\text{B}}$ Brandkanon lige ved Stationen — ere samlede i 2 Sprøitehuse, det ene lige ved Stationen og det andet i Centrum af den ydre Bydel. Brandredskaberne ere i god Orden og Brandmandskaberne øvede Folk.

Gaderne oplyses med Parafinlygter — i 1875 40 Stykker — og maa Belysningen i den egentlige tæt bebyggede By siges at være nogenlunde tilstrækkelig. Lygternes Antal

forøges imidlertid aarlig, hvorved man dels forbedrer Belysningen i den tættere By, dels udvider den udover mod Byens Ydergrændser.

8. Forskjelligt.

Byen har en Handelsforening, der tæller ca. 40 Medlemmer og holder ugentlige Møder, samt en Arbejderforening, som i 1875 havde omkring 100 Medlemmer og er progresserende.

Fast Skydsstation haves ikke.

Ædruelighedstilstanden lader Adskilligt tilbage at ønske; navnlig konsumerer de mange hidsgående svenske Fiskere et betydeligt Kvantum spirituose Drikke.

Ved sidste Folketælling — i 1875 — havde Stedet, iberegnet de ny indlemmede Bydele, 5,807 Indvaanere.

I 1875 udgjorde de Skatteydendes Antal 1,130 med en antagen Næring af 1,391,880 Kroner og Formue 4,235,200 Kroner. Byskatten for samme Aar beløb sig til 51,608 Kr. og Fattigskatten til 17,792 Kroner. Den Kommunen paahvilende Gjæld var ved Udgangen af 1875: 268,800 Kr.

Den økonomiske Tilstand er i det Hele gaaet jevnt fremad i Femaaret, væsentligt paa Grund af gode Fiskerier og tilfredsstillende Fordel ved Fiskeprodukternes Afhændelse. At Arbejdsklassen desuagtet for en stor Del har levet under mindre gode økonomiske Forholde, hidrører ikke „fra Arbejdsløshed, men fra et slet Husstel“.

Til foranførte Beretning skal jeg tillade mig at føje:

Af en Sammenligning mellem den her meddelte Opgave over Export af Fiskevarer med den tilsvarende i forrige Aarsberetning, maa udledes, at Exporten af saadanne Varer i den sidst forløbne Femaarsperiode har været langt betydeligere end i den nærmest forudgaaende. Forholdet i saa Henseende vil nedenstaaende Opgave nærmere paavise.

Udført fra Aalesund i hver af de 2de sidste Femaarsperioder er:

	Klipfisk.	Tørfisk.	Rogn.	Tran.	Sild.
	Vog.	Vog.	Tdr.	Tdr.	Tdr.
I Femaarsperi-					
oden 1866—70	1,588,614	28,104	30,526	22,500	188,758
I Femaarsperi-					
oden 1871—75	1,878,700	12,214	39,200	29,470	230,800

Tilfølgende denne Opgave har kun Udførselen af Tørfisk været mindre i den sidste Periode end i den nærmest forudgaaende. Forskjellen beløber sig endog til det ikke ubetydelige Kvantum af omkring 15,900 Vog. Exporten af de øvrige Fiskevarer har i sidste Femaarsperiode oversteget Exporten i den modsvarende, hvad angaar Klipfisk med omkring 290,000 Voger, Rogn med omkring 8,670 Tdr., Tran med omkring 6,970 Tdr. og Sild med omkring 42,000 Tdr.

Med særdeles Hensyn til en Bemærkning af mig i forrige Femaarsberetning om Stedets Haandværkere, finder jeg efter anstillet Undersøgelse at burde oplyse, at disse i Løbet af

sidste Periode have gaaet fremad i økonomisk Henseende og at de nu i Almindelighed staa sig noksaa godt.

Ifølge modtagen Opgave er i Perioden
 afhændet faste Eiendomme 53 Stkr. for Beløb 285,948 Kr.
 thinglæst Pantehæftelser . 257 — - — 869,496 „
 aflæst Do. . 141 — - — 491,200 „

afholdt Tvangsauktioner over

fast Gods	41 Stkr. for Beløb	193,128	„
afholdt Do. over Løsøre .	55 — - —	58,136	„
— Exekutioner . . .	157 — - —	85,232	„
og afholdt Udpantninger .	1011 — - —	43,284	„
hvoraf for Skatter og kom-			
munale Afgifter . . .	708 — - —	34,052	„

Romsdals Amt, 19de Marts 1877.

Arveschoug.